

Kadim Akademi SBD

Sosyal Bilimler Dergisi | Journal of Social Sciences

Cilt: 5, Sayı: 1, Haziran 2021

ISSN: 2564-7229 | e-ISSN: 2630-5941

Editör | Editor In Chief
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ACAR

Editör Kurulu | Board of Editorial
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR
Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK
Doç. Dr. Oktay BOZAN
Dr. Öğr. Üyesi Hıdır APAK
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan TURGUT
Dr. Öğr. Üyesi Deniz İŞIKER BEDİR (Kitap İnceleme Editörü)

Redaksiyon | Redaction

Araştırma Görevlisi Abdulgafur ÇELİK

Danışma Kurulu | Advisory Board

Prof. Dr. Abd al-Fattah El-Awaisi | Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ | Harran Üniversitesi, Prof. Dr. Abdulwahab K. MOUSA
| Zaho Üniversitesi, Irak, Prof. Dr. Abdülhalim AYDIN | Fırat Üniversitesi,
Prof. Dr. Ahmet CİHAN | İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Prof. Dr. Ali Rıza ABAY | Yalova Üniversitesi, Prof. Dr. Atabey KILIÇ
| Erciyes Üniversitesi, Prof. Dr. Bedri GENCER | Yıldız Teknik Üniversitesi,
Prof. Dr. Cevat ÖZYURT | Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Prof. Dr. Erdoğan ERBAY | Atatürk Üniversitesi, Prof. Dr. Kadir CANATAN
| İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Prof. Dr. Ömer AYTAÇ | Fırat Üniversitesi,
Prof. Dr. Turan KARATAŞ | Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi,
Doç. Dr. Celalettin YANIK | Bandırma 17 Eylül Üniversitesi,
Doç. Dr. Dirk KRAUSMÜLLER | Avusturya, Doç. Dr. Gökhan TUNCEL
| İnönü Üniversitesi, Doç. Dr. Hazem Burhan MOSTAFA | Salahaddin Üniversitesi, Irak,
Doç. Dr. Hazem Said MONTASIR | El-Ezher Üniversitesi, Mısır,
Doç. Dr. Hüseyin AKPINAR | Harran Üniversitesi, Doç. Dr. İbrahim KESKİN
| Uludağ Üniversitesi, Doç. Dr. M. Zahir ERTEKİN | Bingöl Üniversitesi,
Doç. Dr. Masoumeh DAEİ | Tabriz Payame Noor Üniversitesi, İran,
Doç. Dr. Nazım KARTAL | Sinop Üniversitesi, Doç. Dr. Reşat AÇIKGÖZ
| Selçuk Üniversitesi, Doç. Dr. Serkan ÜNSAL | Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Doç. Dr. Turan AÇIK | Aksaray Üniversitesi, Doç. Dr. Yılmaz DEMİRHAN
| Dicle Üniversitesi, Dr. Abuzer KALYON | Gazi Üniversitesi,
Dr. Ekrem AKMAN | Mardin Artuklu Üniversitesi,
Dr. Hatem ETE | Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Dr. Nesim SÖNMEZ | Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Dr. Yunus KAPLAN
| Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Doç. Dr. Ziya POLAT | Mardin Artuklu Üniversitesi,
Dr. Erhan ÇAPRAZ | Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi.

Yönetim Yeri | Head Office

Kadim Akademi Derneği
13 Mart Mahallesi, Mehtap Caddesi,
Aksoy Su Apartmanı, Zemin Kat, Artuklu-MARDİN

İletişim | Contact

Tlf: +90 482 212 22 12, Gsm: +905052218502, e-mail: kadimakademisbd@gmail.com

© Kadim Akademi SBD yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayınlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra yayınlanmaktadır. Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin son kısmında yer verilmiştir. Bu derginin tüm hakları saklıdır.

Kadim Akademi SBD

Sosyal Bilimler Dergisi | Journal of Social Sciences

Cilt: 5, Sayı: 1, Haziran 2021

ISSN: 2564-7229 | e-ISSN: 2630-5941

Editör | Editör In Chief
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ACAR

Editör Kurulu | Board of Editorial
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR
Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK
Doç Dr. Oktay BOZAN
Dr. Öğr. Üyesi Hıdır APAK
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan TURGUT
Dr. Öğr. Üyesi Deniz IŞIKER BEDİR (Kitap İnceleme Editörü)

Sayı Hakemleri | Reviewers

Halit ALKAN
Bülent ALAN
Hüseyin DİKME
Hakan GÜLÇAY
Ekrem AKMAN
Fasih DİNÇ
Ahmet KAYAOĞLU
Resul ÖZTÜRK
Süleyman ŞANLI
Halil Çağlar ENNELİ

Yönetim Yeri | Head Office

Kadim Akademi Derneği
13 Mart Mahallesi, Mehtap Caddesi,
Aksoy Su Apartmanı, Zemin Kat, Artuklu-MARDİN

İletişim | Contact

Tlf: +90 482 212 22 12, Gsm: +905052218502, e-mail: kadimakademisbd@gmail.com

© Kadim Akademi SBD yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayınlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra yayınlanmaktadır. Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin son kısmında yer verilmiştir. Bu derginin tüm hakları saklıdır.

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Araştırma Makalesi

FAHİM HUSSAINI	Children's Language Acquisition (1-17)
HASAN TAN	Osmanlı Kürt İlişkileri Bağlamında Koçhisar (Dede Kargın) Savaşı (18-33)
HAŞİM HARMANCI	Yerel Kahve zincirlerine Yönelik Tüketici Algılarının Belirlenmesi ve Marka Konumlandırma (34-51)
ALİ TALİB RAHDİ ALMASOODİ ve İPEK SUCU	Habercilikte Geleneksel Medyadan Yeni Medya Platformlarına Geçiş Yönünde Haber Oluşumu (52-68)
ALİ HİKMET KORKMAZ	Female Circumcision in Africa Controversy: Anthropological Perspective(69-82)

Kitap İncelemesi

SÜMEYRA GÜMÜŞ	Hakikat Yolculuğunda Akıl ve Din Birlikteliği (83-86)
KORAY AKÇADAĞ	Georg Simmel Perspektifinde Hayatın Sosyolojisi (87-90)

HUSSINI, Fahim (2021), "Children's Language Acquisition, *Kadim Akademi SBD*,
C. 5, S. 1, s. 1-17.

Makale Geliş Tarihi: 12.03.2021 / Makale Kabul Tarihi: 18.05.2021

CHILDREN'S LANGUAGE ACQUISITION

ÇOCUKLARIN DİL EDİNİMİ

Fahim HUSSAINI *

ABSTRACT: This article is a study for children's recognition that language acquisition is the primary stage of human life in the early stages. However, there is little scientific work on how and when to define language acquisition in children's lives. This article highlights a broad concept of language acquisition that extends to different stages of a child's life, including the interactions of psychological, environmental, genetic, and biological factors. Also, the more obvious language acquisition among some students follows three phases. After reviewing various articles and studies, we've detailed some primary responses to key questions about how and when an acquisition occurs. The methodology of this study included some of the ideas, concepts, disciplines and theories proposed by the scientists. We have found that the first language in which family members are separated is an instinct that compels everyone to express in words every intuitive or logical perception and affirms the thoughts, feelings and conscience of a person's speech. In addition, there are some linguistic limitations such as vocabulary, sentence structure, rhythm, which have an important place in communication. However, where one can be called bilingual or multilingual. We came to the conclusion. This result we have arrived at does not mean that one or more can speak fluently. Therefore, multilingualism can only be a burden for children to handle.

Anahtar sözcükler: Language acquisition, Children, Language development, Multilingualism.

ABSTRACT: Bu makale, çocukların dil ediniminin erken dönemlerinde insan yaşamının birincil aşaması olduğunu kabul etmesine yönelik bir çalışmadır. Ancak, çocukların yaşamlarında dil ediniminin nasıl ve ne zaman tanımlanacağına dair çok az bilimsel çalışma vardır. Bu makale, psikolojik, çevresel, genetik ve biyolojik faktörlerin etkileşimleri de dahil olmak üzere, bir çocuğun yaşamının farklı aşamalarına uzanan geniş bir dil edinimi kavramını vurgulamaktadır. Ayrıca, bazı öğrenciler arasında daha bariz dil edinimi üç aşamayı izler. Çeşitli makaleleri ve çalışmaları inceledikten sonra, bir edinmenin nasıl ve ne zaman gerçekleştiği ile ilgili temel sorulara verilen bazı birincil yanıtları ayrıntılı olarak açıkladık. Bu çalışmanın metodolojisi, bilim adamları tarafından önerilen bazı fikirleri, kavramları, disiplinleri ve teorileri içeriyordu. Aile bireylerinin ayrıldığı ilk dilin, herkesi her sezgisel ya da mantıklı algıyı kelimelerle ifade etmeye mecbur eden ve bir kişinin konuşmasının düşüncelerini, duygularını ve vicdanını onaylayan bir içgüdü olduğunu ortaya çıkardık. Ayrıca iletişimde önemli yeri olan kelime dağarcığı, cümle yapısı, ritim gibi bazı dilsel sınırlamalar vardır. Ancak, birinin iki dilli veya çok dilli olarak adlandırılabilmesi sonucuna vardık. Varmış olduğumuz bu sonuç, bir veya daha fazla akıcı bir şekilde konuşabileceği anlamına gelmez. Bu nedenle, çok dillilik sadece çocukların başarması gereken bir yük olabilir.

Anahtar Kelimeler: Dil edinimi, Çocuklar, Dil gelişimi, Çokdillilik.

* Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
Mail adresimosesfahim@gmail.com

 ORCID 0000-0002-9498-6362

INTRODUCTION

The study of language acquisition, language process, and language production reflect a great deal of progress between birth and language maturity. At this time, children can explore raw materials from the sounds (or gestures) of their own language, learn how to arrange them into longer strings, and map these combinations into meanings. As the linguist Kenneth Pike put it once, "phonetics gathers the raw material...while phonology cooks it." Secondly, these processes are carried out at the same time, and children are expected to combine their talents while they learn how to break the information codes that surround them. On the other hand, there are many complications and difficulties which are beyond the spectrum in which modern computers (can hardly achieve). Moreover, young children will easily overcome the language challenges they face and even surpass their investment if they miss the expected framework. In short, "the mind of a young child has come to life." as interpreted by (Bruner, 1972, 1981a; Carey and Gelman, 1991; Gardner, 1991; Gelman and Brown, 1986; Wellman and Gelman, 1992). At the beginning of the 1920s, a major move was taken away from a blank sheet view of the infant's mind by the Swiss psychologist Jean Piaget. Piaget argued that the young human mind can be better described in terms of complex cognitive structures.

On the other hand, the enormous number of studies on language acquisition in childhood and its dimensions is evidence of the interest in which families, societies, and states attach to child-rearing. "Attitudes" applies to the purposes of this article to place viewpoints, responses, or predetermined modes of thought, like parenting and child growth. Attitudes may be connected to values and beliefs built on combined experiences but "Practice" on the other hand, refers to parenting behaviors or parenting methods that can affect the way a child's language develops. For example, practice is related to knowledge and situation, and usually involves the application of knowledge. According to behavior modification theory (Ajzen and Fishbein, 1980 and Fishbein et al., 2001), a person's attitude usually determines whether he/she will use the knowledge and turn it into practice. In short, if one does not believe in or cherish knowledge, it is unlikely for them to be able to act on it. The knowledge that parents learn by raising their children can also become a source of knowledge and can shape their attitudes. Parenting attitudes are also affected by parenting self-efficacy. Parenting self-efficacy is widely defined as the level of parents' self-confidence in their ability to succeed in parenting roles (Jones and Prinz, 2005). Accordingly, language is an essential communication function, which is applied to everyone to communicate with others and express their thoughts and feelings. It is a process of learning about the set of symbols, which form the language or that the child gradually represents and acquired through contact with others, especially parents and family members. A child begins to learn the language from the earliest days of his/her childhood, but they don't receive it in ordinary days and just a little gets ready to learn it. Children at that stage try to communicate with others and especially their mothers, by various means. A study by "the National Institute of Child Health and Human Development" (NICHD) found that children in a high-quality parenting environment have larger vocabularies and more complex language skills than children in low-quality situations.

Many have long considered language to be one of the essential stages of an individual's life because it represents an influential milestone of social and individual development in the future and if not, then its basic building blocks might be corrupted, and this will lead the children's speaking into pathogenic phenomena or inequities. Therefore, a child should be supported with more creativity and flexibility in the language learning process. Meanwhile, it would help the children to improve their self-confidence and make them more active in their communications. Besides, they will learn the aimed language more quickly and develop their ability to understand even unfamiliar words throughout their childhood. For instance, Monolingualism refers to someone who speaks only one language. Many people who are not brought up to be bilingual or multilingual, learn bits and pieces of languages throughout their lifetime. However, being able to say "Hello or Goodbye" in a second language, does not mean the child is bilingual. Although it is possible to name someone as bilingual or multilingual, but that does not necessarily mean that he/she is able to communicate fluently in one or more of those languages. So, Multilingualism or Bilingualism could be only a burden for a child to attain.

There is no doubt that the subject of language is related to the developmental characteristics of the child. Many organic, social, and psychological factors that influence linguistic growth are the result of the interaction between environmental and inheritance factors. Knowledge of these factors is useful in the learning and understanding of developmental processes defined by linguistic behavior in children. In order to control these processes and improve the children's linguistic ability, language and acquisition are meaningful topics of interest to medical and psychologist researchers, all of whom have emphasized the importance of language and speech in communication, compatibility, cognitive and social growth together.

Setting a good example for the birth of language development as an indicator of a child's well-being, so it must be treated as a public health issue such as vaccination, obesity, and mental health. This change will clearly show that even if language development problems are not caused by acute or clinical illnesses, they might lead to other serious consequences and then urgent treatment. Prof. James Law James is a member of the "Early Intervention Foundation" (ELF) evidence panel, "he has been involved in finding out what we can do to help children whose language development is behind their other skills or those of their peers"(Asmussen: D.A. 23 .01. 2021).

According to rationalists, the process of acquiring the spoken language is a result of the innate characteristics of the child, not the result of imitation and reinforcement as was the case with the behavioral class. Some tended to view it as acquired behavior, and those assumed it as hereditary, but how was the language acquired? The researchers stood up to this question, and at the same point, wondered. Is language an automatic instinctual phenomenon? What happens if a child lives away from human society? How does the acquisition process occur? These are among hundreds of questions that researchers have tried to answer - at least three attempts in history to isolate some young children before they start talking. They attempt to recognize whether a language is a spontaneous instinctive phenomenon or acquired. The first of these three known attempts were (Basmatic) by Egypt's Pharaoh, the second one was Frederick II in Sicily in 1200 AD and the third one was carried out by (King James IV) of Scotland in 1500 AD. All these attempts have shown that children who have not learned the language since

childhood, have not created their language as they can in their early years. So, if they are late for early childhood, they cannot learn the language except limited ones.

The prime concern of every teaching teacher, to some extent every linguist, is understanding the process of acquiring a language, whether it is an unconscious or subconscious operation, which means learning the mother tongue without a planned education, it happens when children learn their mother tongue. According to Dewey (2007), psychologists examine this issue from another angle, and there is an evidence that learning begins with "unconscious" activities. Dewey conducted some researches and concluded that learning usually generates an "unconscious" process "first months; this sounds like a contradiction in the view that conscious control is required during learning new things, but if there is an unconscious learning stage before the stage, where the material to be learned, is mastered in the consciousness; this is not the case. The preconscious stage is called implicit learning (whether accompanied by conscious awareness or not). so, according to Dewey (2007), the transition from "unconscious" knowledge to conscious knowledge and subsequent automation is manifested in the progress of changes in brain scans. However, children don't accept organized courses in grammar and using rules, but only when they are able to rely on themselves in the learning processes, by using their own innateness, which enable them to follow short-term, and high-level language. Furthermore, language is a cultural and civilizational phenomenon associated with the environment in which a child lives. When a child learns a new language, he/she does not only need to learn its letters, word arrangements, and grammar, but also understand the customs and behaviors of a particular society. While learning or teaching a language, it is important to mention the culture to which the language belongs to languages rooted in the culture.

In other words, many specialists believe that a child's acquisition of language is different from his/her attainment of walking skill, which is considered a result of the biological development and maturity of the organs that applies to all humans. For example, Bates, et al. (1979, Ch. 2) Longitudinal study of 25 infants, 11 items of development scales were included, ranging from 0; 9 to 0; 12. The mother reported the age of one set of major milestones in the past three years (e.g. sitting without support, standing, walking independently, jumping), which was confirmed by experimental observations during monthly home visits. A single score is derived from the maternal report and observation results, and it is included in the relevant analysis together with the maternal report and the observation indicators of gesture communication and language. For example, a child may be in a multilingual medium, but the language he /she acquires is the language he/ she trains and learns. In Mumbai, children are exposed to, at least, four languages nearby, and they have learned to use them. "These multilingual will choose their code from their language library based on the person they are talking to, their location (social background of the conversation), and the nature of the topic discussed" (Sridhar Kamal. K, 2000).

Another example is what happens if a child lives among wolves or apes? Mr. Giselle replied in his book, "The Wolf Boy and Human Child " The book tells the story of two Indian girls who lived together in a lupus stone, and the author carried her to the orphanage after killing the wolf. The little girl died, but the older one survived for eight years. She was walking like a wolf. She walked over fours and did not fear the darkness. When someone approached her, she snapped her fingers. She was repulsed by humans and after two years of being arrested, and holding continuous training, she could eat by hand and repulsed her. Three years later, she stood alone

on her feet unsexed. Four years later, she was afraid of darkness, and her language balance was thirty words at six years. Seven years later, the girl began to fear dogs, and her language balance reached forty-five words, and she died at the age of seventeen years old. If the human being is late in acquiring a language, it is hard to obtain it. Moreover, walking and eating, which is done in humans rather than genetically, and the child is getting the language of the society in which she/he lives, following, a certain age, she/he cannot acquire any human language. As for language acquisition, for some students, how did he look at the attainment of the language, and we will get to know the thinking of some scholars who have dealt with this subject, such as Thorndike, Watson, Dewey, Watts, John Carroll, Dossasir, and Sabre.

Thorndike Studies

The viewpoint which says that the function of a language is to express the thoughts, emotions, and conscience of a person who speaks, is not inaccurate because language is not used to only represent thoughts, feelings, and actions of the people. The most important aspect of speech is not to match the words spoken with images and the mental opinions expressed but to impress listeners or readers. These responses were directed at people, whether to stir up particular thoughts and feelings or to move the individuals to work. Therefore, the speech was not just to express feelings and ideas, but rather to produce a deliberate effect on those with whom you are speaking. It enhances the presence of the child in a human environment so that he/she can receive language.

Watson and Language Acquisition

Watson is a pioneer in behavioral school and in his studies. He pointed out that language and speech are one thing, and languages are words that are spoken correctly. Besides, thinking is a kind of inner spoken word. Behaviorally, the child's mind is seen as a blank sheet that is what Tabula Rasa refers to as the mind in its imaginary primary blank or empty state before experiencing outside impressions; everything remains in its initial pristine state (definition retrieved from Merriam-Webster.com on November 3, 2019). Locke was an observer of nature who focused much of his work on natural philosophy. He spoke about tabula rasa, the philosophy of "blank slate" claims that we are born without any already formed thoughts or opinions. The mind is entirely blank at birth, according to the blank slate hypothesis.

Dewey on Language Acquisition

Dewey believes that the meaning of language depends on its going with shared experiences among people and refers to the role of the social milieu. He said that the social milieu is working to form linguistic habits. However, the main speaking reasons and the large parts of the linguistic vocabulary are set in the context of ordinary life because it is a social necessity and not an educational tool for education.

Watts and Language Acquisition

Many developmental milestones demonstrate the significant changes that occur within language development. Watts summarizes the stages of language acquisition of a child, as shown in the

following bar table. It reviews language developmental milestones in infancy and early childhood:

Age	Language Development	Description
6 months	Cooing	The first type of sounds a baby makes
12 months & over	Babbling + Understands verbal instructions and orders with distinctive signs.	Use one or more words "dadada- bababa- mama"
15 months & over	An infant	Starts to use gestures to make their point known.
18 months & older	Echolalia is the mimicking of what the others say and imitation words.	Use four or five words and use two words together.
2 years & older	Familiar with a watch, a knife, a key .etc.	Can name four or five things. Can use the two letters
3 years & older	Multiplies and know the main parts of his body with their labels.	Starts to use pronouns.
4 years & older	Knows the names of the colors.	Use four letters and he or she can say what a pet such as a cat or a dog can do.
5 years & older	Descriptive words and define common opposites words	

John Carroll and Language Acquisition

John Carrol proceeds from the fact that a child develops linguistic. The issue of whether they learn verbal motor responses or they will get to what they want. In the beginning, the replies involved are very extensive. But they gradually differentiate forms, and the child learns to imitate the responses of others.

Dosusser and Language Acquisition

He asked to study language in its current situation and the difference between language as an integrated mental phenomenon. Meanwhile, it is a tool used by humans during their daily life. The (langue), which is humanistic in its abstract form, is a general phenomenon formulated by humans and a means of acquainting and communicating with their race, which gives us a set of rules, voices, and characteristics of prevailing foundations of this language. . In Dosusser's view, the tongue is not only a set of vocabulary, but rather a system of symbols and models that includes a two-folded mental composite. While one represents the meaning, the other represents the expression. And the model is the way sounds are arranged to produce a formula, and shows how the sounds and words are composed, not the sounds and letters themselves.

Sabre and Language Acquisition

Sabre is the first philosopher who has been combined linguistics, philosophy of language, and social life in a broad study in the social structure. He has even had the most numerous impact on

developing linguistic studies, especially concerning the mutual relations between, and social structure. He also laid the foundations for the simultaneous analysis of the linguistic system and the parallel of de Saussoria. Some scholars, such as Dosuser and Sabre, are considered the fathers of modern linguistic studies. The language belongs to a particular human society that is spoken and thought by the people of a specific society as the organizer L'organisateur of the community experience, and it shapes its world and its pure reality. Every language has a specific vision of the world.

Language is a social institution that varies among different people and has the primary function of communication. Through this general concept of speech Sabre noted:

* Language is a system that changes societies historically and spatially, and it is an evidence of social reality.

* Language is a cultural and social institution.

* Language plays an essential role in the knowledge process, either for the individual or for the group.

* Language is a symbolic and creative system, not only because of a human's direct experience but also because of the dimensions of that experience to his/her field of activity, and the most significant function of language is to investigate reality. Asking how and when the obtaining occurs and has it addressed the classification of the theories of language acquisition problems? What steps do children go through while acquiring language? Based on the above-mentioned idea, we will try to answer the following questions:

1. What are the interpretive theories of the creation of language?
2. How does a child acquire oral language?
3. What are the stages of language acquisition?
4. What are the manifestations of linguistic growth?

Interpretive Theories

The theory of language formation has preoccupied thinkers over the ages and has been countered with research by many scientists, philosophers, and linguists, but we cannot argue the origin of the language and how a child acquires it without talking about the theory of evolutionary summarization of its author Haeckel Ernst. It is known as the Meckel-Serres Law, which says "those individuals in their embryonic development and early childhood revisit the adult's stages of their ancestors and climb the evolution tree, summarizing its various stages." It involves the stages of the metamorphosis of an organism from its predecessors (Ernest, H.2003). Evolutionary anthropology assumes that the infant of the human being equals that of primitive human in his thinking, behavior, and acquiring language, and crying of a child is the same as the primitive human being.

The babillage voices are the same as those phonemes that ancient humans used to make, and their purposes are to seek to meet social and psychological needs. The unified expression or one word that stands for a sentence is the same as the words that our ancestors uttered to express panic and fatigue (pouf), it depends on the sound (aie), and to represent boredom, it produces the audio section (aof). These audio syllables still give the same meaning in all contemporary societies, so we can drop the stages of child development in the process of the development of the human race. In other words, what a child learns in his or her early childhood is a summary of what a sane person lived for nearly 180,000 years (Arnold Hauser, 1981). Many scientists believe that the stages that a child travels through in any branch of life represent the stages that humankind has passed through in this branch, and this is called Lontogenese reproduct la phylogenesis (Ali Abdel Wahid Wafi, 2003). Many experiments and efforts have been made via many scientific designs to shed light on this problem. They did not coincide with one word, but only reached several theories.

THEORIES OF LANGUAGE DEVELOPMENT

Syncretism and Inspirational Theory

It believes that language is a divine inspiration that descends on humans to teach them the pronunciation and the names of things. The Greek philosopher Hera Lickett 480 BC went along with this view. In the Middle Ages, Ibn Faris adopted this approach in modern times. The French philosopher Lani 1711, AD supported this view. It is worth mentioning here that religious currents, whether Jewish, Christians, or Muslims adopted this idea because of its compatibility with the story of creation in the holy books of Genesis and Surat Al-Baqarah.

Theory of Humility and Convention

The pioneers of this theory believe that idiomatic language occurred with humility, agreement, and association, in the sense that there were a group of people who settled in a particular area and began to release thousands of names for all things around them, such as living and non-living beings. One of the most prominent people who spoke on this topic (Ibn Jinni) said that the origin of the language is merely a consensual and expressive one and that at least three persons need to know about things and information, so they put on each of them a character and a word.

Ali Abdul Wahid Wafi added "All languages follow this model, and then many languages are generated from them, but it must be modest to watch and nod."

The Swiss Ferdinand de Sousse 1857–1913, in his structural theory, perceives psychological evidence as a mental picture that formed from signifier and signified. Whereas the signifier is a phoneme, those pronunciations made the sound. As for the signified, it is a mental image, i.e. what the mind perceives and the signified is the human concept of that external thing and means, which is outside the human mind before the sound image reaches him, and this field is included in all material and intangible things and we call it the reference or the signified (Salah Fadl,1985).

Instinctive and Verbal Theory

It decided the language was due to a particular instinct. Originally all its members of the human beings were provided, and the instinct was for every individual to express every perceptual or sensible word of their own. And the instinct of natural expression of emotions to make specific movements and sounds such as laughter, crying, changes in various secrets. The German scientist Max Mueller found that the Indo-European language is one of the three languages of humankind, as it has a vocabulary that does not exceed 500 common origins, and that these origins are the first language from which this species splits. The analysis of these assets explains the whole meaning and that there is no absolute similarity between their voices and the act or situation they designate (Ali Abdul Wahid Wafi,2003).

Mimicry and Simulation Theory

It concludes that the human language grew out of natural sounds (sounds of nature, sounds of animals, sounds of actions, such as beatings, cutting, etc.) and gradually walked in the way of advancement, according to the rise of the human mentality, the progress of civilization, and the multiplied of human needs. In this theory, humans have opened these ways by mimicking the sounds of nature for example, the sound of the wind, the water, the rustle of leaves, and falling rocks. This simulation is intended to express things of the emulating voice, the following situations or affairs; it used to pronounce composite syllables too.

Generative Grammar Theory

The linguistic beliefs which are gained by imitating have not been recognized until proven. Otherwise, it is often heard that children make grammatical errors, such as "I saw" and "Sheep", which they would not learn from adult communication. This shows that children use "The Language Acquisition Device" (LAD) to master language rules. Noam Chomsky is a credible linguist and expert in language development. He started his research into the language in 1960s. He suggests that children are born with an innate ability to learn the language, and a queen in the brain is called a language acquisition device. The term "acquisition" reflects the influence of Noam Chomsky, and nativist (generativist) models have been inspired by his work since the late 1950s. The term is rooted in linguistics and emphasizes the notion that grammar has only been triggered by the environment rather than learned (Noam Chomsky, 1965).

Noam Chomsky also asserts that at a stage of human evolution, about 180,000 years ago, there was a so-called Great Linguistic Explosion that occurred. So, language is the result of totally having a human mind. Finally, this has been able to invent the written language, and this is an accumulation of interaction between humankind and nature and communicating vocal properties of things. With the combination of thinking and language, he began to symbolize objects in inspired forms, giving them names and inventing the alphabet and was acquainted by Bashir Turki,1985. Studies have recorded children's language acquisition and have shown that they follow a detailed timetable. The child begins building, communicating, and vocal playing with the word "one word" and a sentence or two words so that the sentence is split into two words then sentences that appear to be incorrect.

There is no doubt that speaking is acquired, not by nature. If that were the case, there would not be multilingualism. Other results of anthropology studies show that the stages of development of linguistic behavior are the same for all the children of the world, and the agreed thing is that we use the phrase "mother tongue." We should point to that language acquisition is mostly done in the early stages of life because it is related to the mother that takes care of her children and raises them to understand the language, whether in civilized or primitive societies.

Language and Brain

The human brain is composed of two halves or hemispheres. The left hemisphere contains two areas that are critical to language: The Broca area and The Wernicke area. The Broca's area, which controls the production of oral language at the frontal lobe level of the left brain, reaches the stage of organic discrimination only seventeen months after birth. Biologically, it is born with the queen of the language, which is an inherited gift that a human grows with through the age of his/her involvement or linguistic experience. It is also a willingness to acquire language, for example, "The Language Acquisition Device" (LAD) that Chomsky describes as the genetic component of the human mind that produces a language by interacting with the available expertise that means transform language experience into an information system of that language from the human languages Noam, 1968. While the growth of other brain centers such as Wernicke's area is the hearing area that completes after eleven months, the experiments show that training children are a necessary element while learning to speak. The differences in the acquired language dictionary are due to individual differences, whether physiologically or environmentally (Muhammad Zaidan, 1986).

Development Oral in Child Language Acquisition

Language acquisition is clear evidence of a child's mental structure. It is evolving from self-centered to objective and from superficial consciousness to an awareness of the relationships which exist between the child and adults. It is an optimal tool through which this friction occurs, but it does not automatically gain. Pronunciation training is necessary. Additionally, there needs to be a short passage of time through different and crucial stages (Marc Delahaie, 2004).

Infants' Preverbal Communication

It is a preclusion and a preparation stage, in which the crying takes place, from birth to the eighth week, and it consists of three phases.

I) Crying:

The baby's cry at birth is the first sign of his ability to shout. There is disagreement over the interpretation of this process. But it has been confirmed that it is the first cry that proves the newborn has emerged with a respiratory system and a throat necessary for developing the queen of speech. Therefore, shouting is the starting point in the formation of language, as the child fails early to express his various needs and desires by shouting. It is a spontaneous manifestation of irritation that can express reflexive emotions of feeling, such as hunger or pain (Marc Delahaie, 2004).

II) Cooing:

From the age of four months or six to twelve months, the child moves from crying to cooing. While the former is an involuntary reflex that is the babillage based on the voluntary pronunciation of some sounds, and the child takes it as an end itself, not to express anything, but to repeat them as if it were playing with its frequency. What gets the child into the cooing is voice and hearing communication. This communication between the two senses of hearing and speech is clear to the point where we find that the child who is deaf shouting and never cries at all or quickly loses it because there's no connection to hearing voices. The child is hardly two months until he shows some interest when a human hears. One aspect of this is that he may stop the puzzle and pay attention to the coming of the sound (Kanaan, 2005). Speaking the first word begins in the first of the tenth month of a child's life. At this age, the baby is energetically and intelligently, learn phonemes, which is the smallest vocal unit of his language, as well as the sum of the common words in the family. This stage lasts from twelve months to eighteen months and represents the stage of linguistic qualification of neutralization in oral language. (Marc Delahie). Difference between \b\ and \d\. These letters have close sounds. If the opposite happens, children cannot distinguish between the sounds of the Dent/Banc in the future. Studies have shown that children are able to differentiate between these phones in all people's languages.

For example, a Japanese adult cannot distinguish between L and R in listening, so he cannot identify between sounds of the letters and sounds (roue et loup). At nine months, some words he had written from his parents are ingrained in his mind, but in fact, they are not original sounds. Because adults use a particular tone when addressing infants (Swald D&tztvetan, 1972). Within the limits of the year, it responds to specific things, particularly, if it along with a clear dialect. Between fifteen and seventeen months, it realizes the meaning of this thing, especially when attached to a signal. In eighteen months, it refers to the various organs of its body, especially those located in the head. In general, children understand the words of others before they are able to respond. It is worth mentioning at this stage that the sound system of a child is regularly emerging called Appareil phonatoire.

III) Imitating

Fallon sees the child after the third month. He emulates those around him in their gestures and facial expressions to demonstrate interest. The movements expressed in him are a bridge to the language of speech. The simulation starts after the ninth month, as most researchers see, and continues until school age. There are individual differences between children in the ability to emulate and pronounce the first words. These are subject to multiple acts of hope, such as intelligence, age, sex, and speaking opportunities for the child. The presence of other children with him in the family and the richness of the social and cultural environment. After the stage of abolishing, the child tries to imitate shouts. The truth is that the child invents words of his own because of the air coming out of the lungs with the vocal cords, through which he reaches the communication process (Karam El-Din 1990). We should not imagine that the transition from harmony to imitation takes place randomly.

The linguistic phases are intertwined, and none of them should specify for a certain period. But, it must affirm that the child is not nearly one year old so that his verbal behavior shows the signs of imitation, and he is able to repronounce the word by hearing it. Within the second year, he/she imitates the words that he/she picked up as if he/she were saying them, firmly in their mind. On this ground, we can say that learning linguistic sounds starts when a child has a circular reflection at this point, he or she can get the names of things. And he or she moves on to the second stage, which is to pronounce the name of something associated with the same thing, then we teach the child to imitate the word he pronounced, and finally push the child to say the name of the stuff to see it.

Major Stages of Language Acquisition

It is the stage in which the child begins to understand the meanings of words and seems in the first months of the second year, and the purpose becomes more evident with the appearance of the first elements of communication that create the sentence. This stage consists of three different stages coinciding with the age of the child.

a) One-word (Holophrastic) Stage

Habitually, from the age of eighteen to twenty- four months, the child at this stage utters an insular word. And the parents are behind this indoctrination. For example, it expresses its desire for the game or the doll by saying "Tutu," and I want to sleep by saying the word, "Dodo."

b) Syntactic

From the second year to the fifth year, at this stage, the child has learned about the language, which is almost a complete sentence, by analyzing the words he or she hears, not by imitating, but by following the rules.

c) The advanced stage

In the fifth year or more, at this stage, the children acquire the relation and meaning of right speech, for example, "passive forms," the concealed formula, consequently, the children apply grammatical rules to their words without understanding them, as rules. Thus, a child became aware that it is necessary for anyone listening to understand what he means (Marc Delahaie, 2004). It also noted that some speech defects, which are considered temporary and natural, these flaws appear after four years if the proper educational and environmental conditions have met as a result of childhood speech, incomplete sentences, substitution, and lisp, etc. Thus, it is essential to control the pronunciation in a child from the early stages of childhood in order to avoid speech flaws of speech from the outset. If the child does not get rid of it between the ages of four and six, it has become an anomaly on the correct pronunciation criteria and must be presented by a psychologist.

Factors that Influence Language Development

a) Sex

Statistical studies have shown that the percentage of females exceeds males in various aspects of language, such as the beginning of speech and the number of acquired spontaneous vocabulary, speed, and better pronunciation. It is one of the constant developments and repeated results revealed by various studies in which the existence of differences in favor of females in all aspects of language development (Kanaan, 2005).

b) Intelligence

The child's lack of intelligence that he has a connection between parts understanding, response, and participation is slower than a smart kid's speech, he is less capable of associating words and comes up with sound language structures. Whereas researchers have considered whether language ability is a sign of child intelligence or not. Recent studies have shown that a child with insufficient linguistic capacity is weak in intelligence by contrast a child who speaks in mind is less intelligent because of the manifestation of language growing capability.

Thus, researchers considered linguistic ability as a sign of a child's intelligence or shortage in which recent studies have shown a child's weak linguistic ability is weak in the proportion of intelligence. The manifestation of language development is overall mental capacity, and a smart child speaks early, contrary to a less intelligent one.

c) Social life

Its distinctive cultural and economic aspects are a necessary factor influencing the learning of pronunciation and speech in a child. Children's language is affected by these experiences, diversity, willingness, and the participation of adults in language growth for developing language behavior. Freud points out that if a child who is raised in a family which is traveling a lot or whose mother is in a continuous absence loses his/her talent in the speech that he/she has recently acquired. He also indicated to the children that come from upper-classes to interact with people from other classes to give their children attention and enter a private school, which attaches great importance to pronunciation, compassion, and encouragement that play an influential role in language acquisition. By contrast, children from the lower classes are deprived of all the above mentioned, which leads to linguistic delay and causes stuttering, lisp, and confusion.

d) General Health and Physical Status

It refers to the importance of the health, physical, sensory, and hearing aspects of the individual and their relationship to linguistic growth. Linguistic development is affected by sensory integration and neurological areas and is involved in the production and understanding of language (Rosan, 2000). For example, children who are deaf are slower to acquire a language than normal children. Besides, blind children (those whose only impairment is blindness) will talk just like any other kid. Pre-Braille gives you the ability to learn how to read and learn about the basics of the physical textbook, and more of that, just like any other child. However, the reason is that understandable words are the only door that connects a person who is blind and those around. "Some people who are blind may notice vigorous use of mastery of the language" (Subie, 2000).

CONCLUSION

This paper has taken us on a journey to explore how language can be another potential source of acquiring those studies point to multilingualism in the early stages for a child as a burden to gain these languages. Most research is confined to investigating how language acquisition is used to the aspects of linguistic development or evidence of a child's mental structure and its people. This has been done through the study of information stages that a child travels in any branch of life. Nonetheless, power is given less attention.

Words or sets form the backbone of communicative processes in every language, functions as represent many developments between birth and language maturity, and how to assemble them into longer strings, and map these combinations into meaning. To reflect some of the arguments I have made regarding language as a potential source of the acquisition of multilingualism in the early stages that is a burden for a child to gain, the summary below would show my point of view.

Naturally, children who qualify with the queen of education are enabled to acquire the language if the conditions are appropriate, and care has been found. Some studies show that monolingual learning infants follow the same developmental trajectory in their early attunement to their ambient language (Sundara, Polka, and Molnar, 2008; Bijeljac-Babic, Höhle, and Nazzi, 2016). Furthermore, all the recent studies have shown that the child's linguistic personality and speaking abilities are formed in the first six years of their life. Thereupon it is necessary to focus on these stages and give them the utmost attention and care. Therefore, it is essential to recognize that language study doesn't only belong to linguists or sociolinguists. However, to other researchers who find language constitutes part of their discipline. With this note, organizational communication researchers are invited to follow up on this proposition to discover the acquisition of language so that the study of the language would be more understandable by those who know what acquisition is all about.

REFERENCES

- Abdul Wahid, Ali, Nsh'at Allughat eind Al'iinsan wal Tifl, Dar Al-Nahda, Egypt, 2003.
- Ajzen I, Fishbein M. Understanding attitudes and predicting social behavior: Attitudes, intentions, and perceived behavioral control. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall; 1980.
- Al-Rousan, Farouq, Introduction to Linguistic Disorders, First Edition, Dar Al-Zahra / Riyadh 2000.
- Al-Subaie, Adnan, Numuin Allughat wal Maerifat wal Dhaakira, 1st Edition, Dar Al-Farabi, 2000.

Armstrong, T. (2007, 2019) *The Human Odyssey: Navigating the Twelve Stages of Life*. New York.

Asmussen, K. (Date of access: 23.01.2021). About early intervention. (<https://www.eif.org.uk/>).

Bates E, Benigni L, Bretherton I, Camaioni L, Volterra V. *The emergence of symbols : Cognition and communication in infancy*. New York: Academic Press; 1979.

Bruner, J.S. (1972) Toward a sense of community. Review of Gartner et al. (1971), "Children Teach Children." *Saturday Review* 55:62–63.

Calandra, C., Finocchiaro, G., Raciti, L. and Alberti, A. (1992). Grief elaboration in families with handicapped member. *Ann. Ist. Super Sanita* 28(2), p.269–271.

Carey, S. and Gelman, R. (1991). *The Epigenesis of Mind: Essays on Biology and Cognition*. New Jersey: Hillsdale, 07642.

Chaer, Abdul. 2009. *Psikolinguistik: Kajian Teoritik*. Cetakan Kedua. Jakarta: PT Rineka Cipta hlm. 167.

Chomsky, N. *Language and Mind*, New York: Harcourt, Brace. (1968).

Delahaye, M. *L'évolution du langage chez l'enfant : de la difficulté au trouble (Un ouvrage de Marc Delahaye à télécharger ou à recevoir gratuitement, sur le site de l'INPES, décembre 2004)*.

Dewey, R. (2007). Unconscious learning. Retrieved May 14, 2010, from http://www.psywww.com/intropsych/ch03_states/unconscious_learning.html.

Fayyad, A. H. *Theory of Generative Grammar and Language Acquisition*, Oman, 2006.

Gardner, H. (1991). *The Unschooled Mind: How Children Think and How Schools Should Teach*. New York: Basic Books.

Gelman, R. and Brown, A.L. (1986). Changing views of cognitive competence in the young. Pp. 175–207 in *Discoveries and Trends in Behavioral and Social Sciences*, N.Smelser and D.Gerstein, eds. Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council. Washington, DC: National Academy Press.

Gliboff, Sander. H. G. Bronn, Ernst Haeckel, and the Origin of German Darwinism: A Study in Translation and Transformation. Cambridge, MA: MIT Press, 2008.

Hamdan, M, Z. *Perception and Sensation*, Dar Al Tarbia Al Haditha , Jordan, 1968.

Harmon, R.J., Plummer, N.S., and Frankel, K.A. (2000) Perinatal loss: parental grieving, family impact and intervention services. In *Handbook of Infant Mental Health*. Vol. 4. Osofsky, J.D. and Fitzgerald, H.E., Eds. John Wiley & Sons, New York. pp. 327–368.

Hauser, A. *The Social History of Art*, translated by Fouad Zakaria, Beirut, (1981), pg. 17.

Humaida, I. A. I. *The Psychology of the Brain and Behavior: Their Mutual Impact*. American Journal 2015; 2(3): 98-100 Published online May 30, 2015 (<http://www.openscienceonline.com/journal/ajpbs>).

Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential Roles of Parental Self-Efficacy in Parent and Child Adjustment: A Review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341-363. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cpr.2004.12.004>.

Kanaan, A. A. (2005). *Language Experience in Kindergarten*. Syria, Damascus: University Press.

Karam El-Din, Leila, *A Language for a Child: Its Development and Problems*, The Egyptian Renaissance Library, Cairo.

Khalaf Allah, Salman, *Altufulat wa Almushkilat Alrayiysiat Altaelimiati Alsulukiati Aleadiati wal Ghir Eadia*, part 1 of the Johana Publishing and Distribution House, Amman, 2004.

Kubler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying*. New York: Macmillan.

Lidz, J. Waxman, S. Freedman, J. (16 April 2003). "What infants know about syntax but couldn't have learned: experimental evidence for syntactic structure at 18 months" (PDF). *Cognition* 89 (2003) B65-B73. Archived from the original (PDF) on 12 December 2017. Retrieved 12 December 2017 – via Elsevier science.

Locke, J. *An essay concerning human understanding*, New York : Dover Publications, Inc., [1959]. (OCOLC)607863273.

Musen, P.H. (1970). Piaget's theory. In Carmichael's *Manual of Child Psychology*. New York: Wiley.

Oswald, De Tzvetan, T. *Encyclopedic Dictionary of Language Sciences*. And Editions Du Threshold France. (1972).

Salah Fadl, *Alnazariyat Albinayiyat fi Alnaqd Al'adbii*, Publications of the New Horizons House, Beirut Edition 3, 1985.25. Chomsky, N. *Aspects of The Theory of Syntax*, Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1965. Pp. x + 251.

Sridhar Kamal K. (2002). Societal Multilingualism and World Englishes Their Implications for Teaching ESL. in *Indian Journal of Applied Linguistics*, vol. 28, Bahri Publications, New-Delhi.

Sridhar, K.K. and Kachru, Y. 2000, "Literacy, minority languages, and multilingual India", in *Studies in the linguistic sciences*, vol. 30, no. 1, pp. 149-165.

Suleiman, Amal Kamel, 2000, a master's thesis in *Al'iitsal Al'ijtmaey Allaghawiu Lil'Atfal Uhadi Allughat wal' Atfal Thunayiyat Allugha*, Department of Curricula and Teaching Foundations, Faculty of Education / University of Damascus.

Torki, B. Adam, Al-Baath House for Printing, and Publishing 1985.

Wellman, H.M., and S.A.Gelman. (1992). Cognitive development: Foundational theories of core domains. *Annual Review of Psychology* 43:337–375.

Wolfensberger, W. and Kurtz, R.A., Eds. (1969) *Management of the Family of the Mentally Retarded*. Follett Educational Corp., River Grove, IL.

TAN, Hasan (2021), “Osmanlı- Kürt İlişkileri Bağlamında Koçhisar (Dede Kargın) Savaşı”, *Kadim Akademi SBD*, C. 5, S. 1, s. 18-33.

Makale Geliş Tarihi: 25.04.2021 / Makale Kabul Tarihi: 31.05.2021

OSMANLI-KÜRT İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA KOÇHİSAR (DEDE KARGIN) SAVAŞI

KOCHİSAR BATTLE IN THE CONTEX OF OTTOMAN-KURDISH RELATIONS

Hasan TAN *

ÖZ: Mayıs 1516 yılında Kızıltepe yakınlarındaki Dede-Kargın mevkiinde meydana gelen Koçhisar Savaşı'nda, İdris-i Bitlisî ve Kürt Emirlerinin komuta ettiği yerel kuvvetler ile merkezden gönderilen ve Bıyıklı Mehmed Paşanın komutası altındaki Osmanlı Ordusu, Karahan komutasındaki Safevî ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu savaş neticesinde Karahan'ın iki yıldır elinde tuttuğu Diyarbakir ile Urfa'nın bazı bölgeleri ve Mardin ile çevresi tamamen Osmanlıların egemenliği altına girmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi, Safeviler, Kürtler, Koçhisar Savaşı, Dede Kargın.

ABSTRACT: During the Koçhisar Battle, which took place in Dede-Kargın location near Kızıltepe in May 1516, the local forces commanded by İdris-i Bitlisî and Kurdish Emirs, and the Ottoman Empire army sent from the center and under the command of the Bıyıklı Mehmed Pasha heavily defeated the Safavid army under the command of Karahan. As a result of this battle, Diyarbakir and some regions of Urfa, and Mardin and its surroundings which Karahan had been holding for two years entered completely into the domination of the Ottomans.

Keywords: Ottomans Histroy, Safavids, Kurds, Koçhisar Battle, Dede Kargın.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin (1299-1922) Anadolu Beyliklerini ortadan kaldırması ile Safevilerin (1501-1736) Akkoyunlu Devleti'ni yenerek mezhep temelli bir devlet kurması neticesinde, bölge, uzun bir süre bu iki güç arasında çekişmelerin merkezi haline gelmiştir. Şah İsmail Safevî,¹ Şîi mezhebini siyasetinin temel

* Mardin Artuklu Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Doktora, hasantan@artuklu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-7522-3098>

¹ (17 Temmuz 1487) Erdebil'de doğdu. Babası Safevî tarikatının şeyhi Haydar, annesi Uzun Hasan'ın kızı Âlem Şah Halime Begüm'dür. Babasının ölümü üzerine 12 yaşında Şeyhlik makamına geçen İsmail, taraftarlarının da desteğiyle 1501 yılında son Akkoyunlu hükümdarı Elvend Bey'i yenerek Tebriz'de Şahlığını ilan etmiştir. Şahlığını ilan ettikten sonra kısa sürede İran, Azerbaycan ve Afganistan'ın tamamına hâkim olup Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmiştir. 23 Ağustos 1514 yılında yapılan Çaldıran Savaşı'nda yenilince İran içlerine çekilerek bir daha savaş meydanına çıkmamıştır. 23 Mayıs

dayanağı haline getirerek bu rekabetteki meşruiyeti mezhep üzerinden sağlamaya çalışmıştır. Sünnî bir geçmişe dayanan Safevi Tarikatı, Şah İsmail ile birlikte devlet haline geldikten sonra Şiî/İmamiyye mezhebini egemenliği altında bulunan topluluklara dayatarak buna karşı direnenleri de katletmekten çekinmemiştir. Şah İsmail ve haleflerinin bu siyaseti, sadece İran'ı değil, bütün Ortadoğu'daki siyasi dengeleri değiştirmiştir. İran'da meydana gelen bu büyük dönüşüm, Sünnî dünyanın en büyük siyasî gücü olan Osmanlı Devleti ile Safevileri kaçınılmaz olarak bir çatışma zeminine sürüklemiş, bu çatışmaların tam merkezinde ise Kürtler yer almıştır. Bu iki siyasi gücün arasında kalan Kürt emirlikleri, denge siyaseti ile ayakta kalmaya çalışarak her iki güç ile pragmatik bir ilişki biçimini geliştirmişlerdir. Kürt topraklarının tampon konumda bulunması ve Kürt emirliklerinin siyasi bir birliktelikten yoksun olmaları, onları sürekli bir biçimde bir kamptan diğerine gidip gelmek zorunda bırakmıştır. Elbette Osmanlı Devleti ile Safevilerin Kürtler ile olan ilişki biçimleri de konjoktöre ve şartlara bağlı olarak değişkenlik göstermekteydi. Bu değişken ilişki biçimi, bazen Kürt emirliklerin lehine bir şekilde gelişirken, bazen de tam tersi bir biçimde Kürtler aleyhine sonuçlanmaktaydı.

Osmanlı Devleti ile Safevilerin mücadele sahasının Kürt toprakları olması, Kürtlerin yukarıda da ifade edildiği gibi bu iki güçle kurmuş oldukları ilişki biçimini dayatmıştı. Ancak Safeviler egemenliklerini pekiştirdikten sonra, mezhebin itici gücünün de desteğiyle, Kürt emirliklerine saldırarak topraklarını birer birer ele geçirmeye başlamışlardı. Günümüzde İran'ın tamamı, Irak, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'dan başlayarak Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan'ın bir kısım topraklarını kapsayan coğrafyaya egemen olan Safeviler, bölgede en büyük rakip olarak gördüğü Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmeden önce, Kürt emirliklerini ortadan kaldırması gerekmektedir.

Kendisine biat etmek isteyen Kürt emirlerini dahi hapsettiren² Şah İsmail, böylece amacının tüm bölgeye doğrudan egemen olmak olduğunu ilan etmekteydi. Şah İsmail'in bu politikası, Kürt emirlerine topraklarını korumak adına Osmanlı

1524 yılında Tebriz'de ölmüştür. Bkz; Tufan Gündüz, “Şah İsmâil”, İslam Ansiklopedisi, C. 38, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 253-255

² Şeref Han, *Şerefname*, Çev: M. Emin Bozarıslan, Deng Yayınları, İstanbul 2009, s. 102.

Devleti ile ittifak kurmak dışında bir seçecek de bırakmıyordu. Kürt emirlikleri ile Osmanlı Devleti arasında meydana gelen bu ittifak, Safevileri bölgeden uzaklaştırmak adına yapılmış ve Koçhisar Savaşı'nda³ Osmanlı kuvvetleri ile Kürt emirlerinin komuta ettiği yerel birliklerin başarısıyla sonuçlanmıştır.

Şah İsmail'in asırlardan beri Kürt emirler tarafından yönetilen toprakları ele geçirmeye çalışması, ele geçirdiği yerlere de Şiî inancına mensup kişileri ataması, bu savaşın temel gerekçesini oluşturmaktadır. Bu savaş için Kürt emirlerini bir araya getiren, aynı zamanda Yavuz Sultan Selim'in de bir ordu ile destek vermesini sağlayan İdris-i Bitlisi⁴, savaşa giden süreçten ve savaşın kendisinden ayrıntılı bir şekilde bahsetmektedir. Koçhisar Savaşı, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenliği açısından çok önemli bir savaş olmasına karşın, Osmanlı kroniklerinde bu savaşın ayrıntılarından pek bahsedilmemektedir. Bizzat bu savaşta yer alan İdris-i Bitlisi'nin haricinde Şeref Han da eserinde kısmen bu savaşın detaylarından bahsetmektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Osmanlı Devleti ile Kürt emirliklerinin ilişkisi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde de Koçhisar Savaşı'nın yapıldığı bölgenin kısa tarihi açıklanmış ve bu savaşa giden süreçten bahsedilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise, savaştan sonra bölgede oluşturulan düzen ele alınmıştır.

1. Osmanlı Devleti İle Kürt Emirliklerinin İlişkisi

Kürtlerin tarih sahnesinde yer almaları ile ilgili kaynaklarda çeşitli rivayetler mevcuttur. Arap yazarları miladi 940 tarihine kadar Kürtler'i Azerbaycan, Hilat (Ahlat), Ermeniye, Fars gibi bölgelerdeki azınlıklar arasında sayarak bu tarihten

³ Mayıs 1516 yılında Mardin Kızıltepe yakınlarındaki Dede-Kargın (günümüzde Derik ilçesi sınırları içerisinde kalan Alibey Köy) mevkiinde, Bıyıklı Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile Ustaclu Kara Han komutasındaki Safevi ordusu arasında meydana gelmiştir. Bkz; Hoca Sâdeddin, Tâcû't-Tevârîh, C. 4, s. 261-270.

⁴ 1452 yılında doğduğu tahmin edilen Bitlisi ünlü âlim ve tarihçidir. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın sarayında münşilik yapmış, bu devletin yıkılmasından sonra da Yavuz Sultan Selim'in yanına gidip Yavuz'un Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini hâkimiyeti altına almasında büyük rol oynamıştır. Heşt Bihişt ile Selim Şah-nâme en önemli eserleri arasındadır. 1520 yılında 65-70 yaşlarında iken vefat etmiş, mezarı Eyüp'te hanımı Zeynep Hatun tarafından yaptırılan mescid civarındadır. Bkz; Mehmet Bayrakdar, *Bitlisli İdris*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.1-11. Abdulkadir Özcan, "İdris-i Bitlisi", İslam Ansiklopedisi, C. 21, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 485-488.

itibaren Mesudi ve İstahri, İran'daki bazı Kürt topluluklarının isimlerini bildirmeye başlamışlardır⁵. Arap-İslam fetihleriyle birlikte Kürtler, tarihsel bilinmezlikten kurtularak hızla siyasal görüş ayrılıklarıyla tanınan uzun geçmişlerinin doğrulanmasını sağladılar⁶.

Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın sürekli mücadele sahası olması ve siyasi bir oluşumdan yoksun olması nedeniyle kesin sınırlarını belirlemek imkânsızdır. Ancak genel olarak Kürtlerin etnik çoğunluğu oluşturduğu yerler “Kürdistan” olarak adlandırılmıştır. “Kürdistan” ismi ilk olarak Selçuklu Sultanı Sencer (1118-1157) tarafından XII. yüzyılda kullanılmış ve Sencer'in bu isim ile bir eyalet oluşturduğu genel bir kabuldür⁷. Kürdistan ismi yazılı kaynaklarda ise ilk olarak Raşiduddin Fadlullah El-Hemedani'nin 1310 tarihli “Cami'ul Tevarih” isimli eserinde, daha sonra da Hamdullah El-Kazvinî'nin 1339 yılında kaleme alınan “Nuzhet'ul Kulûb” isimli eserinde yer almaktadır⁸.

Moğol istilasından Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmelerine kadar geçen sürede, genellikle bölgeye hâkim olan yöneticiler, Kürt emirliklerinin ve aşiretlerinin güçlenmesine fırsat tanımamışlardır. Her ne kadar Karakoyunluların hâkimiyeti altında güç kazanmışlarsa da, Akkoyunluların Karakoyunlu topraklarını ele geçirmesiyle Kürtler, evvelki yönetime olan bağlılıklarından dolayı baskı görmüşlerdir⁹.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı coğrafyaya hâkim olan Akkoyunlu Devleti'ni (1340-1503) saf dışı bırakan Safeviler, Akkoyunluların hâkimiyetinde olan toprakların bir kısmına egemen olmuşlar, geri kalan kısımlar ise Kürt emirler tarafından yönetilmeye devam edilmiştir. Akkoyunlu Devleti'ni ortadan kaldıran Şah İsmail ise, Safevilerin egemenliklerini kabul etmeyen Afgan ve Özbek hanlıklarını itaat altına aldıktan sonra Anadolu üzerindeki emellerini gerçekleştirme imkânını elde edebilmiştir. İlk etapta Dâî'leri¹⁰ vasıtasıyla Anadolu'ya nüfuz etmeyi deneyen Şah İsmail, ciddi bir taraftar kitlesine ulaştıktan sonra kendisine inananları harekete geçirerek isyan etmelerini teşvik

⁵ Mesudî, *Murûc Ez-Zeheb*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yay. İstanbul 2004, s. 191, Nazmi Sevgen, *Doğu Anadolu Beylikleri Tarihi*, Ed.K. Şerefoğlu ve H.K.Türkoğlu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1982, s.13.

⁶ David McDowall, *Modern Kürt Tarihi*, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2004, s.47

⁷ Viladimir Minorsky, “Kürtler”, İslam Ansiklopedisi, C. VI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 1997, s. 1097

⁸ Mela Mahmudê Bayezîdî, *Adat û Rusumatnameê Ekradiye*, Ed: Süleyman Çevik, Nûbihar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 37.

⁹ Hakan Özoğlu, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, 2.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s.63- 64.

¹⁰ Daha sonra İsmailiye olarak da anılacak olan Şii/İmamiyye mezhebinin yayılması için görevlendirilmiş din adamlarına verilen isimdir. Hristiyanlıktaki misyonerlerin eş değeri olarak da algılanabilir.

etmiştir¹¹. Bu isyanlar ile Osmanlı Devleti'nin de gücünü sınama fırsatını elde eden Şah İsmail, Osmanlı Devleti'nin isyanlar karşısındaki acziyetinden de istifade ederek bazı Kürt emirliklerini ortadan kaldırmıştır. Kürt emirliklerin ortadan kalkması ile Dülkadir Beyliği'nin (1337-1522)¹² sınırlarına dayanan Safeviler, Osmanlı Devleti'nin bekası için bir tehdit halini almıştı. Bu tehdidi ortadan kaldırmak ve Osmanlı Devleti'nin doğu sınırlarını güvence altına almak isteyen Yavuz Sultan Selim, büyük bir ordu ile İran üzerine sefere çıkmıştır. Her iki gücün Çaldıran'da karşılaşması ve vuku bulan savaşı Osmanlı Devleti'nin kazanması ile birlikte¹³, Şah İsmail'in Anadolu'ya Dâî'leri aracılığıyla nüfuz etmesi engellenmiş oldu. Ancak Çaldıran savaşından sonra Şah İsmail, bu sefer Safevi ordusu komutanı Karahan'ı¹⁴ tekrardan bölgeyi ele geçirmesi için göndermiş, Karahan da Mardin'i ele geçirerek Diyarbakir'-i kuşatma altına almıştır. Diyarbakir halkı ise, zor koşullar altında direnerek şehri kendisine teslim etmemiştir. Toprakları Safevilerin eline geçmiş olan Kürt emirler ise, Diyarbakir kuşatması gerekçesiyle de Osmanlı Devleti'nden Safevilere karşı yardım talebinde bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti ile Kürt emirlerinin ilişkisi hem Yavuz Sultan Selim'in hem de Kürt emirlerinin büyük saygı duyduğu ve itimat ettikleri İdris-i Bitlisî üzerinden gerçekleşmiştir. Bitlisî 1515 yılında, Yavuz Sultan Selim tarafından Kürt beylerinin gönüllerini almak için Kürdistan'a gönderilmiş, kendisiyle birlikte Kürt beylerine verilmek üzere menşurlar¹⁵ gönderilmiştir¹⁶.

¹¹ Bu isyanların en önemlisi 1511 yılında Anadolu'da ortaya çıkan Şah Kulu isyanıdır. Osmanlı arşiv kaynaklarında Şeytankulu olarak da zikredilmektedir. Bkz; Feridun Emecen, “Şah Kulu Baba Tekeli”, İslam Ansiklopedisi, C. 38, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 284-286

¹² 1337 yılında Bozoklu Türkmen reislerinden Karaca Bey tarafından Elbistan ve Maraş merkez olmak üzere kurulmuş olan ve doğuda Harput'tan batıda Kırşehir'e, kuzeyde Bozok (Yozgat) ile Sivas'ın güneyinde Gemerek ve Gürün'den Hatay'a bağlı Hassa'ya kadar yayılan bölgede hüküm süren Dulkadir Türkmenleri, Oğuzlar'ın Bozok koluna mensuptur. Kaynaklarda çeşitli şekillerde yazılan Dulkadir adının, Abdülkadir veya benzeri bir ismin Türkmen telaffuzuna uydurulmuş şekli olduğu tahmin edilmektedir. Bkz; Refet Yinanç, “Dulkadiroğulları”, İslam Ansiklopedisi, C. 9, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 553-557.

¹³ İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983.s. 253-278.

¹⁴ Şah İsmail'in en önemli komutanı, aynı zamanda Şah İsmail'in kız kardeşinin eşi ve Diyarbakir Berylerbeyliği'ni de yapmış olan ünlü Safevî komutanıdır. Bkz; “Safevilerin Diyarbakir Beylerbeyi Muhammed Han Ustaclu ve Anadolu'daki Faaliyetleri”, Namig Musalı, *Uluslararası Diyarbakir Sempozyumu*, Ed; Ufuk Bircan vd. 02-05 Kasım 2016, s.495-521.

¹⁵ Padişah/Sultan tarafından vezir, beylerbeyi gibi yüksek rütbeli memurların atanmasına ilişkin verilen özel beratlarla verilen isim.

¹⁶ İdris-i Bidlisî, *Selim Şah-nâme*, hzl; Hicabi Kırlangıç, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001. s.237.Şükrî-i Bitlisî, *Selim-nâme*, Hzl, Mustafa Argunşah, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No:100, Kayseri 1997, s.227

İran'ın bölgedeki faaliyetleri ile birlikte Kürt ümerasının vaziyetleri hakkında da İstanbul'a raporlar sunan¹⁷ Bitlisî, Kürdistan'da Beradust beylerinin tasarrufunda olan Urmi vilayetinden başlayarak sırasıyla İmadiye, Soran, Buhtan, Nemran, Rojgan, Eyyubiler ve diğer emirliklerden güçlü sözleşme ve antlaşmalar yoluyla İslam sultanı (Yavuz Sultan Selim) için biat aldığı¹⁸, Hasan Keyf ve Siirt Emiri Melik Halil Eyyûbî, Bitlis Meliki Emir Şerefüddin, Hizan Meliki Emir Davut, Sason hâkimi Ali Bey, Nemran hâkimi Abdül Bey ve kardeşi İzzedin Şir Bey'in oğlu Emir Melik Abbas'ın da katıldığı 25 Kürt beyi ile bir toplantı düzenleyerek Kürt beylerinin bu toplantıda kendisinden Sultanın kendilerine birinin tayin edilmesini talep ettiğini belirtmektedir¹⁹. Kürdistan emirlerinin tamamının halifeye (Sultan Selim) biat ettiğini belirten Bitlisî, bu emirlerin sultandan Kızılbaşlara karşı yardım talebini şu ifadeler ile dile getirmektedir; *“çünkü bizim beldelerimiz ve meskenlerimiz Kızılbaş beldelerinin yakınında, hatta hemen bitişiğindedir. Zira Diyarbekir'in, Azerbaycan'ın ve Bağdat'ın ortasında kalmıştır. Yıllardır bu ilhat şiarlı taife Kürtlerin kökünü ve damarını zulüm kılıcıyla kesmiştir. Kızılbaşlar İslam sultanının bu tarafa yönelişinin en büyük nedeni olarak da Kürtlerin çağrısını görmektedir”*²⁰. Bitlisî'nin konu ile ilgili daha geniş aktarımlarına bakıldığında ise Yavuz Sultan Selim'in yardım göndermekte çok da istekli olmadığı anlaşılmaktadır. Bir yandan kendi ordusunun isteksiz tavırları, diğer yandan Batıya yapılacak seferlerin daha cazip olması gibi hususlarla açıklanabilecek bu durumun tersine dönmesinde Kürtlerin ısrarlarının etkisi olmuştur²¹. Ancak yine de Yavuz Sultan Selim tarafından Kürdistan meliklerine ve hâkimlerine Sultan'ın dostluk mektuplarının gönderildiğini belirten Bitlisî, Kürt emirlerinin ısrarlı talepleri karşısında, Sultan tarafından Bıyıklı Mehmed Paşa'nın ordusuyla birlikte gönderildiğini belirtmektedir. Bıyıklı Mehmed Paşa'nın ordusu Kürt beylerinin toplamış olduğu ordu ile birleşerek Diyarbekir'e doğru harekete geçmiş ve bu haber üzerine Karahan kaçarak Mardin tarafına geçmiştir²². Karahan aynı zamanda, Osmanlı ordusunun Diyarbekir'de olduğunu Şah İsmail'e haber vererek kendisinden takviye kuvvet talebinde de bulunmuştur²³. Ancak Osmanlı ordu birliklerinin Diyarbekir'den hemen hareket ederek Mardin'e doğru yola çıkması üzerine,

¹⁷ BOA., TSMA, Nr. 858 G. 89 (H.09.10.0926).

¹⁸ İdris-i Bidlîsî, s.253.

¹⁹ İdris-i Bidlîsî, s.237-239.

²⁰ İdris-i Bidlîsî, s.261.

²¹ İbrahim Özcoşar, *Osmanlı Devleti ve Kürtler* (Sultan ve Mir: Osmanlı Kürt İlişkilerine Giriş), Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 13.

²² İdris-i Bidlîsî, s.268.

²³ İdris-i Bidlîsî, s.272.

Safevi kuvvetleri ile Osmanlı birlikleri Koçhisar yakınlarındaki Dede Kargın mevkiinde karşılaşmışlardır.

2. Koçhisar Şehri

Osmanlı kuvvetleri ile Safeviler arasında vuku bulan Koçhisar savaşı günümüz Derik sınırları içerisinde kalan Alibey Köyü (Dedê) Dede Kargın²⁴ mevkiinde gerçekleşmiştir²⁵. Dede Kargın olarak anılan bölge, eski ismi Koçhisar olan ancak Cumhuriyet döneminde ismi Kızıltepe²⁶ olarak değiştirilen ilçenin sınırları içerisinde yer almaktaydı.

Koçhisar, coğrafi konum olarak Mardin'in güney batı ucu, Nusaybin'in batısı, Derik ile Ceylanpınar'ın doğusu ile Mazıdağı'nın güneyinde yer almaktadır. Mardin'in yüksek ve eğimli coğrafi yapısına karşılık Koçhisar, kuzey Mezopotamya'nın bitimsiz düzlükleri üzerine kurulmuştur²⁷.

XII. yüzyılda Artukluların başkenti olan Mardin'in en önemli tamamlayıcı unsurunun tarihi İpekyolu üzerinde yer alan ve bugün Kızıltepe'ye denk düşen Koçhisar şehri olduğu bilinmektedir. XI. Yüzyılın başlarında Koçhisar, Mervani emirlerinden Nasrudevle döneminde darphanesi bulunan bir yerleşim yeri olarak görülmektedir²⁸. XI. yüzyılın sonuna kadar çok küçük ayrıntılar dışında adına pek rastlanmayan Koçhisar, XII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Diyar-ı Bekr'in hatta el-Cezire'nin önde gelen ticaret, kültür ve bilim merkezlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır²⁹. XII. yüzyılın başında Mardin'in Artuklu devletinin başkenti olması ve çok hızlı bir gelişme kaydederek o dönem için önemli bir merkezi haline gelmesi, buraya bağlı küçük bir yerleşim birimi olan Koçhisar'ın da kaderini olağanüstü denilebilecek ölçüde değiştirmiş olduğu gözükmektedir³⁰. Bahsedilen tarihin en önemli ulaşım aracının binek hayvanlarının

²⁴ Dede Kargın Osmanlı arşiv belgelerinde 1518 (924) yılında Berriyecik livasına bağlı büyük bir köydü. Köyün o tarihte 71 vergi hanesi ve 9 mücerredî, 36.500 akça hâsılı vardı. Dede-Kargın 1526 (932) yılında ise hem bir köy adı, hem kendi de dâhil 5 köyü ihtiva eden bir nahiye adı olduğu görülmektedir. Burada ayrıca bir de zaviyenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bkz; Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1969, s. 25.

²⁵ İdris-i Bidlîsî, s.271, Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-Tevârîh*, C. 4, s. 265.

²⁶ *Devlet Arşivleri Başkanlığı, C.A, Nr. 20 G. 38, S. 11, (M.07.06.1931).*

²⁷ Mustafa Sarıbrıyk, "XII. Yüzyılda Bir Ticaret ve Kültür Şehri Olarak Kızıltepe/Koçhisar/Düneysir", *I. Uluslararası Mardin Sempozyumu Bildirileri*, Ed: İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 6, İstanbul 2006, s. 599.

²⁸ Adnan Çevik, "XI-XIII. Yüzyıllarda Diyar-ı Bekr Bölgesi Tarihi" Basılmamış doktora tezi, İstanbul 2002, s. 124.

²⁹ Sarıbrıyk, s.599.

³⁰ Çevik, s. 124.

olması ve Mardin kent merkezinin yüksek rakım ve eğimi sebebiyle kervanların Mardin'e çıkmakta zorluk yaşaması nedeniyle Koçhisar bölgenin en önemli ticaret merkezi haline gelmesinde önemli rol oynadığı ifade edilebilir. Elbette Koçhisar'ın coğrafi konumu, tarıma elverişli iklimi ile tarihi İpekyolu üzerinde yer almasının yanısıra, Mardin'i başkent haline getiren Artuklu Beylerinin yürüttükleri ekonomik politikalarının da büyük etkisi olmuştur. Nitekim Artuklu Beyleri, idari olarak sürekli Mardin'e bağlı kalan Koçhisar'ın bu konumunu iyi değerlendirerek burada hanlar, hamamlar, çarşılar ve Pazar yerleri kurmuşlar, artan nüfusa paralel olarak da cami ve medreseler inşa etmek suretiyle kısa sürede büyük bir şehir vücuda getirmişlerdir³¹. Artuklular döneminde Timur'un istilası baş göstermiş, Mardin'i ele geçiremeyen Timur, Koçhisar'ı ele geçirmiş ve kent, bir müddet Timurluların egemenliğinde kalmıştır. Son Artuklu hükümdarı Melik Salih döneminde ise Mardin Karakoyunluların egemenliği altına girmiştir³². Sırasıyla Eyyubi, Memluk, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Timurluların da bir dönem egemen olduğu Koçhisar, 1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı döneminde ise nahiye statüsü ile Mardin'e bağlı bir şekilde Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Koçhisar ismi ile anılan kent, 1931 yılında da Kızıltepe ismini alarak Mardin iline bağlanmıştır³³.

2.1.Koçhisar (Dede Kargın) Savaşı

Safevi komutanı Karahan, tüm kuvvetlerini Mardin ile Sincar bölgesi arasında tutarak gerektiğinde Sincar bölgesi üzerinden Irak'a rahatlıkla geçebilmekteydi. Aynı zamanda Mardin-Diyarbakir bölgesini ele geçirmek veya yağmalattırmak suretiyle de ordusunun lojistik ihtiyaçlarını da gidermekteydi. Bölgede herhangi bir Osmanlı birliğinin olmaması ve Kürt emirliklerinin tek başına Safevi kuvvetlerine karşı koyacak güçten yoksun olmaları, Karahan'ın bu tasarruflarına imkân vermektedir.

Koçhisar Savaşı ile ilgili Bıyıklı Mehmed Paşa ile İdrisî Bitlisî tarafından Yavuz Sultan Selim'e gönderilen raporda 20 bin kişiden oluşan ordunun 1516 yılında Diyarbakir'e gönderildiği belirtilmektedir³⁴. Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Sipahi ordusuyla birlikte Sinan Ağa ve Sultan'ın has ordu bölüğünün komutanı Bali Ağa da, Yavuz Sultan Selim'in emri üzerine ordularıyla birlikte ayrı ayrı

³¹ Çevik, s. 125.

³² Abdusselam Efendi, *Mardin Tarihi*, hzl; Hüseyin H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 17, İstanbul 2007, s. 61.

³³ Devlet Arşivleri Başkanlığı, C. A. 20/38/13 (M.07.06.1931).

³⁴ İdris-i Bidlîsî, s.272.

Diyarbakir'e doğru hareket ettiler. Şah İsmail, Karahan'ın yardım talebine Irak-Acem ordusunun tamamı ile Bağdat Valisi, Hemedan hâkimi Yegen Bey, Kelhur ve Kerav hâkimi Çoka Sultan ve Gürcü beyleriyle birlikte büyük bir yardım kuvvetini Kerkük üzerinden Mardin'e gönderdi³⁵. Kürt emirler ise Safevi ordusuna yardıma gelen bu kuvvetlerin geçişini engellemek için tüm yol ve derbentleri kapattılar. Hatta Buhti meliklerinden Cezire-i Umerî hâkimi Bedir Bey ile Kerkük Buhtan hâkimi Seydi Ahmed Bey ve İdris-i Bitlisî'nin oğlu Ebu'l Mevâhib Çelebi, Sincar ovasında Mardin'e hareket etmekte olan Kızılbaş ordusuna ciddi zayıyat verdiler³⁶.

Takviye kuvvetlerin Sincar'da yenilgiye uğraması ve Osmanlı Ordusunun büyük bir kuvvetle Mardin'e doğru hareket ettiği haberi kendisine ulaşan Karahan, ordusuyla birlikte Koçhisar ovasına doğru harekete geçti. Ancak Osmanlı birlikleri süratle hareket ederek Safevi kuvvetlerini Dede Kargın mevkiinde yakaladılar.

Savaş, Safevilerin ağır yenilgisiyle sonuçlandı. Karahan başta olmak üzere Safevilerin önemli komutanları bu savaşta ölmüş ve çok az bir kısmı ise kaçıp kurtulabilmiştir. Bu zafer, İdris-i Bitlisî'nin ciddi gayretleri, Kürt Emirlerinin özverili çabaları ve Osmanlı askerlerinin gücüyle elde edilmiştir. Bu savaştan sonra Osmanlı nüfuzu Kürdistan'da büyük mesafe kat ederek Diyarbakir, Mardin, Bitlis, Siirt, Kerkük, Erbil, Ergani, Sincar, Nusaybin, Urfa, Hetac (Atak), Urumiye, Cizre, Eğil, Palu, Hizan, Hasankeyf, Meyyâfârikîn, Malatya, Behseni (Besni), Hoşab, Siverek, Çermik, Harput, Birecik, Telafer ve Musul kentleri Osmanlı egemenliğine girmiştir³⁷.

Bu zaferden sonra başta Melik Halil Eyyubi olmak üzere, Kürt Emirlerinin atalarından kalan topraklara tekrardan hükmetmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Bitlisî; Urmi, Uşni ve Erbil hududundan başlayıp Çemişkezek ve Arapkir uçlarına kadar olan yerlerde Kürdistan beyleri, melikleri ve büyükleri, Sultan'ın seçkin kulları arasına katılarak topraklarının Şam memleketlerine ilhak olduğunu bildirmektedir³⁸.

³⁵ İdris-i Bidlîsî, s.273.

³⁶ İdris-i Bidlîsî, s.273. Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-Tevârih*, C. 4, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1974, s. 262.

³⁷ Sadî Osman Herûtî, *Osmanlılar Döneminde Kürtler*, Çev: Hüseyin Güneş, *Kürtler (Tarih)*, Ed: Adnan Demircan-Mehmet Akbaş, Nida Yayınları, İstanbul 2015, s.337.

³⁸ İdris-i Bidlîsî, s.283.

3. Savaş Sonrasında Bölgede Kurulan Düzen

Savaşın sonra, bölgenin idari statüsünün belirlenme çalışmaları Yavuz Sultan Selim tarafından İdris-i Bitlisî'ye verildi. Bitlisî, Şah İsmail tarafından mülkleri ellerinden alınarak Şii komutanlara dağıtılmış olan Kürt emirlerinin topraklarını tekrardan kendilerine tahsis etmiştir. Bu noktada Yavuz Sultan Selim, padişah adına tasarrufta bulunma yetkisini tamamen Bitlisî'ye bırakmış, Nitekim Sultan Süleyman'ın 1553 yılında Kürt beylerine yolladığı emr-i şerif de³⁹ bu durumu doğrulamaktadır⁴⁰.

Osmanlı Devleti Kürt emirliklerinin hâkim olduğu bölgede kendi sisteminin yanında geleneksel yapının da devam edebileceği bir ara form kullanmıştır. Bölgede klasik sancak sistemi ile birlikte yurtluk-ocaklık, hükümet ve mir-i aşiret sistemi şeklinde 4 farklı sistem uygulanmıştır⁴¹. Osmanlı Devleti'nin idari yapılanması merkez ve taşra olmak üzere iki kısımda değerlendirilir. Taşra teşkilatı, Beylerbeylik, Sancak, Kaza, Nahiye, Liva ve Mezra şeklinde teşekkül etmiştir. Eyaletlerin başında beylerbeyi veya Mîr-i mîranlar⁴² bulunurdu. Beylerbeyiler kendi bölgelerinde bütün "umûr-ı siyâsette" hükümdarın temsilcisi olmak, beylerbeyi divanında askerî hususlara dair meseleleri halletmek, güvenliği sağlamak, tımar tevcihi ve terakkilerini yürütmek gibi vazifeye mükellefi.⁴³

³⁹ Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kürt Beylerine gönderilen hükümdarlık döneminde, Safevîler'e dönük mücadele ederek yararlık gösterdikleri için, geçmişten bu yana uhdelarında olan eyalet ve kaleleri kendi yurtları ve ocakları olduğu gibi, ayrı ayrı berâtlarla ihsan edilen yerlerin mahsûlatı dahi torundan toruna temlik ve ihsan edildiği bildirilmiştir. Buna karşın hükümet ve saltanata ait ihtiyaç duyulduğu vakit, Diyarbakır ve Bağdat Beylerbeyileri ve çevredeki Kürdistan beyleriyle beraber hareket edip hizmet etmeleri gerektiği, şeriat ve kanunlar çerçevesinde davranıp zulüm ve düşmanlıktan kesinlikle kaçınmaları hakkında fermanlar yollanmıştır. Bkz; Remzi Kılıç, "Kânunî Sultan Süleyman'ın Tebriz Seferi (1548-1549) ve Nahçıvan-Revan-Karabağ (1552-1554) Seferleri ve Sonuçları", Journal Of Universal History Studies, C.3, Sayı Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue, 2020, s.204.

⁴⁰ Bayram Kodaman, "Osmanlı İdaresinde Kürtlerin Statüsü", *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s.162. Bilgehan Pamuk, XVI. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Safevî Mücadelesi ve Kürtler, *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 139.

⁴¹ İbrahim Özçoşar, "Şehir ve İktidar: Tanzimat Öncesi Osmanlı Mardin'inde İktidar", *Mukaddime*, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.9 (1), Mardin, 2018, s.4

⁴² Osmanlı kaynaklarında Beylerbeyi, Mîr-i mîran, Emirü'l-ümera ve Vali adlarıyla geçmektedir. Mehmet İşirli, "Beylerbeyî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 69.

⁴³ Tımar kelimesi sözlükte "bakım, ilgi" anlamına gelir. Terim olarak, Osmanlı merkez vilâyetlerinde bir süvari birliğini ve askerî-idarî hiyerarşiyi desteklemek amacıyla belirli görev ve hizmet karşılığında kişilere verilen, yıllık geliri 3-20 bin akçe olan topraktır. Halil İnalcık, "Tımar", *İslam Ansiklopedisi*, C. 41, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 168.

Eyaletlere bağlı olan sancaklar ise, Osmanlı taşra teşkilatında ana idari birimdi ve başlarında sancak beyi bulunmaktaydı.⁴⁴

Yönettiği bölgelerin sosyo-kültürel ve coğrafi özelliklerine göre farklı idari sistemler uygulayan Osmanlı Devletinin, bölgede klasik, yurtluk-ocaklık ve hükümet olarak isimlendirilen farklı yönetim biçimlerini hayata geçirdiği anlaşılmaktadır. Klasik Sancaklar Osmanlı coğrafyasının bütün bölgelerinde var olan sancak türleridir. Sancak beyinin Osmanlı ümerası arasından seçildiği ve tahrir (arazi ya da nüfus sayım defteri) yapıldığı, içinde tımar ve zeamet⁴⁵ bulunan ve sancak idaresinin hiçbir zaman bir ailenin tekelinde olmadığı sancaklardır⁴⁶. Yurtluk-Ocaklık Sancaklar ise (Ekrad Sancakları) genellikle bölgede eskiden beri hâkim olan nüfuzlu, yerel bey ve hanedanlara mülkiyet yoluyla verilen sancaklardı. Sancak beyi hayat boyu görevde kalmakta, ölünce yerine oğlu veya akrabalarından birine sancak tevcihi beyi görevi verilmekteydi. Osmanlı ordusu sefere çıktığı zamanlarda bu sancakbeyleri bizzat kendileri ya da asker göndermek suretiyle sefere katılmak zorundaydılar.⁴⁷ Bu sancaklarda tahrir yapılarak her sene Osmanlı hazinesine belirli miktarda vergiyi verilmekteydi. Hükümet Sancaklar ise tımar ve zeametın olmadığı sancaklardı. Sancak beyleri, ihaneti sabit olmadıkça görevden alınıp yerine bir başkası tayin edilemezdi⁴⁸.

Kanunnamelere bakıldığında hükümet sancaklarının imtiyazlı bir yapıya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Zira bu sancakların içişlerine müdahale edilmez, sancak gelirlerinin tamamına yakınının sancağı yöneten hâkimlere ait olduğu görülmektedir.⁴⁹ Kürt coğrafyasında her üç sancak türlerine rastlamak mümkündür. Fakat daha ziyade Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancakların yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti, Kürtlerin yoğun yaşadıkları bazı yerlerde hâkimiyetlerini sürdürebilmeleri için bu tarz sancakları *hükümet ve yurtluk-ocaklık (Ekrad)* olarak tanımlamışlardı. Bölgedeki bu idari yapılanma büyük ölçüde

⁴⁴ Yusuf Halaçoğlu, *XIV ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.75.

⁴⁵ Geliri 20.000 ile 100.000 akçe arasında olan toprakları ifade etmektedir. Erhan Afyoncu, “Zeâmet”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 44, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 162.

⁴⁶ Orhan Kılıç, “Van Eyaleti’ne Bağlı Sancaklar ve İdarî Statüleri (1558-1740)”, *Osmanlı Araştırmaları XXI*, İstanbul 2001, s. 201.

⁴⁷ Feridun Bilgin, Osmanlı Hâkimiyetindeki Cizre’de Değişim ve Merkez-Çevre İlişkisi, *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Ed: Nesim Doru, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 71.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, 4. Kitap, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.463.

⁴⁹ Ayn-i Ali Efendi, *Kavânîn-i Al-i Osman Der Hülâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divan*, İstanbul 1280, s. 30.

kuvvetli yerel ailelerin nüfuzuna dayanarak gerçekleştirilmişti. Bu farklı idari sistemlerin oluşturulmasının sebepleri arasında, yeni fethedilmiş olan toprakların merkezî otoriteye bağlanmasının kolaylaştırılması, İran sınırına yakın bölgelerin başkent İstanbul'a oldukça uzak olması, buraların kontrol edilmesi son derece zor olan sarp araziden oluşması ve İran ile var olan rekabet gibi nedenler yer almaktadır.

Coğrafi konum itibarıyla de Kürt emirliklerinin bulunduğu yer, merkezi bir idari yapılanmayı olanaksız kılmaktadır. Osmanlı Devleti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde coğrafi şartların ortaya çıkardığı yönetilebilirlik şartlarını da dikkate alarak, aşiretler ve köylüler ile doğrudan ilişkiye girmeyerek emirliklerin başında bulunan mirler üzerinden bir yönetim modelini uygulamıştır.⁵⁰ Kürt emirliklerinin çoğu Safevilere karşı Osmanlı Devleti'ne bağlanmakla birlikte, zaman, mekân ve koşullara göre taraf değiştirmiş veya bağlı oldukları merkezî devlete karşı da savaşmışlardır. Tüm bu düzenlemelerin altında yatan belirleyici ilke, Kürt aşiretleri düzeni korudukları, gerekli olduğunda askeri birlik temin ettikleri, sınır bölgelerini savundukları ve her şeyin üzerinde Osmanlı hükümdarlığını tanıdıkları sürece, imparatorluğun hemen hemen başka hiçbir yerinde görülmeyen düzeyde bir özgürlükten yararlanmalarıydı⁵¹. Yukarıda bahsettiğimiz bu sistem, kısmi değişiklikler haricinde 19. yüzyıla kadar devam etmiştir.

SONUÇ

Moğol İstilasası sırasında Selçuklular ve Eyyubiler'in bölgede oluşturmuş olduğu düzen, tamamen altüst olmuştur. Daha sonra Karakoyunlular ve Akkoyunlular ile birlikte bölge bu iki gücün çekişmesine sahne olmuştur. Bu iki gücün mücadelesinden en büyük zararı ise bölgede yüzyıllardır hüküm sürmekte olan Kürt emirlikleri görmüştür. Şah İsmail'in Akkoyunluları ortadan kaldırıp yerine Safevi Devleti'ni kurması ise, Kürt emirliklerini Akkoyunlu-Karakoyunlu çekişmesinden daha da kötü bir tablo ile karşı karşıya bırakmıştır. Çünkü Şah İsmail, bölgede kalıcı olarak yerleşme arzusunda olduğundan ötürü, Kürt emirleri tarafından yüzyıllardır yönetilmekte olan toprakları ele geçirdikten sonra kendi

⁵⁰ Cabir Doğan, “XVI. Yüzyıl Osmanlı İdari Yapısı Altında Kürt Emirlikleri ve Statüleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23, Mayıs 2011, s.41

⁵¹ McDowall, s.57

komutanlarını oraya atama stratejisi ile hareket etmiştir. Bu anlayış doğrultusunda hareket eden Şah İsmail, her ne kadar başarılı olmasa da, bölgenin en önemli kenti olan ve Akkoyunlulara da başkentlik yapmış olan Diyarbekir şehrini ele geçirme teşebbüsünde bulunmuştur. Hatta bununla da yetinmeyerek Anadolu'nun içlerine kadar Dâileri aracılığıyla nüfuz etmeye çalışmıştır. Anadolu'da taraftarlarının çıkarmış olduğu isyanlar, Şah İsmail'in bu stratejisinde kısmen de olsa başarılı olduğunu göstermektedir. Nitekim Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmekten çekinmeyen Şah İsmail, Şah Kulu İsyanı ile Anadolu'daki Heterodoks kitleyi harekete geçirerek Osmanlı Devletini iç karışıklıkla güçsüzleştirmeyi ve neticesinde son darbeyi vurmaya amaçlamaktaydı. Şah İsmail'in bu yönetim anlayışı ise, Kürt emirlerini müttefik arama arayışına sevk etmiştir. Kürt emirlerinin bu noktada fazla bir seçeneğinin olmaması ve bölgedeki en büyük güç olan Osmanlı Devleti'nin de Şah İsmail'in faaliyetlerinden ciddi zarar görmesi, Kürt emirleri ile Osmanlı Devleti'nin İttifakını zorunlu hale getirmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde yeni tahta geçmiş olan Yavuz Sultan Selim de, Şah İsmail'in faaliyetlerini engellemenin çarelerini aramaktaydı. Bu çare arama arayışı neticesinde İdris-i Bitlisî harekete geçerek, hem Osmanlı Sultanını hem de Kürt emirlerini aynı ortak paydada buluşturmaya başarmıştır. Safevilerin Çaldıran Savaşı ve Koçhisar Savaşı sonucunda ağır bir darbe alması, Osmanlı Devleti ile Kürt emirliklerine rahat bir nefes aldırıştır. Bu zafer sonucunda Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bitlisî'ye bölgenin dizaynı ile ilgili tam bir yetki vermiştir. İdris-i Bitlisî'nin oluşturduğu ve Yavuz Sultan Selim'in de onayladığı bu düzen, yaklaşık üç asır boyunca çok fazla değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmüştür. 19. Yüzyılın başlarında II. Mahmud'un (1808-1839) merkezileşme politikaları kapsamında yaklaşık üç asır sürmekte olan bu düzen ortadan kalkmış, ancak bunun yerine Osmanlı Devleti'nin ön gördüğü merkezi bir yapı da inşa edilememiştir.

KAYNAKÇA

Abdusselam Efendi, Mardin Tarihi, hzl; Hüseyin H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 17, İstanbul 2007.

Afyoncu, Erhan, "Zeâmet", DİA, Cilt 44, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, 4. Kitap, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

Ayn-i Ali Efendi, *Kavânîn-i Al-i Osman Der Hülâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divan*, İstanbul 1280.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, TSMA, Nr. 35 G. 35 (H.29.12.0922).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, TSMA, Nr. 89 G. 858 (H.09.10.0926).

Bayraktar, Mehmet, *Bitlisli İdris*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Bidlîsî, İdris, *Selim Şah-nâme*, hzl; Hicabi Kırlangıç, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Bilgin, Feridun, Osmanlı Hâkimiyetindeki Cizre’de Değişim ve Merkez-Çevre İlişkisi, *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Ed: Nesim Doru, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Çevik, Adnan, “XI-XIII. Yüzyıllarda Diyar-ı Bekr Bölgesi Tarihi” Basılmamış doktora tezi, İstanbul 2002.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Kutu 20 Gömlek 38, Sıra 13, (M.07.06.1931).

Doğan, Cabir, “XVI. Yüzyıl Osmanlı İdari Yapısı Altında Kürt Emirlikleri ve Statüleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23, Mayıs 2011.

Emecen, Feridun. “Şah Kulu Baba Tekeli”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 38, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

Gündüz, Tufan, “Şah İsmail”, *DİA*, C. 38, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.

Halaçoğlu, Yusuf, *XIV ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

Hoca Sâdeddin, *Tâcû’t-Tevârîh*, C. 4, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1974.

İnalcık, Halil, “Tımar”, *DİA*, C. 41, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.

İpşirli, Mehmet, “Beylerbeyi”, *DİA*, C. 6, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

Karabulut, Serdar, “Osmanlıların Doğu ve Güneydoğu Anadolu’yu İlhakında Bir Halk: Zazalar” *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S.9, Bahar 2019.

Kodaman, Bayram, Osmanlı İdaresinde Kürtlerin Statüsü, *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Kılıç, Orhan, “Van Eyaleti’ne Bağlı Sancaklar ve İdarî Statüleri (1558-1740)”, *Osmanlı Araştırmaları XXI*, İstanbul 2001.

Kılıç, Remzi, “Kânunî Sultan Süleyman’ın Tebriz Seferi (1548-1549) ve Nahçıvan-Revân-Karabağ (1552-1554) Seferleri ve Sonuçları”, *Journal Of Universal History Studies*, C. 3, Sayı: Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue, 2020.

Mela Mahmudê Bayezîdî, *Adat û Rusumatnameê Ekradiye*, Ed: Süleyman Çevik, Nûbihar Yayınları, İstanbul, 2012.

Mesudî, Murûc Ez-Zehab, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yay. İstanbul 2004.

McDowall, David, *Modern Kürt Tarihi*, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2004.

Minorsky, Viladimir, “Kürtler”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir, 1997.

Musalı, Namıg, Safevîlerin Diyarbakır Beylerbeyi Muhammed Han Ustaclu ve Anadolu’daki Faaliyetleri, *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu*, Ed; Ufuk Bircan vd. 02-05 Kasım 2016.

Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1969.

Özcoşar, İbrahim, *Osmanlı Devleti ve Kürtler* (Sultan ve Mir: Osmanlı Kürt İlişkilerine Giriş), Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

“Şehir ve İktidar: Tanzimat Öncesi Osmanlı Mardin’inde İktidar”, *Mukaddime, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.9 (1), Mardin, 2018.

Özcan, Abdulkadir, “İdrîs-i Bitlisî”, *DİA*, C. 21, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Özoğlu, Hakan, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, 2.Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.

Pamuk, Bilgehan, XVI. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Safevi Mücadelesi ve Kürtler, *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Sadî Osman Herûtî, *Osmanlılar Döneminde Kürtler*, Çev: Hüseyin Güneş, *Kürtler* (Tarih), Ed: Adnan Demircan-Mehmet Akbaş, Nida Yayınları, İstanbul 2015, s.337.

Sarıbıyık, Mustafa, “XII. Yüzyılda Bir Ticaret ve Kültür Şehri Olarak Kızıltepe/Koçhisar/Düneysir”, *I. Uluslararası Mardin Sempozyumu Bildirileri*, Ed: İbrahim Özçoşar-Hüseyin H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 6, İstanbul 2006.

Sevgen, Nazmi, *Doğu Anadolu Beylikleri Tarihi*, Ed.K. Şerefoğlu ve H.K.Türkoğlu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1982.

Şükrî-i Bitlisî, Selim-nâme, Hzl, Mustafa Argunşah, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No:100, Kayseri 1997.

Şeref Han, *Şerefname*, Çev: M. Emin Bozarslan, Deng Yayınları, İstanbul 2009.

Uzunçarşılı, İ.H, *Osmanlı Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983.

Yiğit, İsmail *Memlûkler*, Kayıhan Yay. İstanbul 2008.

Yinanç, Refet “Dulkadiroğulları”, DİA, C. 9, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

HARMANCI, Haşim (2021), “Yerel Kahve Zincirlerine Yönelik Tüketici Algılarının Belirlenmesi ve Marka Konumlandırma”, *Kadim Akademi SBD*, C. 5, S. 1, s. 34-51.

Makale Geliş Tarihi: 22.05.2021 / Makale Kabul Tarihi: 15.06.2021

YEREL KAHVE ZİNCİRLERİNE YÖNELİK TÜKETİCİ ALGILARININ BELİRLENMESİ VE MARKA KONUMLANDIRMA

DETERMINING CONSUMER PERCEPTIONS ABOUT LOCAL COFFEE CHAINS AND BRAND POSITIONING

Haşim HARMANCI*

ÖZ: Bu çalışmanın amacı; Mardin’de faaliyetlerini yürüten yerel kahve zincir markalarına yönelik tüketici algılarının ortaya çıkarılarak bu temelde marka konumlarının belirlenmesi ve belirlenen konumların algılama haritaları yoluyla görselleştirilmesidir. Tüketicilerin markalara yönelik algılarının belirlenmesi konumlandırmada yol gösterici olmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın ilk aşaması, tüketicilerin markalara ilişkin algılarının belirlenmesidir. Çalışmada markaların hangi konumlarda yer aldığını belirlemek amacıyla çok boyutlu ölçekleme analizine başvurulmuş ve Mardin ilini temsil etme kabiliyetine sahip olan rastgele bir örneklem belirlenerek tüketicilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece, yerel kahve zinciri markalarının birbirine benzeyen ya da benzemeyen yönleri tespit edilmiş, algılama haritaları ile görselleştirilerek karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marka Konumlandırma, Çok Boyutlu Ölçekleme, Algılama Haritaları, Mardin.

ABSTRACT: The aim of this study is; It is to reveal consumer perceptions of local coffee chains operating in the city of Mardin, determine brand positions, and visualise determined brand positions through perception maps. Determining the perceptions of consumers towards brands is a guide in positioning. Therefore, the first step of the study is to determine the perceptions of consumers regarding brands. In the study, multidimensional scaling analysis was used to determine the positions of the brands. A random sample capable of representing the province of Mardin was determined and face-to-face interviews were conducted with consumers. Thus, similar or dissimilar aspects of local coffee chain brands were determined, visualized and compared with perception maps.

Key Words: Brand Positioning, Multidimensional Scaling, Perception Maps, Mardin.

GİRİŞ

Pazarlamaya yönelik işletmecilik faaliyetleri tarihsel anlamda oldukça eskiye dayanmaktadır. Ancak pazarlama faaliyetlerinin yürütülmesi bağlamında akademik düşüncelerin belirginleşmesi 20. yy’da gerçekleşmeye başlamıştır (Kayaoğlu, 2018:

* Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi.
hasimharmanci@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-4757-4979>

250). Markanın pazarlama faaliyetlerindeki rolü ise aynı paralelde önem kazanmaya başlamıştır. Marka, bir veya birden fazla satıcının mal ve hizmetlerini tanımlama, tanıtmaya ve rakiplerin mal/hizmetlerinden farklılaştırmaya hizmet eden ad, slogan, sözcük, logo, tasarım, resim veya bunların tümünü kapsayan bir bileşimdir (Kotler, 1997). Ayrıca marka bireylerin ürün ya da hizmeti kullanmaları sonucu edindiği tecrübelerin zihinlerde algılanan bilginin toplamıdır (Erdil ve Uzun, 2010: 6). Aaker'a (1990) göre markayı, işletmelerin rekabet avantajı elde etmesinde önemli etkenlerden birisi olarak görmekte ancak en önemli etkenin ise tüketicilerin markayı algılama seviyesinin yüksek olması olarak ifade etmektedir. Kapferer'e (1992) göre marka, ürün ve hizmetlere anlam yüklemekte ve zaman geçtikçe tüketici ile işletme arasında bağ kurmaktadır (Toksarı ve İnal, 2012). Modern dünyanın belirleyici özelliklerinden biri haline gelen ve tüketiciler tarafından gerçekleştirilen basit satın almalarda dahi iyi hissetmelerini sağlamaya hizmet eden marka faaliyetleri; bu bağlamda bir ürünün ad, logo veya sembollerinden çok daha fazlasıdır (Kayaoğlu ve Gülmez, 2020: 2596).

Amerikan Pazarlama Birliği'nin (AMA) tanımına göre "Marka, bir satıcı veya satıcı grubunun ürün ve hizmetlerini tanımlamayı ve rakiplerinden ayırttırmayı amaçlayan bir isim, bir terim, işaret, sembol veya tasarımdır." Başka bir ifadeyle; marka kavramı (Özmen, 2002: 211), marka ismini ve işaretlerini içermektedir. Marka ismi, ürün veya hizmetleri rakiplerinkinden farklı kılan terimler, semboller, tasarımlar ya da seslerle ifade edilebilen bileşenlerdir. Marka işareti ise; markanın görsel olarak algılanan kısmını ifade etmektedir. Marka işareti, zihinlerde kalacak şekilde belirgin renk, yazı karakterleri, sembol ya da resim/çizimlerden meydana gelmektedir (Aşıkoğlu ve Ecer, 2013). Nitekim bu araştırmada, Mardin'de faaliyetlerini sürdüren yerel kahve zinciri markalarının hangi özellikleri itibarıyla nasıl algılandıklarını katılımcılardan elde edilen veriler ışığında saptayabilmek, markaları birbirinden farklılaştıran veya benzer yönlerini ortaya koyan algılama haritalarının oluşturulması amaçlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Marka Konumlandırma

Marka konumlandırma ve yeniden konumlandırma son zamanlarda literatürde tartışılan önemli konulardan olmuştur (Aaker ve Shansby, 1982; Üner ve Alkibay 2001, Ries ve Trout 2004, Wen ve Yen 2010, Ceylan 2013, Adlakha ve Sharma, 2019). Bu durumun, pazarlama açısından marka faaliyetlerinin oluşan rekabet ortamında önemini giderek arttırmasının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Marka konumlandırma kavramına ilişkin birçok tanım söz konusudur. Aaker'in (1996: 176) marka konumlandırma tanımı şöyledir; "*markanın rakip markalara olan üstünlüklerini gösteren ve aktif biçimde hedef pazara iletişimi yapılması gereken marka kimliği ve değer önerisinin bir parçası*" olarak tanımlamaktadır. Diğer bir tanımda ise Keller (2019:51) marka konumlandırmayı; "*şirketin arzının ve imajının hedef*

tüketicinin zihninde farklı ve değerli bir konuma sahip olacak şekilde tasarlaması eylemi” olarak tanımlamaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi konumlandırma işletmelerin tüketicileri zihninde markasını diğerlerinden ayırt edecek bir yere yerleştirmesini içermektedir.

Kotler’e (1999) göre işletmeler, marka konumlandırmada aşağıdaki durumları göz önünde bulundurmalıdırlar:

- Ürün, bir yarar vaat etmelidir (Yarar Konumlandırması).
- Ürün, hedef kitlesine uygun bir biçimde (Kullanıcı Konumlandırması) konumlandırılmalıdır.
- Ürünü, rakip ürünlerden farklı ya da üstün kılacak özellikler öne sürülmelidir (Rakip Konumlandırması).
- Marka, ürünün vasıf ya da özellikleri üzerine konumlandırılmalıdır (Vasıf Konumlandırması).
- İşletme, kendini içinde bulunduğu ortamın lideri olarak tanıtmalıdır (Kategori Konumlandırması).
- Ürünler belirli bir kalite ve fiyat düzeyinde konumlandırılmalıdır (Kalite ve Fiyat Konumlandırması).

Marka konumlandırma stratejik pazarlama planlamasının bir parçasıdır ve pazar bölümlendirmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Üner ve Alkibay, 2001: 80). Stratejik pazarlama planı yapılırken pazarı bölümleme ve bu bölümlerden hedef Pazar/pazarlar seçerken markayı o pazar bölümüne/bölümlerine konumlandırma da hedeflemiş olur. Pazar bölümü değerlendirilip, özellikle pazar bölümündeki rekabete durumu dikkate alınarak markanın diğer markalara göre konumlandırılması söz konusudur. Bu konumlandırma tüketicinin zihninde gerçekleşmektedir. Yani tüketicinin zihninde markanın diğerlerine göre nerede olması gerektiği hedeflenmekte ve bunun için yapılan tüm faaliyetler planlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu faaliyetlerin ürün farklılaştırma ile sıkı koordinasyon içerisinde olduğunu burada not etmek gerekir (Altunışık vd. 2017: 228). Çok sayıda markanın arasından sıyrılarak, tüketici zihninde algılanabilen, farklılaşabilen markalar ancak rekabetçi avantajlar elde edebilmektedirler (Trout ve Rivkin, 2011).

Pazar bölümleme düşünüldüğünde, hedef pazar/pazarlar seçiminde ürün konumlandırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Reis ve Trout (1986) tarafından 1970’li yıllarda ortaya atılan konumlandırmanın temel amacı “bir işletmenin bir mal veya hizmetini pazarda yer alan rakip mal ve hizmetlerden farklılaştırması sorununa atıfta

bulunmaktadır” (Myers 1996: 169). Yani konumlandırma, pazara sunulan tüm ürünler farklı özellikleri ile kıyaslandığında tüketicilerin ürünleri (Hooley vd., 1998: 20) veya ürünü temsil eden markayı (Zikmund ve d’Amico 1995: 199) algılama biçimine odaklanır. Özetle konumlandırma, bir işletmenin sunduğu ürünlere ilişkin hedef tüketici belleğinde olumlu bir kavram yaratmak, geliştirmek ve bunun sürdürülmesini sağlamak amacıyla yapılan tüm çalışmalardır (Pride ve Ferrel 1997: 217). Konumlandırma, tüketicilerin ürünü fonksiyonel, duygusal ve kişisel özellikleriyle tanımlayarak rakiplere göre ürünün tüketici zihninde kapladığı yerdir (Kotler vd., 1996: 259). Başka bir deyişle “amaçlara ulaşmayı sağlayacak olan ideal noktaya” ulaşma çabalarıdır (Luck vd., 1989).

Konumlandırma, üç temel özellik üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlar “ilk olma”, “tek olma” ve “duygusal ifadeler” olarak sıralanabilir (Fill, 1995: 245). İlk olma konumuna ulaşmak için bilinen bir konum ilk defa doldurulduktan sonra onu sahiplenerek tutarlı olarak sürdürülmesini gerektirir. Tek olma özelliği, ürünü farklılaştırarak benzer ürünlerden ayıran eşsiz özellikleri içermektedir. Duygulara hitap etme ise, işletme ürünün taşıdığı duygusal özellikleri ön plana alarak tüketicinin zihninde duygusal çağrışımlar yaratacak şekilde konumlandırmaktadır (Meydan, 1999: 40). Nitekim yürütülen çalışmalar tüketici zihninde istenen konumun elde edilmesinin garantisini vermeyecektir. Planlanan konumla, gerçekleşen konum arasındaki farklar devamlı takip edilmeli ve hedeflenen konuma ulaşmak için yeniden konumlama faaliyetleri planlanmalı ve uygulanmalıdır. Ürünlerin birbirlerine göre konumlarını ölçmek için de algılama haritaları geliştirilmiştir.

Algılama Haritaları

Markaların tüketici zihninde hangi konumda oluşunun belirlenmesi için algılama haritalama teknikleri geliştirilmiştir. Algılama haritaları rekabet halindeki marka ve ürünlerin tüketici algılamalarının görsel olarak betimlenmesidir (Peter ve Olson, 1999: 371). Başka bir tanıma göre algılama haritaları; birbirleriyle rekabet eden mal veya hizmetlerin tüketicilerin zihnindeki algılarının belirli boyutlara göre haritalar halinde gösterilmesidir (Wilkie, 1994: 293).

Markaların konumlandırma veya yeniden konumlandırmaları kararları yüksek düzeyde risk içerir. İşletmelerin bu riski düşürmeleri gerekir. Algı haritalama, aşağıdaki konularda pazarlamacıların bilgilenmelerini sağlayarak bu riskin azalmasına yardımcı olur (Jain, 2000’den aktaran Ceylan, 2013: 135):

- Rakip markaların, farklı tüketici grupları tarafından nasıl algılandığı
- Rakip markalar arasındaki benzerlik veya benzeşmezlikler
- Mevcut markanın tüketicilerin algılarında nasıl yeniden konumlandırılacağı

- Yeni bir markayı yerleşik bir pazarda konumlandırma
- Hedef pazar algılarına dönük pazarlama kampanyası sürecinin takip edilmesi

Algılama haritaları ile pazardaki durumun çeşitli boyutlardan bir görüntüsü elde edilmektedir. Bu görüntü ile tüketici zihninde işletmenin hem rakiplere göre konumu belirlenebilmekte hem de yöneticiler için arzu edilen konuma göre durum tespiti yapılabilmektedir. Arzu edilen konuma göre bir sapma söz konusu ise bu durumda yeniden konumlandırma için yeni stratejiler gözden geçirilebilmektedir (Üner ve Alkibay, 2001: 82).

Algılama haritaları genellikle 2 veya 3 boyutlu olarak hazırlanarak belirli bir ürün grubunu içeren mal, hizmet ve markanın temsil ettiği özelliklerin belirlenmesini esas alır. Bu özellikler belirlenirken, hedef pazara yönelik herhangi bir öge parametre olarak kullanılabilir. Çoğunlukla 10 ile 50 arasında değişen parametreler bazı durumlarda 50'den daha fazla olabilir. En çok kullanılan algılama haritaları parametreleri “kalite, fiyat, kullanım sıklığı ve türü, kullanıcı türleri, rakip ürünlerle karşılaştırma ve ürünün sağladığı özellikli yararlar” olarak sıralanabilir (Gonçalves, 1998: 126).

Algılama haritaları sayesinde işletmeler rekabet içinde bulunduğu markaları daha yakından tanıma fırsatı elde ederek hedef pazara yönelik stratejiler geliştirebilmektedir. İşletmeler, strateji geliştirme kararlarında pazarın farklı dinamiklerini göz önünde bulundurmakta ve tüketicide değer duygusu yaratan başka bir ifadeyle tüketiciyi rakip markaya yönlendiren faktörleri analiz ederek açığa çıkarmaktadır. Algılama haritaları, bir yandan marka yöneticilerine sade ve anlaşılır bir şekilde pazarı değerlendirme fırsatı verirken diğer yandan tüketicinin bir üründe olmasını istediği özellikleri de öğrenme imkânı tanımaktadır (Urban ve Hauser, 1980: 190-221).

Algılama haritalarının bütün bu işlevsellikleri yanında dikkat edilmesi gereken sınırlılıkları söz konusudur. En önemlisi tüketicilerin görüşlerine dayalı ve statik bir bilgi sağlamaktadır. Yani verilerin toplandığı andaki durumu göstermektedir. Oysa hem hayat hem de rekabet dinamik ortamlardır ve sürekli değişmektedir. Ayrıca haritalarda sadece rakipler görülmekte ve fakat pazara rakipler dışındaki çevre faktörlerinin etkisi görülmemektedir. Haritalar değerlendirilirken sınırlılıkların göz önünde bulundurulması yerinde olacaktır (Dolan, 1993: 103).

Çok Boyutlu Ölçekleme ve Pazarlamada Kullanımı

Algılama haritaları için en çok kullanılan tekniklerden birisi Çok Boyutlu Ölçekleme (ÇBÖ) analizidir. ÇBÖ sadece algılama haritaları için kullanılmamakta başka birçok alanda çok değişkenli analiz tekniği olarak kullanılmaktadır.

Çok boyutlu ölçekleme analizi ilk olarak psikolojik ölçekleme alanında geliştirilmiştir. Daha sonra bir çok alanda uygulama imkânları bulmuştur. ÇBÖ analizi kişisel tercihler, tutumlar, eğilimler ve inançlar gibi duyu/davranışlara ilişkin verilerin analizinde kullanılmak üzere pazarlama araştırmalarında da hem akademisyenler hem de iş dünyası tarafından geniş bir kullanım alanı bulmuştur (Kurtuluş, 2004: 358).

Bir işletme, markasını ve markanın temsil ettiği ürünleri pazardaki rakip markalara göre tüketiciler tarafından nasıl algılandıkları ve diğer ürünlere göre nasıl bir konuma sahip olduğunu açığa çıkarmak için farklı çok değişkenli analizlerden yararlanabilir. Çok Boyutlu Ölçekleme (ÇBÖ) analizi, nesne ya da birimler arasındaki ilişkilerin bilinmediği ancak hesaplanabildiği benzerlikleri veya farklılıkları gözlemleyerek ortaya çıkaran ve uzaklık değerlerini baz alarak bu nesnelerin çok boyutlu uzaydaki gösterimini ve aralarındaki ilişkiyi görsel olarak açıklayan çok değişkenli bir istatistiksel analiz yöntemidir (Hair vd., 1998).

ÇBÖ analizinin asıl amacı girdi verileri ile en az boyutta gerçeğe yakın algılama haritası elde etmektir. Bu algılama haritasında nesnelerin birbirlerine olan uzaklıkları ve çok boyutlu algılama haritasına karşılık gelen noktaların ilişkisini açıklar. Algılama haritasındaki konumları yakın olan noktalar benzerliği temsil ederken uzak noktalar farklılık ile açıklanır (Pak, 2007: 68).

ÇBÖ analizi, nesnelerin benzerlik ve farklılıklarını açığa çıkarmaya yardımcı olduğu için markaların ve ürünlerin konumlarını görebilmeleri açısından pazarlamacılar için son derece önemli bir analiz yöntemidir (Churchill ve Iacobucci, 2005). Pazarlamacılar çok boyutlu ölçekleme yöntemlerini, varlıklar üzerindeki “markalar, reyon mağazaları, başkan adayları vs.” tüketici algı ve tercihlerini algılama haritasında göstermek amacıyla kullanmışlardır (Lilien ve Rangaswamy, 2003: 128).

ÇBÖ analizinden etkin bir biçimde yararlanmak, yöntemde kullanılacak veri tipinin ve ölçek türünün doğru seçimini gerektirir. ÇBÖ analizinde, uzaklıklar matrisi aracılığıyla sonuca ulaşılması amaçlandığı için, veri tipine uygun uzaklık matrislerinin oluşturulması gerekmektedir. Dikkat edilecek diğer bir husus ise yöntemde kullanılan değişkenlerin farklı ölçeklerle elde edilmiş olmasıdır. Böyle bir durumda amaca uygun yöntemler kullanılarak değişkenler standart hale getirilmelidir. Standart dizaynunun temel amacı, her bir değişkene bağlı veri yapılarının farklılığı algılama haritasındaki değerlerin belirlenmesinde de farklılık yaratmasıdır. Bu farklılığı engellemek için ilişkili değişkenlerin veri tiplerinde dönüşüm sağlanabileceği gibi tüm değişkenleri standart hale getirmek de uygulamayı mümkün kılabilir. (Özdamar, 2004: 479).

ÇBÖ, yönteminde verilerin türüne göre üç teknik kullanılmaktadır. Bunlar “Metrik, Yarı Metrik ve Metrik Olmayan” çok boyutlu ölçeklemedir. Analizde kullanılacak veriler sınıflayıcı ya da sıralayıcı ölçüm düzeyinde ise metrik olmayan veya yarı metrik

metot; aralıklı veya orantılı ölçüm düzeyinde ise metrik metot ölçekleme yöntemi kullanılmaktadır (İşler, 2005: 380-381).

Yarı metrik ve metrik olmayan metodlar ile metrik metodlar arasındaki temel fark, metrik metodlar metrik eşitsizlik özelliğinin sağlandığını kabul ederken, metrik olmayan veya yarı metrik olan metodlar kabul etmemektedir (Mead, 1992: 28).

ÇBÖ'nün analizinde kullanılan boyut sayısı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Boyut sayısı, koordinat düzlemindeki sayıları belirtmektedir. Bu noktada dikkat edilecek önemli bir nokta boyut sayısından çok boyut sayısının uygunluğudur. Çünkü elde edilen grafiksel veriler kullanıcı tarafından kolayca yorumlanabilme özelliğine sahip olmalıdır. Bu nedenle Ç.B.Ö. analizinde çoğunlukla iki veya üç boyutlu şeklindeki grafik düzenlemeleri tercih edilir. Bunun yanı sıra kullanılan boyut sayısının uygunluğu belirlenirken uyumun ve uyum iyiliğinin bir ölçüsü olarak kabul edilen stress değeri kullanılır. Stress değerinin yüksek olması yüksek uyumsuzluk ile açıklanırken düşük stress değeri düşük uyumsuzluk ile yorumlanır. Grafik düzenlemedeki boyut sayısı bir artırıldığında devamında gelen her bir artış stress ölçüsünde çok az bir azalışı meydana getirir. Bundan dolayı boyut sayısı daha küçük olan çözüm alınır (Harman, 1970).

Ç.B.Ö. analizinde uygun boyut sayısı belirlendikten sonraki aşama kullanılacak boyutların adlandırılmasıdır. Ç.B.Ö. analizi boyutların adlandırılırken herhangi bir kriter söz konusu olmayıp tamamen araştırmayı yapacak kişinin deneyimlerine bağlı olduğu söylenebilir.

Çok boyutlu ölçekleme analizinde elde edilen boyut sayısının uygunluğu stress değeri ile belirlenebilmektedir. Uyum iyiliğinin bir ölçüsü olan stress değeri için referans değerler Tablo 1'de verilmiştir (Kalaycı, 2005: 384).

Tablo 1: Stress Değerleri ve Uyumluluk Seviyeleri

Stress Değeri	Uyumluluk
$\geq 0,20$	Uyumsuz Gösterim
$0,10 < 0,20$	Düşük Uyum
$0,05 < 0,10$	İyi Uyum

0,025<0,05	Mükemmel Uyum
0,00<0,025	Tam Uyum

Çok Boyutlu Ölçekleme nesnelere (marka, işletme, mağaza, şehir, kişi vb.) arasındaki uzaklıkları belirlemek için kullanılmaktadır. Bu uzaklıklar benzerlikler üzerinden belirlenebileceği gibi benzeşmezlikler üzerinden de belirlenebilir. Benzerlik/benzeşmezlikler arasındaki uzaklıklar, cevaplayıcıların (tüketicilerin) algılamaları ya da tercihleri üzerinden ölçülmektedir. Analiz sonuçları genellikle iki boyutlu (üç boyutta mümkün) bir uzay haritada görselleştirilmektedir. Her nesne bu uzay haritalarında bir nokta ile ifade edilmektedir. Birbirine yakın olanlar daha benzer olarak ifade edilebilmektedir. Nesnelere arasındaki mesafeler benzerlik derecesini göstermektedir. Analiz, haritada birbirine uzak nesnelere daha az benzer olduğu sonucunu vermektedir (Nakip, 2006: 537).

ÇBÖ analizinin pazarlama araştırmalarındaki kullanım alanlarını daha da genişleterek aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Yenidoğan, 2008: 140):

- İmaj ölçümü ve itibar çalışmaları,
- Pazar bölümlenme,
- Yeni ürün geliştirme,
- Konumlandırma,
- Reklam çalışmalarının etkinliğini geliştirme,
- Fiyatlandırma analizi,
- Kanal kararları,
- Tutum ölçeklendirme çalışmaları,
- Ürün niteliklerini değerlendirme,
- Tüketicilerin marka tercihlerini analiz etme,
- Tüketici davranış araştırmaları,
- Strateji geliştirme ve

- Rekabet pozisyonu belirleme

Literatürde ÇBÖ analizinin pek çok farklı alanda uygulanabildiği görülmektedir. İşler (2014) çalışmasında beş akaryakıt istasyon markasını ÇBÖ analizi metodu ile analiz etmiştir. Araştırma bulguları Petrol Ofisi ve Opet markalarının birbirini yerine tercih edilmeyecek markalar olarak algılandıklarını, diğer istasyonların ise (Total, Opet ve Shell) birbirlerinin yerine tercih edilebilecek istasyon markaları olarak algılandıklarını ortaya çıkarmıştır. Ceylan (2013) araştırmasında dizüstü bilgisayar markalarına ilişkin üniversite öğrencilerinin algılarını belirlemek üzere metrik olmayan çok boyutlu ölçekleme analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda fonksiyonel ve estetik özellikler olmak üzere iki boyut elde edilmiştir. Yenidoğan (2008) ÇBÖ analizini kullanarak spor ayakkabı markalarının marka algılarını değerlendirmiştir. Burmaoğlu (2011) yaptığı çalışmada tedarikçi seçimi süreci öncesinde alternatiflerin ön değerlendirmesinde ÇBÖ analizini kullanmıştır. Değerlendirme sonucunda oluşan gruplar yardımıyla tedarikçi seçimini gerçekleştirmiştir. Berberoğlu (2010) bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi oluşturmada Türkiye'nin AB ülkelerine ne kadar benzediğini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada hiyerarşik kümeleme analizi ile ÇBÖ analizlerini kullanmıştır. Sonuçta Türkiye'nin Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya ile benzeştiğini tespit etmiştir. Aşıkoğlu ve Ecer (2013) ise çok boyutlu ölçekleme ÇBÖ analizini kullanarak Afyonkarahisar'da üretilmekte olan sucuk markalarını farklı boyutlarla değerlendirmişlerdir.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı; tüketicilerin yerel kahve markalarını farklı boyutlardan nasıl algıladıklarını ve birbirine benzeyen/farklılaşan yönleri itibariyle markaların algılama haritaları kullanılarak görselleştirilmesidir. Araştırmada kahve markalarının farklı özelliklerini ve benzer yönlerine göre nasıl konumlandıklarını ortaya çıkarabilmek için algılama haritalarının amacına uygun olarak yarı metrik çok boyutlu ölçekleme (ÇBÖ) analizine başvurulmuştur.

Elde edilen veri analizinin çözümlenmesi için SPSS (Demo) programı kullanılmıştır. Bu çalışmada literatürdeki araştırmalardan (Aşıkoğlu ve Ecer, 2013) yararlanılarak geliştirilen anket çalışması uygulanmıştır. Çalışmanın uygulaması için gerekli olan veriler, 2019 yılında Mardin'de yaşayan 325 tüketiciyle yüz yüze görüşülerek rastgele örnekleme yöntemiyle yapılan anketlerle sağlanmıştır.

ÖRNEKLEM VE BULGULAR

Araştırma amacına ulaşılması için literatürdeki araştırmalardan (Aşıkoğlu ve Ecer, 2013) yararlanılarak geliştirilen ölçek uygulanmıştır. Çalışma için gerekli olan veriler, 2019 yılında Mardin'de yaşayan 325 tüketiciyle yüz yüze görüşülerek yapılan anketlerle sağlanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilen anketin birinci bölümü

demografik özellikleri belirlemeye yöneliktir. Bu bağlamda katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, medeni durumları, eğitim durumları, meslekleri ve aylık gelirlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Tablo 2. Demografik Özellikler

	N	%	Ortalama	St.Sapma
Cinsiyet				
Kadın	155	47,7		
Erkek	170	52,3	1,52	0,5
Yaş				
25 ve altı	138	42,5	1,86	0,95
26-35	119	36,6		
36-45	49	15,1		
46-55	11	3,4		
56 ve üzeri	8	2,5		
Gelir				
	325	100		
Medeni Durum				
Bekar	179	55,1	1,45	0,50
Evli	145	44,6		
Diğer	1	0,3		
Eğitim Durumu				
İlköğretim	13	4,0		
Lise	41	12,6		
Önlisans	87	26,8		
Lisans	150	46,2	3,46	0,97
Lisansüstü	34	10,5		
Meslek				
Öğrenci	122	37,5		
Ev Hanımı	13	4,0		
Kamu Çalış.	128	39,4	2,41	1,20
Özel Sektör	57	17,5		
Emekli	1	1,5		

Çalışmaya katılan tüketiciler arasında erkeklerin oranının kadınlardan fazla olduğu görülmektedir. Benzer şekilde 25 ve altı yaş grubundaki oran diğer yaş gruplarından fazladır. Ayrıca bekârların oranı evli/diğer olanlardan fazla olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında lisans mezunu olanların oranının diğer eğitim düzeylerinden fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca kamu çalışanlarının oranı diğer meslek gruplarından fazladır.

Anketin demografik bilgilere ilişkin sorularından sonra katılımcılara 5 kahve markasını hangi sırayla tercih ettikleri sorulmuştur. “1”en yüksek tercih derecesini “5” en düşük tercih derecesini göstermek üzere tüketiciler kahve markalarına ilişkin görüşlerini anket

formlarında belirtmişlerdir. Verilen cevaplar doğrultusunda tercih sıralamaları alındıktan sonra marka isimleri rumuzlanarak Tablo 3'teki sonuçlar elde edilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde tüketiciler tarafından en çok tercih edilen A markasıdır. Onu sırasıyla B, E, C ve D markaları takip etmektedir.

Tablo 3: Kahve Markalarının Tercih Sıralaması

Kahve Markaları	Ortalama	Tercih Sırası	St Sapma
A	2,08	1	1,41
B	2,48	2	1,06
E	3,03	3	1,45
C	3,64	4	1,19
D	3,75	5	1,12

Çalışmada zincir markaların tüketicileri tarafından farklı boyutlardan nasıl algılandıkları da araştırılmıştır. Nakip'e (2003) göre Çok Boyutlu Ölçekleme analizi sonuçlarının güvenilir olabilmesi için en az sekiz değişken kullanılması uygun görülmektedir (Aşıkoglu ve Ecer, 2013). Bu çalışmada dokuz değişken kullanılarak güvenilirlik şüphesi ortadan kaldırılmıştır. Tüketicilerin dokuz boyutta ilişkin algı değerlendirme sonuçları Tablo 4'te görülmektedir. Tablo 4 incelendiğinde damak zevki ve kolay bulunurluk açısından tüketicilerin ilk üç tercih sırasının değişmediği sıralamanın A, B ve E markaları şeklinde olduğu görülmektedir. Fiyat açısından değerlendirildiğinde markalar; B, A ve C markaları biçiminde sıralanırken; popüleritelerine göre değerlendirildiğinde ise tercih sırasının A, B ve E olarak değiştiği görülmektedir. Markaların geçmişten gelen alışkanlıkları değerlendirildiğinde A, E ve B; medyada yapılan reklamlara göre ise A, B ve E biçiminde sıralandıkları görülmektedir. Ayrıca markalara yönelik kalite algılaması düşünüldüğünde sıralamanın yine A, B ve E şeklinde olduğu dikkat çekmektedir. Son olarak markalar promosyon etkinlikleri açısından ve çeşitlilik bakımından değerlendirildiğinde sıralamanın yine A, B ve E şeklinde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda genel bir değerlendirme yapıldığında dokuz farklı algı çerçevesinde tercihlerin ilk üç sırasında genellikle A, B ve E markalarının olduğu dikkat çekmektedir. İlk üç sıradaki kahve markalarının değiştiği ve en dikkat çeken algı ise fiyat algısıdır.

Tablo 4. Kahve Markalarının Farklı Boyutlarına İlişkin Tercih Dereceleri

	Damak Zevki	Kolay Bulunma	Fiyat	Popülarite	Alışkanlık	Reklam	Kalite	Promosyon	Çeşitlilik
A	2,09	1,81	2,80	1,65	2,40	1,67	2,18	2,01	1,94
B	2,61	2,54	2,62	2,63	2,65	2,57	2,59	2,64	2,60
C	3,60	3,72	2,96	3,74	3,53	3,74	3,55	3,52	3,62
D	3,72	3,83	3,32	3,90	3,76	3,82	3,75	3,70	3,78
E	2,96	3,07	3,28	3,05	2,65	3,15	2,90	3,11	3,05

Markaların tercih sıralamalarının verilmesinden sonra Çok Boyutlu Ölçekleme analizi uygulanmıştır. Öncelikle tüketicilerden kahve zinciri markalarını ikişerli bir yapıda marka “algısı, damak zevki, marka güvenilirliği ve kalite” boyutlarıyla karşılaştırmaları istenmiştir. Böylelikle benzerlikleri açısından değerlendirilmek üzere beş kahve markasının birbirleriyle eşleştirilmeleri ile $(5*4)/2=10$ marka çifti oluşturulmuştur. Araştırmaya katılanlardan marka çiftlerini; “1= En fazla benzer.....10= En az benzer” şeklinde değerlendirmeleri istenmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda elde edilen benzerlik matrisleri Tablo 5’te görülmektedir. Tablo 5’teki benzerlik matrisleri SPSS 23.0 paket programına girilerek ALSCAL yöntemi ile analiz edilmiştir. Benzerlik matrisleri, tüketicilerden elde edilen benzerlik verilerinin ortalamaları alınarak sıralayıcı ölçek formatında olduğundan analizler gerçekleştirilirken yarı metrik Çok Boyutlu Ölçekleme analizi kullanılmıştır. Çalışmada Çok Boyutlu Ölçekleme analizini gerçekleştirmek için ilk olarak ters kodlama yapılarak benzerlik verileri benzemezlik verilerine dönüştürülmüştür. Daha sonra katılımcıların marka çiftlerine verdikleri değerlerin ortalamaları alınarak Tablo 5’te görülen girdi matrisi elde edilmiştir.

Tablo 5: Kahve Markalarına İlişkin Elde Edilen Benzerlik Matrisleri

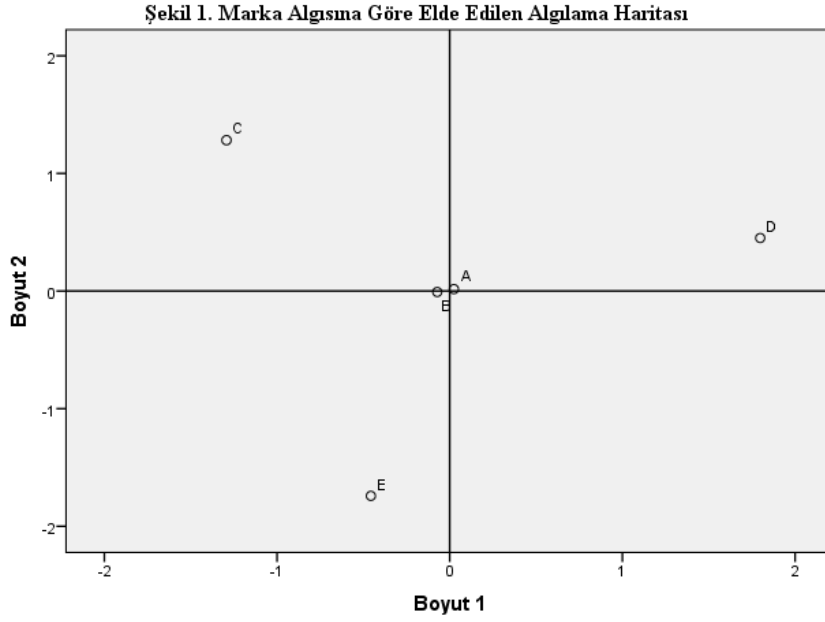
		<i>Marka algısı</i>				
		A	B	C	D	E
A	-					
B	2,86	-				
C	4,64	5,71	-			
D	5,17	5,95	6,89	-		
E	4,43	5,63	6,75	6,80	-	

		<i>Damak Zevki</i>				
		A	B	C	D	E
A	-					
B	3,31	-				
C	4,95	5,79	-			
D	5,14	6,04	6,62	-		
E	4,35	5,59	6,55	6,48	-	

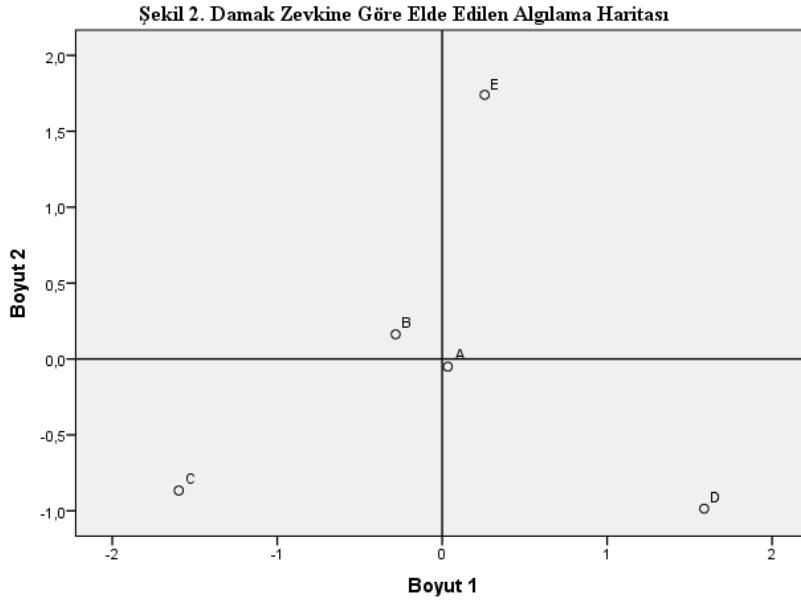
		<i>Kalite</i>				
		A	B	C	D	E
A	-					
B	3,18	-				
C	4,99	5,76	-			
D	5,24	5,95	6,73	-		
E	4,64	5,36	6,56	6,63	-	

		<i>Marka Güvenirliği</i>				
		A	B	C	D	E
A	-					
B	3,11	-				
C	4,78	5,93	-			
D	5,18	6,38	6,82	-		
E	4,30	5,47	6,55	6,38	-	

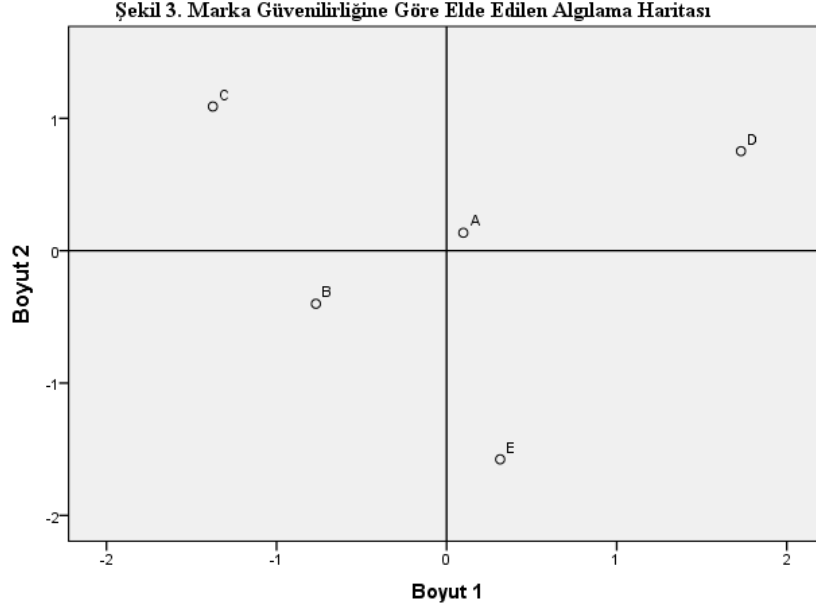
Algılama haritaları Şekil 1, 2, 3 ve 4'te verilmiştir. Şekil 1'deki marka algısına göre elde edilen algılama haritası incelendiğinde A ve B markalarının benzer şekilde algılandığı görülmektedir. Bununla birlikte E, D ve C markalarının diğer markalara benzemediği ve onlardan farklılaştıkları dikkat çekmektedir.

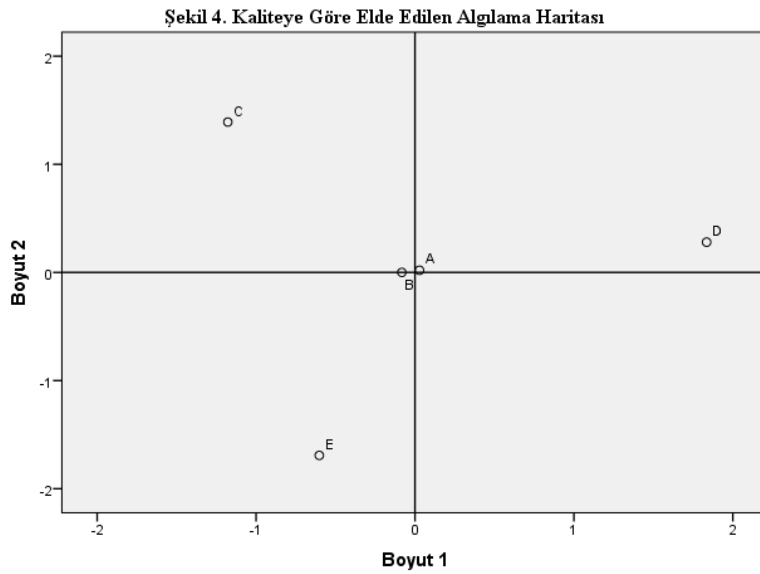
Damak zevki çerçevesinde yapılan ÇBÖ analizinde Şekil 2'ye göre yine marka algısında olduğu gibi A ve B benzer lezzet olarak algılanmaktadır. Buna karşın tüketiciler E, D ile C markalarının lezzetlerinin birbirinden farklı olduğunu düşünmektedirler.

Markaların güvenilirliği analiz edildiğinde Şekil 3'te görüldüğü gibi tüketicilerin A ve D markalarına benzer şekilde güven duydukları gözlenmektedir. B, C ve E markaları ise marka güvenilirliği açısından diğerlerinden farklılaşmaktadırlar.

Tüketicilerin kahve markalarının kalitesini değerlendirmeleri sonucunda elde edilen veriler kullanılarak yapılan ÇBÖ analizinde ise Şekil 4'e göre A ve B markaları benzer kalitede değerlendirilmiştir. Diğer taraftan C, D ve E markalarının kalite algısı diğer kahve markalarından ayrılmaktadır.

SONUÇ

Tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak için üretilen ürünler ve hizmetler aynı yöntemlerle üretilip aynı yöntemlerle sunulmaktadır. Bu durum markaları farklılaşma arayışına yöneltmiştir. Marka konumlandırma, markanın hangi faaliyet alanında eylem yürüteceğini, nerde durması ve hedef kitlesinin zihninde nasıl algılanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmada bir yandan kahve markalarının farklı boyutlardan nasıl algılandıkları belirlenmeye çalışılmış diğer yandan markaların birbirine benzeyen ve benzemeyen yönleri tespit edilmiş ve bu amaca yönelik olarak yarı metrik ÇBÖ analiz tekniği kullanılmıştır. Ulaşılan bulgular; tüketiciler tarafından en çok tercih edilen yerel kahve zinciri markasının A olduğunu göstermiştir. Bu markayı sırasıyla B, E, C ve D markaları izlemiştir. Damak zevki açısından ilk üç tercih sırasının A, B ve E markalarına yönelik olduğu görülmüştür. Kolay bulunurluk açısından yine A, B ve E markaları ilk üç sırada yer almıştır. Fiyata göre yapılan tercihlere göre ise zincir markalarının A, B ve C şeklinde sıralandığı anlaşılmıştır. Yerel kahve zinciri markalarının popüleriteleri, geçmişten gelen alışkanlıkları, reklama, kaliteye, promosyona ve son olarak çeşitliliğe göre sıralandığında ilk üç sıranın A, B ve E şeklinde olduğu dikkat çekmektedir. Böylelikle genel bir değerlendirme yapıldığında dokuz farklı algı çerçevesinde tercihlerin ilk üç sırasında genellikle A, B ve E markalarının olduğu göze çarpmaktadır. Bunlara ilave olarak marka algısına göre elde edilen algılama haritası incelendiğinde A ve B markalarının marka bağlamında benzer şekilde algılandığı görülmüştür. Bununla birlikte E, D ve C markalarının diğer markalara benzemediği ve onlardan farklılaştıkları dikkat çekmektedir. Elde edilen diğer bir bulguya göre ise zincir markalar arasında E, D ve C kahveleri damak zevki açısından diğerlerinden oldukça farklı algılanmaktadır. Buna karşın tüketiciler A ve B markalarının damak zevkinin birbirine benzer olduğunu düşünmektedirler. Markaya duyulan güven çerçevesinde elde edilen sonuçlar A ve D kahvelerine benzer şekilde güven duyulan markalar olduğunu göstermiştir. B, E ve C ise marka güvenilirliği açısından diğerlerinden farklılaşmışlardır. Son olarak A ve B'nin de kalite algısının birbiriyle benzeştiği görülmektedir. Bununla birlikte C, D ve E kahveleri de kalite algısı olarak farklı algılanmaktadır. Araştırma bulgularından özetle; algılama haritaları incelendiğinde genel boyutlar itibariyle birbirine benzeyen kahve markası ikililerinin A ve B şeklinde olduğu görülmüştür. E markası A ve B markaları ile en çok benzerlik gösteren markadır. D ve C markaları ise hemen hemen tüm boyutlarda tüketiciler tarafından farklı markalar olarak algılanmıştır.

KAYNAKÇA

AŞIKOĞLU, O. ve ECER, F. (2013). Sucuk Markalarının Konumlandırılması Ve Tüketici Algısının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 99-119.

BERBEROĞLU, B. (2010). Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi Oluşturma Yolunda Türkiye ve Avrupa Birliği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 111-131.

BULUÇ, A. (2013). Konumlandırma: Al Ries ve Jack Trout. *Pazarlama Biliminde İnsan Kavramı*. (Der.) GÜNGÖR M. Özgür. İstanbul: Beta Yayıncılık. 159-170.

BURMAOĞLU, S. (2011). Satınalma Alternatiflerinin Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlerle Belirlenmesi: Keskin Nişancı Tüfekleri Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 369-382.

CEYLAN, H. H.(2013). Algı Haritaları ve Marka Konumlandırma: Dizüstü Bilgisayar Markaları Üzerine Bir Çalışma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3).

ÇAKIRER, M. A. (2013). Marka yönetimi ve marka stratejileri. İstanbul: Ekin Basım Yayım.

DURMUŞ, F. (2005). Tüketici Tutumlarından Marka Değerlerine Ulaşma Yolu. *Superbrands*, İstanbul.

ERDİL, T. S. ve UZUN, Y. (2010). Marka Olmak (2.Baskı).İstanbul: Beta Yayınları.

İŞLER, D. B. (2014). Akaryakıt İstasyonları Marka Konumlandırma Süreci: Isparta'da Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi İle Bir Uygulama. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(17).

KALAYCI, Ş. (2005). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Asil Yayın: Ankara.

KARAÇOR, S. (2009). Pazarlama İletişiminde Marka Yaratma Odaklı Konumlandırma Stratejileri. Ankara Sanayi Odası, Ankara.

KAYAOĞLU, A. (2018). Makro Pazarlama: Bir Pazarlama Düşünce Ekolü Olarak Kavramsallaşma Süreci Ve Kurumsallaşması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 10(18), 250-269.

KAYAOĞLU, A. ve GÜLMEZ, Y.S. (2020). Sosyal Medyada Kişisel Markalama Ölçeğinin Avukatlar Üzerinde Uygulanması. *Turkish Studies - Economy*, 15(4), 2593-2610.

KOTLER, P. (1999). *Kotler ve Pazarlama. Sistem Yayıncılık, İstanbul.*

KOTLER, P. (1997). *Marketing Management, Analysis, Planning, Implementation and control. Prentice-Hall International Inc., Boston, USA.*

ODABAŞI, Y. ve BARIŞ, G. (2002). *Tüketici Davranışı. Mediacat Kitapları, İstanbul.*

ODABAŞI, Y. ve OYMAN, M. (2002). *Pazarlama İletişimi Yönetimi. Mediacat Kitapları, İstanbul.*

ÖZDAMAR, K. (1999). *Paket Programları İle İstatistiksel Veri Analizi 2 (Çok Değişkenli Analizler). Kaan Kitabevi, Eskişehir.*

TOKÇUOĞLU, T. (2008). *Algılama Haritalarının Hazırlanmasında Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.*

TOKSARI, M. ve İNAL, M. E. (2012). *Tüketici Temelli Marka Değerinin Ölçümü. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.*

USTAAHMETOĞLU, E. (2005). *Marka Konumlandırmada Çok Boyutlu Ölçekleme Tekniğinin Uygulanması. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.*

UZTUĞ, F. (2002). *Markan kadar konuş: Marka iletişim stratejileri. Mediacat Kitapları, İstanbul.*

YENİDOĞAN, G. T. (2008). *Pazarlama Araştırmalarında Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi: Üniversite Öğrencilerinin Marka Algısı Üzerine Bir Ara*

*ALMASOODİ, Ali Talib Rahdi**SUCU, İpek (2021), “Habercilikte Geleneksel Medyadan Yeni Medya Platformlarına Geçiş Yönünde Haber Oluşumu”, *Kadim Akademi SBD*, C. 5, S. 1, s. 52-68 Makale Geliş Tarihi:11.04.2021/ Makale Kabul Tarihi:10.05.2021

HABERCİLİKTE GELENEKSEL MEDYADAN YENİ MEDYA PLATFORMLARINA GEÇİŞ YÖNÜNDE HABER OLUŞUMU

NEWS FORMATION IN NEWS TOWARDS THE TRANSITION FROM TRADITIONAL MEDIA TO NEW MEDIA PLATFORMS

Ali Talib Rahdi ALMASOODİ *
İpek SUCU**

ÖZ: Teknolojideki gelişmeler, her alanda olduğu gibi bilgi ve iletişim alanında da değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bilgi çağı olarak adlandırılan bu süreçte, yeni medya, sosyal ağlar gibi kavramlar hayatımıza girmiştir. Bu, yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Habercilikte bu yönde habere erişim geleneksel medyadan yeni medyaya geçen bir dönüşüm dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, geleneksel medyanın dinamiklerini ve geleneksel haber yayma yöntemlerini dikkate alarak başlamıştır. Daha sonra geleneksel medyadan yeni medyaya geçiş süreci tarihsel dinamikler dikkate alınarak değerlendirilerek basılı gazeteciliğin yeni medya ortamının dönüşümünden nasıl ve ne ölçüde etkilendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, habercilik alanında geleneksel medyadan yeni medyaya geçiş sürecinin getirdiği değişimler literatür taraması kapsamında incelenmiş ve yeni medyanın haber oluşumundaki yenilikleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Habercilik, Geleneksel Medya, Yeni Medya, Haber İçeriği, İletişim.

ABSTRACT: Developments in technology have brought about changes and transformations in the field of information and communication as well as in every field. In this process, which is called the information age, concepts such as new media and social networks have entered our lives. This is considered the beginning of a new era. Access to news in this direction in journalism emerges as a period of transformation from traditional media to new media. This study started by considering the dynamics of traditional media and traditional news dissemination methods. Then, the transition process from traditional media to new media has been evaluated by taking into account historical dynamics and it has been tried to reveal how and to what extent print journalism has been affected by the transformation of the new media environment. In this study, the changes brought about by the transition from traditional media to new media in the field of journalism were examined within the scope of literature review and the innovations of new media in news formation were revealed.

Keywords: Journalism, Traditional Media, New Media, News content, Communication.

*İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yeni Medya İletişim ve Habercilik Bölümü.
Alialmasoodi92@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7042-1343>

Bu çalışma, Ali Talib Rahdi Almasoodi'nin Habere Ulaşmada Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya Geçiş (2021) adlı Yüksek Lisans Tez çalışmasından türetilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Reklamcılık Bölümü. isucu@gelisim.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-6298-7918>

*İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yeni Medya İletişim ve Habercilik Bölümü.
Alialmasoodi92@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7042-1343>

** Dr. Öğr. Üyesi, Reklamcılık Bölümü. isucu@gelisim.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-6298-7918>

*İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yeni Medya İletişim ve Habercilik Bölümü.
Alialmasoodi92@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7042-1343>

** Dr. Öğr. Üyesi, Reklamcılık Bölümü. isucu@gelisim.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-6298-7918>

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar geçen süreçteki bilgi ve iletişim teknolojilerine birçok iletişim aracı haberleşme maksadıyla kullanılmıştır. Bunlar gazete, telefon, ,dergi, telgraf, televizyon, radyo, internet, cep telefonu ve benzeri tüm iletişim ve bilgi teknolojisinin içinde yer almaktadır. Bu çalışma, medya adı altında toplanan her türlü görsel ve yazılı medya aracıyla birlikte, geçmişin kazanımları da dikkate alınarak, günümüz teknolojilerinin gelişimi ve dönüşümü kapsamında kullanım alanlarının ve amaçlarının nasıl ele alınacağını göstermektedir.

Medya bilgi alışverişi sağlayan ve haber ve bilgi işlevi gören bir sektördür. Bu, metin, ses veya görüntü yoluyla işlevlerini yerine getiren, kendi finansal yapısını oluşturan, insanları reklamlarla yönlendiren ve toplumu etkilemek için bir araç olarak kullanılabilen bir kitle iletişim aracıdır. Medya ayrıca görsel, işitsel ve yazılı medya olarak tanımlanır. Basılı medya (dergi ve gazeteler), görsel-işitsel medya (televizyon, film, film ve radyo), görsel medya (çoklu görme, hiper ortam, internet, sinema, video, bilgisayar, kitaplar) gibi kitle iletişim araçlarından oluşur (Nuran, 2015: 4). Medya, politikaları mesajlarıyla kitlelerin duyu ve düşüncelerini değiştirebilen bir sektördür. Medya, sosyal yapının bütünlüğünü ve hızlı bilgi alışverişini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır.

İnternetin gelişimiyle günümüz modern toplumlarında habercilik yönündeki gelişim, kitle iletişim araçlarında internet teknolojileri yönündeki uyumla birlikte haberin dijital mecraya uyumunu sağlamaktadır. Haber çalışmaları basılı iletişim araçları ya da televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarında analog medyanın teknik kısıtlamalarıyla sınırlandırılmış durumdan kurtulmaktadır. Bu yönde, yeni iletişim teknolojileri - gelişmiş haber içeriğini mümkün kılmaya yardımcı olmaktadır (Pavlik, 2013: 31). Yeni iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ışığında, 2000’li yıllarla birlikte internetin yapısal dönüşümü ve Web 2.0 sürecinde anında etkileşim platformlarının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Yeni medya yönünde yaşanan bu gelişimler habercilik yönünde kullanıcı kaynaklı içerik sayısının artmasını sağlamıştır. Yeni medyaya uygun platformların geliştirilmesi neticesinde internet ortamında haberin üretilmesi, dağıtılması ve tüketim süreçlerinin oluşumunu kapsayan önemli bir mecra haline gelmiştir. İnternet ortamı belirli yapısal özellikleri nedeniyle, geleneksel kitle iletişim araçları olarak adlandırdığımız televizyon, gazete ve radyodan farklılık göstermektedir. Geleneksel medya ortamından yeni medya platformlarına geçiş sürecinde, internet ortamında kendine yer edinen medya kuruluşları ve gazeteciler habercilik yönelimlerinde bu değişimleri göz önünde bulundurarak etkileşimli haberciliğe yönelmektedirler. Geleneksel medya üretiminde olan tüketicileri de yeni medya ortamının birer kullanıcısı olarak iletişim sürecinde rol almaktadırlar. Bu bağlamda, geleneksel medyadan yeni medyaya geçiş yönelimi ve uyum sağlama yönelimi yönünde, medya araçlarında içerik üreticilerinin yeni iletişim ortamlarında haber oluşturmaya olanak tanımaktadır.

Haber Kavramı ve Haber Değerinde İletişim

Günümüzde medya kavramıyla ifade edilen aslında 1980'li yıllarla birlikte bütünleşen, tekelleşen ve benzer bir şekilde işleyen iletişim ortamı ve araçlarıdır. Medyanın hayatımıza girmesiyle birlikte bireyler toplumsal yaşamı kitle iletişim araçları aracılığı ile algılamaya başlamışlar ve doğal olarak kitle iletişim araçlarının gerçekliğine bağımlı hale gelmişlerdir. Geleneksel medyada yönünde gelişen habercilik anlayışı yeni iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte yeni medyada sürdürülebilir içerik çalışmaları haline dönüşmüştür.

Medya toplumun yapısını, kurulu düzenini ve bireyler arasında gerçekleşmiş toplumsal ilişkileri yeniden yaratma, şekillendirme, yeniden üretme ve yeniden yorumlama gücüne sahiptir. Ancak medya bireylerin ve toplumun iletişim ihtiyacını karşılamak için yaptığı hizmetler de yadsınamaz. İnsanlık adına böylesine büyük çapta hizmetler sunan medya istenildiği takdirde çok güçlü bir propaganda aracı, bunun da ötesinde geniş halk kitlelerini belirli bir düşünceye yönlendirmek için güçlü bir silah olarak da kullanılabilir. Medyayı elinde bulunduran kişi ya da gruplar haberler ve iletileri istedikleri doğrultuda deforme edip değiştirebilirler. Ayrıca medya kültürel sömürü ve kültür asimilasyonu amacıyla da kullanılmaktadır. Medya kimi güçler tarafından ulusal kimliği köreltmek, ulusal birlik ve beraberlik duygularını zayıflatmak, toplumsal huzur ve barış ortamını bozup, toplumda kaos yaratarak kargaşa içine sürüklemek amacıyla kullanılma potansiyeline de sahiptir (Arslan, 1999: 45-60).

Geleneksel medya, birbirine bağlı radyo, telefon, telgraf, televizyon, gazete medyasından oluşan bir toplumu bilgilendirme amacını gösteren organlardır. Tören, geleneksel medya, ana veya eski medya olarak tanımlanır ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte, yeni bilgisayar (bilgisayar) ve iletişim (yayın, telekomünikasyon ve iletişim) kavramları da geliştirilmiştir (Törenli, 2005: 87)

Gerçek ya da gerçek dışı ortaya çıkan bir olgu veya mevzunun anlatımı ve aktarım biçimi olan haber ve haberleşme, insanlık tarihi kadar eskidir. Bir olayın haber olabilmesi için başkalarına duyurulması gerekmektedir. Bu da haberleşme ve iletişim anlamına gelmektedir (İspirli, 2000: 211). Bu nedenle haber kısaca bir iletişim şeklidir denilebilir. Haber kavramının dilimize Arapça'dan geldiği bilinmektedir. Haberin öz Türkçe karşılığına salık, duyuk gibi sözcükler önerilmişse de günümüzde bu kavramlar kullanılmamaktadır. İngilizlerin news, Fransızların information (enformasyon) kelimesiyle karşıladıkları haber, detaylı bir şekilde irdelenecek olunursa, zamanında verilen, toplumun büyük bir kısmını ilgilendiren ve etkileyen, olay, fikir ve kanının anlaşılır bir şekilde dile getirilmesidir (Yüksel ve Gürcan, 2005: 55-56).

Haber yazımında çoğu zaman geniş hedef kitlelerin anlayacağı bir içerik metni kullanılmaktadır. Bu da haberin geniş kitlelere rahat ve anlaşılabilir bir halde olmasını sağlamaktadır. Günümüzde haber yazarken uygulanan kurallar 4 başlık altında

toplanmıştır. Bunları Ters piramit kuralı, Dörtgen kuralı, Normal Piramit kuralı ve konuşan tarzda haber yazma gibi sıralayabiliriz. Ters piramit kuralında haber yazımı günümüzde en sık kullanılan haber yazma dilini oluşturur. Haberin en önemli kısmı başta verilir peşinde önemlilik kısmının azalmasıyla haber sonlanır. Dörtgen kuralında ise yazılan metnin başındaki bölümü okumakla haberin hepsi anlaşılır. Metnin tüm bunlar okunduğunda okuyucu haberin tamamına ulaşmış olur. Normal piramit kuralı ise genellikle magazin haberlerinde kullanılan haber yazma şeklidir. En başta önemsiz kısımlar verilerek haberin alıcısının merak etmesi sağlanır. Haberin en önemli bölümü haberin en nihayetinde anlatılır. Konuşan tarzda haber yazımı ise Radyo ve Televizyon haberciliğinde kullanılmaktadır. Muhabirin vaka yerinden anlık aktarımlarıyla izleyicinin haberin içerisine girmesi sağlanır. Görüntü ile desteklenen metin izleyiciyi haberle buluşturur (Yılmaz, 2019). Sıklıkla kullanılan bu türdeki haber yazma teknikleri geleneksel medya ve yeni medya platformlarında haber içerik üretiminde haberin nasıl oluşturulduğu yönünde iletişim yöntemini belirlemektedir. Günlük haber akışı çerçevesinde oluşan iletişim, geleneksel araçları olan gazete, televizyon, telefon ve radyo araçlarıyla sürdürülürken yeni medya yönelimlerine de adapte olmaktadır. Kendi normları ve sınırları bulunan geleneksel medya mecraları, yeni medya platformlarındaki içerik akışına uyum sağlama yönelimindedir. Günümüz kullanıcıları tarafından da daha sık tercih edilir olması sebebiyle, haber oluşumunda haber içerik oluşumu popülerliğini yeni medya araçları ve dijital platformlar yoluyla sürdürmektedir.

Birçok haberci için haber değeri oluşumu, habercilerin sadece bir olayla karşılaştıkları zaman bir haber oluşturduklarında haberin kıymetli kılınacağı gibi soyut bir kavram gibidir. Oysa haber değeri, habercilerin bireysel olarak yakıştırdıkları bir özellik değildir. Haber değeri olarak adlandırılan nitelik, kitle haberleşme aracı yetkililerinin, eylem ya da söylemlerin üretimi, seçimi, biçimlendirilmesi ve yayınlanması esnasında kullandıkları profesyonel kodlardır. Haber değeri, endüstrileşmiş haber kuruluşlarının, haberleri seçme ve üretme aşamasında kullandıkları formattır. Haber değeri, habercinin kişisel değer yargısının yanına, yine haberciler tarafından getirilen başka değer yargılarıdır. Bu değer yargıları zamana, zemine ve toplumlara göre değişikliklere uğramakta yahut yerlerini yenilerine bırakmaktadır (Girgin, 2000:110-120).

Haber değeri ile ilgili çalışmaların temelini gerçekleştiren ilk çalışma ABD’de 1922 yılında Walter Lippmann tarafınca gerçekleştirilmiştir. Lippmann, yayınlanmaya değer bir haber ile yayınlanmaya değer olmayan haber arasındaki temel ayrımın ne olduğu sorusundan hareket etmiştir. Bu yönde, haber değeri ve haber olabilmenin kriterlerini ortaya koymuştur. Çalışmanın sonucunda ise, haber değerini muhtelif olayların varlığına ve birleşimine göre basın tarafından yayınlanmaya değer görülmesi olarak açıklamıştır. Yaptığı bu çalışmada haber kıymeti ile alakalı görüşlerini somut çalışmalarla geliştirmiştir. Lippmann’a göre bir olayın haber değerine sahip olabilmesi için alışılmışın dışında (sürpriz, sansasyonel, vb.) olması, tasarlanması, süreyle sınırlandırılması, yapısının basit olması, bir mantığa ve anlama sahip bulunması, olaya

müessir ve/veya meşhur kişilerin katılması ve olay yerinin okura yakın olması gerekmektedir (Alver, 2011: 109).

Bir olayın haber değeri taşıması için öncelikli olarak topluluğun büyük bir kısmını ilgilendiriyor olması gerekmektedir. Bu ana unsuru gerçekleştiren olayın yayınlanabilir hale gelmesi için de unsurlar vardır. Bunlar; haberin reel olması, haberin yeni olması, haberin ilginç olması, haberin önemli olması, yazılan haberin anlaşılır olması ve objektif bir biçimde yayına hazırlanması gerekmektedir. Bu haber örgüsünün nihayetinde da izleyiciden geribildirim alması şu demek oluyor ki geniş kitlelerce izlenmiş olması gerekmektedir. Kimsenin ilgi göstermediği haber kitle iletişim ve yeni medya haberciliğinde kendine yer bulamamaktadır.

Toplumsal bir işleve sahip olarak haberin, kamuoyuna doğru ve gerçek olarak aktarılmasının yanında objektif bakış açısıyla da sunulması önemlidir. Gerçeklik, haberin olmazsa olmazlarından. Gazeteci haber içeriği hazırlarken, karşılaştığı olaya ait olgular arasında seçim yaparak çerçeveye oturtmaya çalışırken tabii olarak olayın arkasında yatan gerçeklere anlam yüklemek durumundadır. Olayı aslına uygun olarak haber-gerçek arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışmalıdır (Tokgöz, 2015: 245). Haberler, insanlarda gerçek duygusu meydana getirdiği için izlediklerinin veya okuduklarının gerçek olup olmamasını sorgulamamaktadırlar. İnsanlar kendi gözüyle gördüğünün gerçek olduğu algısına sahiptir. Bu nedenle, halk arasında, medyada verilen haberleri çoğunlukla doğru kabul etme eğilimi bulunmaktadır. Bu da haberin gerçeklik unsurunun ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Yenilik, olayın gerçekleşme zamanından çok olayın okuyucuya-izleyiciye verildiği zamanla ilgilidir. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan her haber, güncel bir takım olaylara bağlanılarak kullanılmaktadır. Kitle yaşamının bir parçası olarak haber, yaşamsal alan içinde meydana gelen olayları mümkün olan en kısa sürede insanlara aktarmalıdır. Bu nedenle haber tanımlamalarında sık sık önümüze gelen gecikmeksizin yayınlanması da bunun göstergesidir. Haber, haberi yapan kişi ya da kurum tarafından kurgulandıktan sonra ivedilikle muhatabına yani kişilere ulaştırılmalıdır. Ayrıca güncellik kavramı, üzerinden zaman geçmiş olsa da hatırlanmasında kamu yararı olan olguların yeniden gündeme taşınması olarak da ifade edilmektedir (Durmuş, 2010). Güncelliğini yitirmiş haber artık kamuoyu oluşturmaktan yoksundur. Kitlelerin ne hakkında düşüneceklerini belirleme konusunda medyanın gündem belirleme kavramı önem taşımaktadır. Ancak eski olayın toplumda tekrar karşılık bulması ve yeniden önem kazanması durumunda habere yeniden konu olması güncelliği tekrar gündeme getirebilir. Örneğin, bir kadın cinayeti haberinden hareketle daha önce oluşan bir olay yeniden gündem olabilir ve veri olarak kullanılabilir. Medya araçları haber içeriklerinde kendini izlettirme kaygısı sebebiyle içeriklerinde şiddet ve cinayet olaylarının yer aldığı haber içeriklerine de geniş yer ayırmaktadır. Haber içerikleri bu amaçla güncel yeni haberlerden derleme niteliğinde her zaman olmasa dahi haber içeriği kendisini yeniden

hatırlatarak, yaşanan önceki olayların unutulmamasını ve sık sık hatırlanmasını amaç edinmektedir. Bu yönde, Dünyada kadına yönelik şiddet ve cinayet olaylarının yaygınlaşması nedeniyle bu olaylar toplumsal bir mesele haline gelmiştir. Kasına yönelik şiddet ve cinayet olaylarında bilinç oluşması sebebiyle güncelliğinin yitirilmemesi sağlanmak istenmedir. Gerçekleşen olaylarının detaylı bir şekilde nasıl gerçekleştiği, uygulanış şekli ve uygulayan kişi ve ya kişilerin şiddete uğrayan kişiyle yakınlık dereceleri gibi tüm nitelikte ayrıntılı bir şekilde medyada yeniden kendine yer bulmaktadır. Bu bağlamda, Emine Bulut cinayeti gibi benzer olan cinayet haberleri güncelliğini yitirse bile haberleri belirli aralıklarla yeniden gündeme getirilerek haber değeri taşıması ve gündemde yer edinmesi sağlanmaktadır.

Bir olayın önemli sayılabilmesi mali, kültürel olmasına ya da toplum hayatına doğrudan etki etmesine ve bu alanlarda bir gelişim ya da değişimi tetiklemesine bağlıdır. Ciddi haber olarak ifade edilen bu haberlere kitlenin büyük kısmını etkileyen akaryakıt zamları ya da enflasyonun yükselmesinin habere konu edilmesi örnek verilebilir. Bir olayın önem derecesini olayın ölçüsü ve olayın sonuçları belirlemektedir. Bir trafik kazası haberinin önem derecesini hayatını kaybeden kişilerin çokluğu belirleyebilmektedir. Olay sonucunun belirleyiciliği ise toplumun oldukça büyük kısmını etkilemesi olarak gösterilebilir. Yeni yürürlüğe giren bir yasanın kitle üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerinin konu edilmesi örnek verilebilir. Buradan hareketle, olayın büyüklüğü, konunun ilgilendirdiği kitlenin çokluğu gibi parametreler olaya ne derecede önem atfedileceğini belirlemektedir. Haberin bir diğer önemli unsurundan biri de kolay anlaşılır olmasıdır. Haberde kullanılan dil önem taşımaktadır. Haber kısa ve açık ifadelerle aktarılmalı, terimlere yer verilmemesi ya da verilmesi zorunluysa bu terimler açıklanması gereklidir (Girgin, 2000: 30-50). Bunun yanında haberin dili kadar anlam bütünlüğüne de dikkat edilmesi gerekmektedir. Anlaşılır olmak için haberin ayrıntılardan arındırılması ancak okunduğunda tüm sorulara yanıt vermiş olması da kritiktir. Devrik cümle kullanılmaması ve anlaşılması zor kelimelerden ve uzun cümlelerden de kaçınmak gerekmektedir.

Gazetecilik alanında haber yapım ve aktarım süreçlerini temel alan bir gazetecilik ideolojisi olarak objektiflik kavramı, gazetecilerin haberlerini oluştururken ve aktarırken öznellikten uzak durarak, nesnel ve tarafsız bir tutum sergilemelerine dair bir yol haritası çizmektedir. Bu alanda yapılan önemli kavramsal tanımlamalardan biri Schudson'a aittir. Ona göre objektiflik, öncelikle ahlaki bir idealdir ve haber uygulamalarının düzenlenmesi ile raporlanmasında yol gösterici bir pusuladır. Ayrıca Schudson için objektiflik ölçütü, duygulardan ve toplumsal değerlerden azade bir biçimde gazetecinin sadece gerçekleri aktarmasına yardımcı olan bir kavramdır (Schudson, 2001: 150). Dolayısıyla objektiflik, gazeteci için olay ve olgunun gerçekliğine önem veren bir işlev taşımaktadır. Bu işlev objektifliği; haberin hazırlanması, yazılması ve aktarılması esnasında bir yol gösterici haline getirmektedir (Skovsgaard, Albaek, Bro et al. 2012: 3)

Haberde geri bildirim o haberin hem de çarpıcılığının da kanıtıdır. Yayınlanan haber ne kadar çok izlenmişse bu hem de haberin önemini ortaya koyar. Aynı zamanda haber bülteninde yer verilen bir haberin kamuoyunda oluşturduğu etki de sosyal medyada o haberin konuşulmasını sağlamaktadır. Yani haber bülteninde gösterilen haber milyonlara ulaşmakta, sosyal medya da yayınlanan o haber üzerine kullanıcılar şahsi yorumlarını dile getirmektedir. Buradaki etkileşim aleni bir biçimde ortaya konmuştur (Yılmaz, 2019). Haber içeriği oluşturulmasında, haberin değerli olmasında kullanılan iletişim nitelikleri haberin daha fazla izlenmesi ve gündemde olmasına olanak tanımaktadır. Haberlin yeni medya platformlarında izlenme sayısının yükselmesi haberin daha fazla popüler bir haber olduğu olgusunu oluşturmakta ve bu durum da haberin daha fazla gündemde kalmasını sağlamaktadır.

Habercilik Açısından Yeni Medyanın Özellikleri

Medyayı işlevsel, ideolojik ve başka yönleriyle değerlendirerek farklı boyutlar ile ele alan bazı tanımlamalar yapılmıştır. Medyayı sosyal yapı içerisinde değerlendirerek tanımlayan Murdoch, çağdaş toplumsal düzende medyanın merkez noktasında bulunduğunu ifade etmektedir. Medya toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarının giderilmesinde koordinasyon ve kumanda etme açısından önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Yeni teknoloji ile eski klasik teknoloji kıyaslamasına giderek etkileşim boyutunu ön plana çıkarmıştır. Yeni teknoloji sayesinde iletişimin daha akıcı ve etkileşimin daha fazla olduğu bir sistemin oluştuğunu, özellikle yeni teknoloji olan internet sayesinde; radyo, televizyon gibi klasik iletişim araçlarının etkileşimi yeni teknolojilere göre daha az karşıladığını belirtmektedir (Geray, 2003: 18).

Medyanın, bireyleri kapitalist sistemde tüketime teşvik ettiği ve ekonomik sistem temelindeki ürünlerini satın aldırtmaya yönelik bir algı oluşturduğu düşünülmektedir. Medya, bir yandan gelişmiş ülkelerin ürün, kültür ve inançlarının dağılımını, gelişmemiş ülkelerde yolsuzluğu ve bireylerin kendi toplumlarındaki yabancılaşmasını etkilemektedir. Ancak medyanın bilinçli kullanımı toplumdaki doğru değer yargılarının güçlendirilmesine ve çocukların ve yetişkinlerin kamusal yaşamdaki rolünün benimsenmesine yardımcı olacaktır.

Kamusal yaşamla ilişkili yaşam tarzı ve organizasyon arasında büyük önem taşıyan iletişim medyası, devletlerin örgütsel doğasından sosyal çıkarların ve iktidar alanlarının oluşumuna kadar birçok alanda işlevsel sorumluluklar üstlenmiştir (Bilgili, 2009, s. 9). Toplumun vizyonu, düşünme aklı ve iştirilmesi olarak tanımlanan kitle iletişim araçları yani medya, mekânın sınırlarını zorlayan, halka olaylar hakkında bilgi verir ve onları eğitir, sorunları ve sıkıntıları düşünürler (Işık, 2000: 71).

Bilgilendirme işlevi zihinlerde kurulan, düşünceler, mesajlar, iletilerin ve bir takım niyetlerin birinden diğerine aktarılmasını sağlayan etkileşimdir. Söz, konuşma ya da haberin unsurlarının kullanımıyla kamuoyu oluşturulmasında büyük öneme sahiptir.

Yayınlanarak gündem oluşturan bu tür haberlerde genel olarak kimin, neyi, nerede ne zaman yaptığı açıklanırken, nedeni, nasılı ve neredeni açıklanmamaktadır. Derinlemesine girmeden yüzeysel olarak yönlendirme yapılmaktadır (Çetinkaya, 2008: 24).

Eğitim, medyanın bilgilendirme görevinden sonra en önemli görevidir. Toplumu ve bireyleri eğitime konusunda görevi en fazla yerine getirecek araç televizyondur. Televizyonun bu konudaki başarısı tartışılmaz. Yaygın olarak kullanılması ve teknik olarak görsel ve işitsel özellikleri bir arada bulunmasından dolayı tercih edilmektedir. Örneğin ülkemizde başlatılan 1980 sonrası okuma yazma seferberliğinde televizyonun çok büyük payı vardır. Dışarıdan okul bitirme adı altında hizmet veren kanallar bulunmaktadır. Uzaktan iletişime dayalı eğitim sistemleri yaygındır ve insanlar bu araçlarla derslerini takip ederek, teknoloji ve kitle iletişimini kullanarak okul hayatlarına devam etme olanağına sahiptir (Alav, 2001: 59). Eğitim amaçlı hazırlanan medya mesajları trafik eğitimi, sağlık eğitimi, temel bilimler gibi farklı alanlarda olabilir. Televizyon, bireylere ve topluma özgü konuları öğretmeyi amaçlayan bu programlar için özellikle önemlidir, çünkü bunlar ekonomik ve kolay erişilebilirdir (Bilici, 2017: 149-150).

İnsanların birbirleriyle iletişim kurdukları her durumda, bilgi alışverişi, yani bilgi alışverişi, dilek, düşünce ve kavramlar vardır. Toplumsal gruplar ve nesiller arasındaki etkileşim ve kültürel alışverişten oluşan iletişimin sosyalleşme işlevi, toplumsal bütünleşmeyi sağlar. İnsanlara geniş bir haber, eğlence, kültür, spor ve eğitim yelpazesi sunan medya, herkesin içinde bulunduğu topluma entegre olmasını sağlayacak ve kamusal yaşama aktif katılım için gerekli bilince katkıda bulunacak ortak bilgi ve fikir birliği yaratmaktadır (Delal, 2018). Medya, insanların genç yaşlardan itibaren tutumlarını etkileyen ve etkilerini asla kaybetmeyen bir sosyalleşme kaynağı olarak görülmektedir (Kaypakoğlu, 1994: 109).

Medyanın boş zaman araçları arasında ilk sırada yer aldığı vurgulanmaktadır (Uğurlu, 2007: 298). Serbest zamanın değerlendirilmesinde en etkili araç olan medyanın bu fonksiyonu sayesinde kitleler, eğlence ihtiyaçlarını hem ucuz hem de çok basit bir şekilde karşılamaktadır. İzleyicilerin giremeyeceği birçok yer ve eğlence merkezinin bulunduğu bir televizyon, bir müzik kutusuna dönüşen bir radyo, hayal gücünü genişleten ve hayal gücünü genişleten kitaplar, vb. insanların iyi vakit geçirmesini sağlar (Birsen, 2000: 15). İnsanlara boş zamanları bakımından çeşitli alternatifler sunan medya; gazete ve dergilerde yap-boz, makale, çizim veya TV gibi müzik programları olan insanları eğlendirmektedir (Çakır, 2007: 41).

Medyanın işlevleri arasında, yasama, yürütme yargısının rolünü ve denetleme, medyaya dördüncü güç dediğimiz şeyi veren işlevler arasındadır. İkinci işlev, serbest piyasa düşüncesinin oluşması için farklı görüş ve düşünceleri dahil etmektir. Medyanın

işlevlerini yerine getirmek için, sektörde tekelleşmenin olmadığı durumlarda ve serbest rekabet durumlarında kamu hizmeti yayıncılığı sağlanmaktadır. (Atabek, 2002: 231). Yeni medyanın işlevsel özellikleri ve teknolojik gelişmelerin neticesinde karşımıza çıkan dijital olmak yönünde bu kavramın göstergesi olan dijital platformlar, haber üretim süreci ve yayınlama biçimlerini değiştirmektedir. Özellikle sosyal medya platformlarında hızla yayılan haber içeriklerinin bu alandaki katkısı büyüktür. Yeni medya mecrasındaki teknolojik uygulamalar, hızlı olmayı sağlama ve bireysel içerik üretimine olanak sağlama ve yapılan paylaşımlarda hedef kitleden tarafından hızlı bir şekilde geri bildirim alma edinimini sağlayarak yeni medya dijital haberciliğinin geleneksel haberciliğin önüne geçirmesini sağlamaktadır. Bu yönde, yeni iletişim ortamlarında üretilen dijital içeriklerin arşivlenebilmesi sayesinde, kullanıcıların içeriklere süresiz olarak ulaşabilmelerini ve bilginin sürekli yeniden üretilmesine imkan sağlamaktadır. Bu bağlamda, tüm bu özellikleriyle yeni medya platformları haber iletişiminin bel kemiğini oluşturarak gazeteciliğe yeni bir boyut kazandırmıştır.

Habercilikte İşlevsel Olarak Yeni Medya Kullanımı

Yeni medya kavramı 1970'lerde bilgi ve iletişim araştırmaları alanında sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından ortaya atılmıştır. Bununla birlikte, 70'lerde bahsedilen değer, 90'larda büyük bir artış sağlayan bilgisayar ve internet teknolojileri yardımıyla genişledi ve farklı boyutlara ulaşmıştır. Telgrafla başlayan ve sinema, telefon, radyo ve televizyonun iletişim dünyasına katılımı ile devam eden süreç, iletişim eşzamanlı hale gelirken iletişim değişti ve gelişmiştir. İnternetin sunduğu iletişim yetenekleri ile atılan adımlar, teknoloji ile ilişkileri açısından x, y, z gibi yeni demografik tanımlar açmış ve zekâ, bilgi ve ileri teknolojiler çağına ulaşmak için temel koşul haline gelmiştir. İnternet, teknolojinin mevcut olduğu vazgeçilmez bir yer haline gelmiştir. İnternet, özünü etkilemeden birçok yapı ve sistemi dönüştürmüştür (Peltekoğlu, 2012: 1).

Teknolojik gelişmeler toplumu hem nesnel hem de sosyo-kültürel olarak kucaklamaktadır. Bu bağlamda, kendi başlarına teknoloji güncellemeleri de alışkanlıklarını değiştirerek geleneksel iletişim araçlarının dönüşümünü hızlandırdı. Kişisel iletişimden sonra teknoloji kullanılarak oluşturulan Whatsapp gibi uygulamalar hayatımızda ciddi bir yer tuttu. Akıllı telefonlarda yüklü ilk uygulamalardan biri Whatsapp idi. Günlük yaşama ek olarak, iş hayatında e-posta ile aynı şekilde kullanılabilir nitelik kazanmıştır (Yengin, 2012: 345).

Çekirdeğinde interneti barındıran yeni medya araçları cep telefonları, bilgisayar ve tabletler gibi birtakım araçların kullanımını gerekli kılar. İlk başlarda askeri bir amaç için geliştirilen internet, kısa bir süre sonra hızla gelişim göstermiş ve yayılmıştır çeşitli araçlar sayesinde zaman ve mekân sınırı olmadan ulaşma imkân sağlamıştır (Toprak vd. 2009:191). Dünyanın neresi olursa olsun herhangi bir topluluğun yaşayış şekillerini,

düşünce farklılıklarını her an tüm kıtalara yayabilen bir araç niteliği taşır. Bu sayede kilometrelerce uzaklarda yaşayan insanları birbirine bağlayan bir bağ görevi görür (Karaçor,2009:130). Sosyal medya, bir diğer deyişle yeni medya aynı zamanda kültürel bilginin kaynağı rolünü üstlenmiştir. Bireyleri aktif hale getirerek sürekli çevrimiçi olmalarını bu sayede olan biten her şeyden haberdar olarak gündemi izlemeyi ve bazen de gündemi değiştirebilme imkanını kullanıcılara sunmuştur (Sayımer, 2014:09-110). Yeni medya üzerinden içerik üretmelerine katkıda bulunacak ve bu mecralarda maruz kaldığı şeylerden daha fazla etkilenme ihtimalini artıracaktır (Aydoğan, 2010:18,21).

Bilgisayar teknolojisinin gelişmesinin bir sonucu olarak, verilerin çeşitli formatlarda entegrasyonu ve içeriğin yeniden üretilmesi ve dönüştürülmesi kolaylaşmıştır. Dijitalleşme yeni medya devriminin temelidir. Analog sistemlerde, veriler frekans ve boyut olarak değişebilen sürekli elektrik sinyalleri ile somut hale gelirken, dijital sistemlerde veriler 0 ve 1'den oluşan ikili kodlarla temsil edilir (Gülner, 2011: 112). Dijital teknolojinin önemli sonuçlarından biri, bilgisayarların bilgi işlem gücünün artmasıdır. Kapasitenin artmasına neden olan gelişme, tek bir ünite ve programlanabilir bir mantık dizisinde işlem gerçekleştiren mikro işlemcilerin piyasaya sürülmesiydi (Aktaş, 2007: 59). Mikro işlemciler sayesinde, işlem hızı ve veri aktarımı arttı, elektronik malzemelerin fiziksel boyutu azaldı ve birkaç donanımdan oluşan süreç tek bir donanım haline geldi. Dünya 0 ve 1'deki bu teknolojik gelişme medyanın pratik kullanımını sağlamıştır. Bu durum yeni medyanın doğuşunda kilit bir unsur olarak görülebilir.

Yeni medyanın özellikle alıcı ile verici arasında sinyal taşıyan ancak, zamanı ve mekânı sabit iletişim araçları çevrimiçi ile zaman ve mekân arasında köprü oluşturan iletişim araçlarının çevrimdışı işlevlerini tek başına karşılayabilmektedir. Bundan dolayı yeni medya çoklu ortam multimedya olarak da nitelendirilmektedir (Törenli, 2005: 156-157). Etkileşimin yeni medya açısından önemli bir diğer özelliği de iletişimin eş zamanlı olarak yapılmasına sağladığı imkândır. Kesintisiz bir iletişim dizisi genellikle etkileşimin kalitesini de artırmaktadır. Böyle bir durumda, kullanıcıların konumu da değişmekte ve daha aktif duruma gelmektedir (Dijk, 2004: 146- 147). Yerleşik teknolojik ağlar sayesinde insanlar ve kurumlar aynı anda iletişim kurma olanağına sahiptir. Kurumlar uluslararası alanda daha hızlı ve daha güçlü örgütlenmişler ve yeni ekonomik oluşumların temellerini atmışlardır (Canpolat, 2011, s. 134).

Yakınsama olgusunun yol açtığı olumlu bir yönü, küçük fakat bağımsız ve alternatif ortamların gelişimine zemin hazırlamasıdır (Binark, 2007: 22). Yakınsama meydana geldiğinde, video sesi, görüntüler vb. Tek bir kaynaktan toplanabilir. Buna göre, veriler iletişim kanalları arasında kolayca dağıtılabilir. Teknolojik yakınsama ise bu araçlarla kullanılan ve yayılan bilgileri ve süreç boyunca kullanılan dili göstermektedir

(Aydoğan, 2005: 260). Yeni medya, kullanıcılarını pasif bir bilgi tüketicisi olarak değil, aktif bir tüketici haline getirmeye çalışmaktadır. Bunu yapmak için kullanıcılarını sistemle etkileşime girmeye teşvik eder ve çevrimiçi bilgi ve üreticiler arasında çevrimiçi etkileşimler sağlar (Dizard, 2000: 4).

Yeni medyanın araçları ve teknolojik olarak sunmuş olduğu imkânlar birey temelli bir iletişim sürecini işaret etmektedir. Bu yeni iletişim ortamında bireyler kendi kimlik, beğeni ya da eleştiri gibi kişisel özelliklerini daha ön planda sergileme imkânına kavuşmuşlardır. Geleneksel medyada artan rekabet koşullarında tecimsel yayın yapan özel yayın kuruluşları bu yeni iletişim ortamına eklenerek bu durumu ticari menfaatlerinin aracı haline getirip her türlü içeriği herhangi bir filtrelemeye gerek duymaksızın toplumun bireylerine sunabilmektedirler. Yani bu teknolojik olanak sayesinde kişi, mesajı iletenin doğrudan hedefi haline gelebilmektedir (Yılmaz, 2020). Yeni medya platformları haber oluşumunda kullanıcıların hızlı bir şekilde haber oluşturmalarına olanak sağlamak ve iletişim ortamları içerisinde haberlerin daha fazla ulaşılabilir olmasını sağlamaktadır. Habercilikte işlevsel olarak yeni medya platformlarının kullanımı haberin içerik üreticisi ve kullanıcılar arasındaki iletişimine olanak sağlamaktadır. Bu yönde, etkileşimin çift yönlü olmasının sağlanması haberin etkilerinin neler olduğunun daha hızlı olarak gözlenebilmesine de olanak tanımaktadır.

Habercilikte Sosyal Medya Kullanımı

Geleneksel medyada tek taraflı bir bilgi akışı sağlanır, mesajlar hedef kitleye ulaştırılmadan bir süzgeçten geçirilir ve onaylandıktan sonra yayınlanır. Yeni medyada ise tek taraflı bir bilgi akışı yoktur bir düzen içerisinde kurallar dahilinde bilgi aktarılmaz resim, müzik, mesaj aktarılabilecek olan her neyse kullanıcının iradesine göre yayınlanır ya da yayınlanmaz (Yeşiltuna ve Tükel, 2015: 215).

Sosyal medyanın öncelikle ilk akla gelen tanımı paylaşmaktır. Sosyal medya, medya kavramının dijital ortam ve teknoloji aracılığıyla bireylerin paylaşım açısından olanak sağlayan aynı zamanda kurumsal ve kişisel sayfalar aracılığıyla dijital içerik oluşturup, fikrinizi, olaylara bakış açınızı, düşüncelerinizi, nerede olduğunuzu, günlük yaşamınızı, reklamlarınızı, fotoğraflarınızı veya yaşadığınız her şeyi paylaşımlar dahilinde insanlara ulaştırabilen çevrimiçi bir ağdır. Bu tanım, tüm dünyada aslında sosyal medyanın oluşumunun içerik olarak anlatılmaktadır (Özdemir, 2014: 60). Yeni iletişim teknolojilerinin gelişiminin ve internetin medya alanına kazandırdığı kavramlardan biri olan sosyal medya, ağ toplumunun internet alanındaki yansıması gibidir. Yeni medyanın sosyal anlamdaki boyutunu kullanıcılar tarafından düzenlenen içeriklerle ve bu içeriklerin kullanıcılar arasında oluşan ağda dolaşıma girmesiyle meydana getirilen sosyal medya siteleri oluşturmaktadır.

Sosyal ağ platformlarının en belirgin özelliklerinden biri çevrim dışı yaşantımızın da etkili bir parçası Şekline gelmesi, aynı zamanda sosyal medyanın dışındaki yaşantımızda yönlendirmesi olarak görülebilmektedir (Kahraman, 2013: 23). Sosyal medya; kullanıcıları için iletişim ortam ve aracı olmanın çok daha ilerisine giderek, “sosyalleşme” aracı, “varolma ve kendini gerçekleştirme”, problemlerine çözüm arama ve kendini ifade edebildiği psikolojik anlamda tatmin olabildiği ihtiyaç olarak gördüğü psikolojik isteklerine karşılık bulmaya çalıştığı bir ortam konumuna erişmiştir (Poyraz, 2016: 61-91).

Ögel (2012, s. 36-37); sosyal medyanın özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir, s. Sosyal medyanın işlevi psikolojik temellidir ve kişiler; merak duygusunun tatmini için sosyal medyayı kullanmaktadır. Diğer insanların gündelik yaşantılarında neler yaptıkları, neler yediği, nereleri gezdiği, kiminle görüştüğü, nasıl görüldüğü gibi meraklarını gidermelerini sağlamaktadır. Sosyal ağlar, kullanıcılar tarafından oluşturulan basit ve anında iki yönlü içerik alışverişi sağlayan bir iletişim aracı ve yöntemi olarak günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. (Yılmaz, 2019).

Sosyal ağların temel taşlarından biri olan Twitter, önemli bir mikroblog aracıdır. Bir Twitter hesabı açarak, kişi abone olmak istediği kişinin paylaşımlarına erişebilir ve bilgi ağına erişebilir. 2017'de değiştirildiği gibi, bu, 140 karakterden oluşan 280 karakterin kullanılmasına izin veren bir sosyal ağ sitesidir; metin, fotoğraf, video ve çeşitli kaynaklara erişim sağlayan web sitelerinin adreslerini paylaşabildiği dijital bir ortam haline gelmiştir. Twitter paylaşımları; Haberlerden akşam yemeği planlarına kadar her şey olabilir. Twitter bazıları tarafından bugünün haberlerinde en etkili sosyal medya uygulaması olarak kabul edilir. Görsel paylaşımın sosyal ağlar için diğer uygulamalardan daha az kullanıldığı bu uygulamada tanıtımlarda listelenen haber sitelerine bağlantılar ile genellikle bu siteye bir köprü kullanıldığı söylenebilir (Kaderoğlu, 2020).

Son dönemde hızla artan sosyal paylaşım ağlarında kullanıcıların fikirlerini beyan edebilmesi, hayata bakış açıları doğrultusunda ya da benzer hedefler için toplanabilmeleri mümkün hale gelmiştir. (Cross ve Parker, 2004: 44). Temelinde fotoğraf ve video paylaşımı olan Instagram, fotoğraf ve videolarda çok farklı filtrelerin kullanımına imkân tanıyan ve bu özelliği ile paylaşılan içeriği çok daha eğlenceli bir hale getirmektedir. Instagram, işletim sistemi olarak İOS veya Android kullanan akıllı telefonlarda çalışabilen bir uygulama ile yönetilebilmektedir. Instagram'ın kullanıcı sayısının artmasında ücretsiz ve diğer platformlarla uyumlu çalışması etkili olmuştur. Platformda hazırlanan içerikler, Facebook ve diğer sosyal ağ siteleriyle de paylaşılabilir (Koçoğlu, 2018). Haberciliğin sosyal medya platformları sayesinde kullanıcılara kullanıcı kolaylığı sağlayan etkin bir konuma gelmesi, yeni medya araçlarındaki iletişim ortamının etkileşimli olmasından kaynaklı olarak görülmektedir. Günümüzde sosyal medya kullanıcı sayısının her geçen gün daha fazla artması,

habercilik alanında da bu etkileşimli ortamda haber içeriklerinin yaygınlaştırılmasına hız kazandırmaktadır. Bir haberin hızlı bir şekilde duyurulabilmesi ve haber kaynağında yayınlanabilmesi ve sonrasında sosyal medya ortamlarında tartışılabilir ve paylaşılabilir olması yeni medyanın etkin özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Habercilik Yönünden İnternet Gazeteciliği

Yeni bir iletişim yapısı olan internet ortamında gerçekleşen gazetecilik faaliyeti, alana dair farklı çalışmalar içerisinde çevrimiçi olma, sanal, dijital, elektronik veya çevrimiçi gazetecilik, web ya da internet gazeteciliği kavramları ile karşımıza çıkmaktadır. (Siapera ve Veglis, 2012). İnternet gazeteciliği açısından önemli aşamalardan birini de 1990'lı yıllarla birlikte yazılı basının sayfalarını internete aktarması oluşturmaktadır. Yerel ölçekte interneti ilk keşfeden gazete ise Aralık 1995'ten itibaren gazetede yer alan haberleri ve köşe yazılarını internetten yayınlamaya başlayan Zaman'dır" (Kalsın, 2016).

Gazetecilik faaliyetinin dönüşümünde teknolojinin etkisine daha önce değinilmişti. Pavlik'e göre (2000: 229), Teknolojik değişim, gazetecilerin işlerini yapma şekillerini, haber içeriğinin doğasını, haber odalarının ve haber endüstrisinin yapı ve organizasyonunu etkilemektedir. Benzer şekilde Gürcan (1998: 146) da, İnternet'in gerek gazete gerek gazeteci ve gerekse de okur anlayışı üzerinde değişikliklere neden olduğunu söylemektedir. İnternet'in gazeteciliğe getirdiği belki de en temel yenilik gazetecilik faaliyetinin ekonomisiyle ilgilidir. Atabek'e göre (2003: 63), İnternet'i diğer teknolojilerden farklılaştıran, İnternet'le ilgili teknolojilerin kolayca kopyalanabilmesi sonucunda çok düşük maliyetlerle dünyanın birçok farklı noktasına hızlıca yayılmasıdır. Geleneksel gazetecilik yapabilmek için yüklü miktarda sermayeye, matbaaya ve muhabirlere ihtiyaç vardır (Çakır, 2007: 139). Buna karşın İnternet gazeteciliği yapmak için İnternet bağlantısı olan bilgisayarlar ile gelen haberleri siteye girecek editörler olması yeterli olduğundan, geleneksel gazeteciliğe kıyasla maliyetler çok daha düşüktür.

SONUÇ

Teknoloji çığır açan bir hızla ilerliyor ve hayatın her alanını yıkıcı etkilerle dönüştürüyor ve dönüştürüyor. Bu değişimden en çok yararlanan sektör medyadır. Medyanın çeşitlenmesi, daha kısa sürede ve genel kamuoyuna daha fazla bilgi ulaştırma yeteneği, medyayı daha bireysel bir hayata çekmiştir. Artık bireyler internet ve mobil iletişim sayesinde istedikleri zaman İnternet'e erişebilir ve başkalarıyla iletişim kurabilmektedirler. İnsanlar hayatlarının neredeyse her anını kaydetme ve başkalarıyla paylaşma ihtiyacı hissetmeye başladı. Bu durum, teknoloji sayesinde insanlara sunulan yeni bir yaşam biçimine dönüştü. Günümüz teknolojisi bize aynı anda farklı ortamlarda bulunma fırsatı veriyor, ancak geleneksel medyada gördüğümüz tabuların bir kısmı böylece yavaş yavaş yerini yeni medya dediğimiz gelişime açık bir ortama bırakmaya

başladı. Bu değişim ve dönüşüm, hem habercilik anlayışında hem de haberi öğrenmek isteyen okuyucular açısından bazı farklılıkları beraberinde getirmiştir.

Mobil cihaz kullanımının artması ve internetin dünyada yaygınlaşması ve bilginin hızla yaygınlaşması nedeniyle sosyal medya günümüz insanının hayatında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Gün içerisinde internette geçirilen sürenin artması, sosyal kanalların en çok ziyaret edilen siteler olması, sosyal ağların reklam geliri açısından çok önemli olması, hemen hemen herkesin birden fazla sosyal medya hesabına sahip olması bunların bir sonucudur. Gazetecilik açısından kendine özgü yenilikler ve değişiklikler getiren yeni medya düzeni, geleneksel medyada yer almayan birçok yeniliği tanıtarak geleneksel medyanın yerini almanın gerekçesini göstermektedir. Yeni medyanın yaygın kullanımında en önemli faktör olan bu özellik, geleneksel medya araçlarının yıllardır karşılayamadığı bu ihtiyacı karşılamak açısından önemlidir. Geleneksel basılı gazetelerin yerini çevrimiçi gazetecilik dediğimiz yeni medyanın aldığı bir süreçten geçmekteyiz. Bu yönde, habercilikte geleneksel medyadan yeni medya haberciliğine geçiş önemli olduğu görülmektedir.

Habercilik alanında haberin haber değeri taşımasında yeni medya araçlarının ve teknolojilerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Haber çalışmalarında geleneksel medya platformlarında üretilen haber içeriklerinin de günümüzde yeni medya platformlarında da paylaşılması içeriğin daha hızlı ve etkileşimli olarak yayılmasını sağlamaktadır. Özellikle haberin hem haberciler tarafından hem de bireysel kullanıcılar tarafından hızlı bir şekilde yayılım gösterebilmesi, habere ulaşma konusundaki engelleri de azaltmaktadır. Geleneksel medyaya kıyasla yeni medya araçlarında haber oluşturma ve yayınlama çok daha hızlı olabilmektedir. Haberlerin arşivlenebilme özelliği sayesinde haberlerin güncelliği yitirilmiş olsa dahi, eski haberlere yeniden ulaşabilme olanağı sağlaması sayesinde haberlere yeniden ulaşabilmeyi sağlamaktadır. Sosyal medya üzerinden de oluşturulan haberlerin farklı kullanıcılarca da paylaşılabilmesi ve aynı zamanda hızlı geri bildirimlerin de olabilmesi haberin işlevsel özelliklerinin yaygınlaşması yönünde önemli gelişmelerden biridir. Haberin kurduğu iletişim dilinde haberin kullanıcılarca daha kolay anlaşılabilir olması, görsel donanımın daha zengin olması, kaynaklara hızlı ulaşımın mümkün olması, gündemin hızlı bir şekilde oluşturulabilmesi haberin doğruluk kaynağında bazı sorunlara yol açabilir olsa da haberin erişimi yönünden kolaylık sağlamaktadır. Haberin doğruluğu yönünde daha nitelikli gündem haberlerine ulaşılabilmesi yönünde haberin dijital mecrada denetimlerinin olgunlaştırılması ve doğru olmayan haberlerin araştırılması haberin nitelikli ve değerli olması yönünde bir kazanım sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aktaş, C., (2007) Yeni Medyanın Geleneksel Medya ile Karşılaştırılması, Medya Üzerine Çalışmalar, Ed, s. Gülbuğ Erol, İstanbul.

Alav, Orhan (2001). Yerel Kitle İletişim Araçlarının Kamuoyu Oluşumuna Etkisi (Isparta Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Alver, F. (2011), Gazetecilik Bilimi ve Kuramları, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 1. Baskı.

Arslan, H.,(1999) Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar, Doğu-Batı: Düşünce Dergisi, Ankara, s. Semerkant Yayınları.

Atabek, N., (2002), Kamuoyu, Medya ve Demokrasi, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi Kurgu:19, 231-232.

Aydoğan, A. (2005), İnternette Geleneksel Medya, İletişim Ağlarının Ekonomisi, s. Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet, der. Funda Başaran- Haluk Geray, Ankara, s. Siyasal Kitabevi, s. 259-285.

Aydoğan, F. (2010). İkinci Medya Çağında Gözetim ile Kamusal Alan Paradoksunda İnternet

Bilgili, Can (2009). Küresel Kitle İletişim Ağları ve Egemenlik Pratikleri Üzerine. (Derleyen: Can Bilgili ve Nesrin T. Akbulut). Kitle İletişimi ve Toplumsalın Üretimi. İstanbul, s. Beta Basım Yayım Dağıtım, 9-47.

Bilici, İbrahim E. (2017). Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Binark, M. (2007) Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorular ve Yöntem Sorunu, Yeni Medya Çalışmaları, der. Mutlu Binark, Ankara, s. Dipnot Yayınları, 1. Baskı, s. 21-45.

Birsen, Haluk (2000). Geleneksel Gazete ve Sanal Gazete Ortamlarında Haber Sunumunun Farklılığı Konusunda Bir Araştırma, s. Milliyet, Sabah, Zaman, Cumhuriyet Gazeteleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Canpolat, E., (2011) Yeni Medya Sanatı ve Çokuluslaşma”, Ankara.

Cross, R. ve Parker, A. (2004). Sosyal Şebekelerin Saklı Gücü, (Çev. A. Kardam), İstanbul, Türk Henkel Yayınları

- Çakır, H. (2007). Gazeteciliğe Giriş. Konya, s. Tablet Yayınları.
- Çakır, V. (2005). Bir Sosyal Etkinlik Olarak Eğlence ve Televizyon. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Çetinkaya, Y. D. (2008). Toplumsal Hareketler; Tarih, Teori ve Deneyim, İstanbul: İletişim Yayınları,
- Delal, Ö., (2018) Sosyal Medyanın Geleneksel Medyada Temsil Pratikleri, s. Arap Baharı ve Gezi Parkı Olayları Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Durmuş, B., Yurtkoru, Ulusu, Y. ve Kılıç, B. (2010). Facebook'tayız: Sosyal Paylaşım Ağlarının Bireylere ve İşletmelere Yönelik İncelemesi: Facebook Üzerine Bir Araştırma, İstanbul, s. Beta Yayınları
- Geray, Haluk (2003). İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları. Ankara: Ütopya
- Girgin, A. (2000). "Haber". İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:10, s. 85- 96.
- Girgin, A. (2000). Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i. Ankara, İnkılap Kitabevi.
- Gülner, B., (2011) Yeni Medya ve Kültürleşen Toplum, Literatürk yayınları, Konya, 2011, s. 112
- Gürcan, H. İ. (1998). Sanal gazete ve gazetecilik. Kurgu Dergisi, (15), 143–153.
- İşık, Metin (2000). Kitle İletişimi. Konya, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- İspirli, M. (2000), Medya Gerçeği ve Haberciler, Ankara, Akçağ Yayınları, 1. Baskı
- Kaderoğlu, C., (2020) İletişim Kapsamında Yeni Medya İletişim Araçlarının Kullanımı: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Kahraman, M. (2013). Sosyal Medya 101 2.0 Pazarlamacılar İçin Sosyal Medyaya Giriş, İstanbul. Mediacat Kitapları.
- Kalsın, B. (2016). Geçmişten Geleceğe İnternet Gazeteciliği:Türkiye Örneği, The Journal of Academic Social Science Studies, 1(42), 75-94. Doi, s. 10.9761/JASSS3267

Karaçor, S. (2009). Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi. Yönetim ve Ekonomi, cilt 16 (2), s. 121-131.

Kaypakoğlu, Serdar (1994). Toplumsallaşma Sürecinde Kitle İletişimi. Marmara İletişim Dergisi, Sayı, s. 5, 85-121.

Koçoğlu, S., (2018). Instagram Tarihi: Instagram Nedir? Nasıl Kullanılır? Ne İşe Yarar?, <https://www.brandingturkiye.com/instagram-tarihi-instagram-nedirnasil-kullanilir-ne-ise-yarar/> (15.07.2020).

Nuran, M. B., (2015) Geleneksel Medya ve Yeni Medya Etkileşiminin Gezi Parkı Gösterileri Bağlamında İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ögel, K., (2012). İnternet Bağımlılığı İnternetin Psikolojisini Anlamak Ve Bağımlılıkla Başa Çıkmak. İstanbul, Türkiye GG Bankası Kültür Yayınları.

Özdemir S. S. , (2014), Sosyal Medya Kavramı ve Sosyal Ağ Sitelerinde Yer Alan Online Reklam Uygulamalarının İncelenmesi, Dergipark, 60

Pavlik, J. (2000). The Impact of Technology on Journalism. Journalism Studies, 1(2), 229–237.

Pavlik, J. V. (2013). Yeni Medya ve Gazetecilik. (Çev. M. Demir ve B. Kalsın). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Peltekoğlu, F. B., (2012) Sosyal Medya – Akademi, İstanbul, Beta Yayınları.

Poyraz, E., (2016). Sistem Kuramı Bağlamında Sosyal Medyanın İletişim Sürecine Etkisi (Editör, s. Ali Büyükaslan ve Ali Murat Kırık). Gözetlenen Toplumdan Gözetlenen Bireye Sosyal Medya Araştırmaları 3. Konya, s. Çizgi Kitabevi, 61-91.

Sayımer, İ. (2014). Yeni Medya Ortamlarında Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareket Deneyimleri. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi, cilt:2 özel sayı, 97-112.

Schudson, M.(2001) “The Objectivity Norm İn American”, Journalism, 2(2): 149–170.

Skovsgaard, M., E. Albaek, P. Bro & C. Vreese. (2012) “A reality check: How journalists’ role perceptions impact their implementation of the objectivity norm”, Journalism,14: 1–21

Tokgöz, Oya (2015). Temel Gazetecilik. Ankara, İmge Kitabevi.

Toprak, A., Binark, M., Yıldırım, A., Aygöl, E., Börekçi, S. ve Çomu, T. (2009). Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “Görülüyorum Öyleyse Varım”. İstanbul, Kalkedon Yayınları

Törenli, N., (2005) Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı, Ankara, Bilim Sanat Yayınları.

Törenli, N. (2005), Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi, Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Yengin, D., (2012) Sosyal Medya Araştırmaları, İstanbul, Paloma Yayınevi.

Yeşiltuna, D. ve Tükel, İ. (2015), Yeni Medyanın Yeni Dünya Düzeni. D.Çiftçi Yeşiltuna (Der.), İletişim ve Medya. Ankara, Nobel yayınları.

Yılmaz, E., (2019) Türkiye’de Televizyon Haberciliğinde Sosyal Medyanın Etkileri, Show Tv Ana Haber ve TGRT Haber TV Örneği İle Whatsapp Haberciliği, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Yılmaz, Y., (2020) Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya Kamu Hizmeti Yayıncılığının Değişim ve Dönüşümü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Yüksel, E., vd. (2015). İyi Haber de İyi Haber Midir? Haber Değerleri Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 9(1), 94.

*KORKMAZ, Ali Hikmet (2021), "Female Circumcision in Africa Controversy: Anthropological Perspective", *Kadim Akademi SBD*, C. 5, S. 1, s. 69-82 Makale Geliş Tarihi:30.05.2021/ Makale Kabul Tarihi:04.07.2021

FEMALE CIRCUMCISION IN AFRICA CONTROVERSY: ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE

AFRİKA'DA KADIN SÜNNETİ TARTIŞMASI: ANTROPOLOJİK YAKLAŞIM

Ali Hikmet KORKMAZ*

ABSTRACT: According to the World Health Organization, there are some cultural, historical and religious reasons underlying the practice in the regions where FGM is practiced. But, the discussions about the application mostly belong to the last years. The application takes place by removing the external genitalia of women partially or completely from these parts for religious, cultural and even therapeutic reasons. Although there are cultural and religious reasons behind female genital mutilation, the practice can significantly harm women, causing complications such as widespread infection, infertility, and increasing the chances of spreading diseases such as HIV-Aids. The tradition gained public notoriety, particularly with the popularization of a related story about African rituals in which FGM was challenged as a form of women's rights violence. From an anthropological perspective, probably the biggest complication in the custom of FGM is the belief, defense, and practice of the phenomenon by a large proportion of women. In this study, female circumcision is examined with an anthropological approach by making a literature review.

Keywords: Female Genital Mutilation, Cultural Relativism, Ethical Relativism, Anthropological Perspective.

ÖZ: Dünya Sağlık Örgütü'ne göre Kadın Sünnetinin (FGM) uygulandığı bölgelerde uygulamanın altından yatan bir takım kültürel, tarihi ve dini nedenler bulunmaktadır. Fakat uygulama ile ilgili tartışmalar çoğunlukla son yıllara aittir. Uygulama, kadınların dış cinsel organlarının dini, kültürel ve hatta tedavi edici nedenlerle kısmen veya tamamen bu kısımlardan çıkarılmasıyla gerçekleşmektedir. Her ne kadar kadın sünnetinin arkasında kültürel ve dini nedenler yatıyor olsa da bu uygulama kadınlara önemli ölçüde zarar verebilir ve bu zararlar yaygın enfeksiyon, kısırlık gibi komplikasyonlara neden olabilir ve HIV-Aids gibi hastalıkların yayılma şansını artırabilir. Gelenek, özellikle kadın sünnetine bir tür kadın hakları şiddeti olarak itiraz edildiği Afrika ritüellerine ait ilgili bir hikayenin popüler hale gelmesiyle kamuoyunda ün kazanmıştır. Antropolojik perspektifte, muhtemelen kadın sünneti töresindeki en büyük komplikasyon, kadınların büyük bir kısmının bu fenomene inanması, savunması ve uygulamasıdır. Bu çalışmada, literatür taraması yapılarak kadın sünneti, antropolojik yaklaşımla incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Sünneti, Kültürel Görelilik, Etik Görelilik, Antropolojik Yaklaşım

* Arş. Gör. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, ali.korkmaz@ahievran.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0375-8661>

1. INTRODUCTION

According to the report, which was published by The World Health Organisation in 2011, Female Genital Mutilation (FGM), in regions where it is practised has sound cultural, historical, and (in some regions) religious roots. However, this tradition has attracted a number of controversies in the past three decades. The discourse relates to the practice itself and the procedures that are employed in removal of external genitalia of females either partial or total or any sort of mutilation done in these parts due to religious, cultural, or even therapeutically reasons. The tradition got public notoriety when a related story got popular particularly belonging to African rituals in which female circumcision was objected as a kind of violence of female rights (WHO 2011).

There are a number of reasons of FGM including religious, cultural, and social factors within families and communities. (WHO 2011). In this paper the term culture connotes to the beliefs, customs, way of life, social organisation, and arts of a community. In anthropological perspective, probably the major complication in morality of female circumcision is that a large group of females believe, advocate, and practise this phenomenon.

FGM can cause significant medical harm to women, and may produce complications for instance widespread infection, infertility, and increase chances of propagation of disease such as HIV-Aids (Andersson, *et al.*, 2012). Furthermore, also some anthropologists such as Larson 2002 argued that few perils such as FGM have overly been exaggerated in general public perception. Therefore, many a times an individual perceives that Africans, particularly African women, are passive victims of their personal patriarchy and ignorance. They are devoid of any possible joy, erotic etc. Such perceptions are actually based on a cultural relativistic rhetoric.

Cultural relativism has been used as theoretical lens by a number of scholars such as Krause and associates (2011) and Costello and associates (2013) to approach FGM. These experts have been objected to condoning FGM in their ethnicity, gender, and political economic analyses of FGM practices (Krause *et al.*, 2011). There are a number of causes of FGM practices. The most significant context is its deep roots in traditions, for instance in Africa if a girl is to be married, she must be “pure”, and by practising FGM a girl can gain higher level of purity. Such beliefs lie in the gender identities and reflect that FGM make a woman feminine. Furthermore, in many African regions for example in Somalia if a girl has not undergone FGM she will not be able to marry and consequently bringing shame to

the girl and her family. It also has financial consequences because the girl fails to bring in bride's dowry and thus a loss in family income (Costello *et al.*, 2013).

Often another reason for FGM is emphasised that men use FGM as a tool to overpower and control women. Men (who believe in FGM) support FGM practices, because they believe that female sexuality is dangerous thus must be controlled. Religious aspects of FGM are worth noting. Many Muslim FGM advocates these practices on religious grounds although there is no mention of FGM in Koran. Furthermore, considering officially recognised Islamic countries for example Iran, Saudi Arabia, etc. FGM is not practiced officially. Some Christian communities in Africa also found to be advocating FGM. Therefore, religious justifications of FGM are very weak based on the analyses of doctrinal sources in those religions (Rouzi, 2013).

2. DISCUSSION

2.1 CULTURAL RELATIVISM AND ETHICAL RELATIVISM

The concept of relativism can be further clarified by highlighting the difference between ethical relativism and cultural relativism. According to (Rai and Holyoak, 2013) cultural relativism is opposing ethnocentrism, and implies that public behaviour in one culture must not be evaluated using the standards of other cultures. The argument also produces various problems. Cultural relativism, at its most extreme, establishes that there is no universal, international, or superior morality, thus every moral and ethical rule belonging to all cultures has equal respect. On the other hand, contemporary human rights activists challenge several aspects of this concept. For example, the Middle East and Africa people practice FGM under the concept that it reduces the sexual pleasure of females and consequently minimises the likelihood of adultery (Renteln, 2013).

Women rights activists have protested against such practices by arguing that FGM and similar traditions violate fundamental human rights particularly the right of one's sexuality and disposition over one's body. Cultural relativism connotes that every culture has distinct standards, values, and associated practices which must be respected. Whereas some anthropologists argue that problems emerging from Relativism concept can be resolved through distinction of moral and methodological relativism. According to these anthropologists, cultural relativism is a methodological position and not a moral one (Downing, 2013). Cultural relativism requires us to understand other culture fully by carefully seeing how people of that culture see society, their motivations, their way of thinking, and their ways of those things. This approach not necessarily precludes moral judgments and consequent actions. For example, if an anthropologist is considering Nazi

atrocities, under methodological relativist concept he/she has moral obligations to ignore anthropology and provide interventions. But FGM is a different case, and an anthropologist must understand people's motivations for FGM by understanding the situations through point of view of people who are practising it (Braun, 2014). Only after doing this an anthropologist can question the morality of advocates of FGM and consequently decide if he/she should provide an intervention to stop it. Anthropologists must also acknowledge that different groups and people belonging to same society, such as different genders, different age groups, may have wide differences in their views regarding morality of an issue such as FGM (Nnamuchi, 2012).

The human activists particularly women rights advocates invoke the idea of human rights based on realm of justice and morality is superior to the customs and of laws any particular country, culture and/or religion (Carpenter, 2013). Such human rights include freedom of speech, freedom to follow religious beliefs without persecution, and right to be protected from being injured, murdered, or enslaved imprisoned without charge. These rights are justly unchallengeable i.e. a nation/culture cannot terminate them because they are universal and larger and superior to individual cultures and nations. Four United Nations documents define approximately every human right that should be recognised and implemented internationally. These documents are the Universal Declaration of Human Rights, the U.N. Charter, the Covenant on Civil Political Rights, and the Covenant on Economic, Social and Cultural rights (Carpenter, 2013).

Child labour, divergent sexual practices, breast ironing, and FGM are some examples of practices that emerged from the customs and tradition in some cultures and are considered ethical and acceptable in these cultures. While in other cultures, the same practices have no origin in customs or traditions and thus they are unethical and unacceptable. Considering the literature available in the field of anthropology, anthropologists and social scientists, find that there is abundance of such practices. Lutkehaus and Roscoe, (2013) argued that the diversity of cultures around the world is endless. Some other examples that have opposing moral values in different cultures are wife and child battering, cannibalism, infanticide, and polygamy. In our world there are some cultures or subcultures that justify such practices on moral grounds. However, Western cultures, in general regard such practices as illegal and immoral. Thus, this study establishes that there are different ethical standards in different cultures regarding various matters and practices (Lutkehaus and Roscoe, 2013).

Thus, the controversy of FGM is re basically underpinned on the conflict between ethical relativism and cultural relativism, because ethical relativism tends to make controversial claims. Ethical relativism concept connotes that there is relativity in all ethical

standards up to a degree that there cannot be a single, universal set of values or standards. Yet, ethical relativism, argue that some practices cannot be justified even if there are differences in one culture with respect to others and thus it could pursue such practices on the bases of those differences. The claims of ethical relativist are beyond observation and predict that all ethical standards irrespective if culture, customs, and religions must be relative (Mulongo, McAndrew, and Hollins Martin, 2014).

Anthropologists argue that cultural relativism ignores ethical relativism and ethical relativism acknowledges the notion of right and wrong or good and evil while evaluating a practice in a culture such as FGM. On the other hand, ethical relativists discredit any moral judgements based on cultural standards to justify such practices even they acknowledge that ethical standards in any particular culture emerge out of the cultural standards and vary from one culture to another culture. The difference between the judgements of anthropologists regarding FGM practices is credited to the difference in the evaluation perspectives (Boyden, 2012).

3. THEORETICAL INTERPRETATIONS ON FGM

There have been a number of interpretations of FGM practices in accordance with cultural perspective, feminists' perspective and others as well. Each of these perspectives have important implications in the way FGM have been judged and dealt by anthropologists. Following are some most common approaches and their implications on FGM practices.

3.1 FGM AND CULTURE

There are number of social factors that affect FGM practices, among which family is of course, the primary factor but the media also plays a significant role in the perceptions of common public regarding gender roles in a community. Numerous agencies are employing human rights messages for example FGM is a violation of rights of women and girls yet the training lacks easy-to-understand information about the rights being violated, the conventions of human rights, and the level of safeguard that should be provided to those human rights (Wade, 2012).

The body and gender sociology may the most appropriate factor to be considered first. Manhood significantly differs from feminineness for example definitions of man and women, and definition of male and female. Furthermore, the sexual differences among men and women also affect the body and gender sociology. Nonetheless the significant point here is that gender distinctions and characteristics are not universal except for those based on biological differences. Furthermore, the perception of healthiness, attractiveness, and

normality also differ from culture to culture. Every culture has different perception of physical health and existing diseases also have close relationship with the environment at local and global level. These perceptions also change over time. Gidden (1993) argued that religion, customs, and traditions also have deep influences on the perceptions and should be studied within the cultural and social contexts because they generate some sort of unspoken agreement upon various values and attitudes in a society with respect to genders. According to Bourdieu's theory of the practice, FGM is treated as a practice within local cultural context that serves to build female gender identity (Rai and Holyoak, 2013).

Clarke, (2013) also highlighted the development of behavioural differences through social learning with respect male and female identities in different societies i.e. masculinity and femininity. Gender socialisation acts as a support term that drives the perception of a person regarding his/her gender and consequences of those perceptions. Culture being an important factor also affects the traditional views regarding gender differences. The Gender role is a term that refers to how a person grows into his/her gender and it has significant impact on the gender identity of a person. If a person objects on these socialisation processes it is highly likely that the community would give string reaction. This is because the community expects men and women to behave in particular ways. A person faces these expectations everywhere regarding his/her actions and reproduces them.

Bourdieu (1994) argued that body of a person is a symbol of his/her society and/or culture that she/he lives in. Since the body is an expression, therefore an individual is a social cell that must replicate and remain compatible to maintain this social order. The human habit to use body as an expression of social belonging, identity, and cultural affirmation has deep roots in a society. Therefore, FGM can be recognised as a symbol of culture of a person.

Bourdieu (1994) pointed out that culture body "naturalises" the social body by making it realistic, self-evident, and affectionate. Human habit is a mental emotional system which drives human behaviour to act naturally without any reflections and this is how external social structures incorporate themselves into subjective principles. He also observed that habit also serve as an allocation system as a product of biographical experiences of individuals. Bourdieu also mentioned that the changes in behaviour and social structures occur when practicable behaviour transforms into critical reflection, and different people exploit different opportunities in changing respective habitus (1994).

The practice theory of Bourdieu probably explains the interaction between individual agents and social structures. It is primarily based on different categories and classes. Thus, an explanation for the recreation conducted by the people under the social

conditions that they are interacting with, regarding gender relations. In context of Bourdieu theory, FGM is a symbol of a patriarchal culture's domination over body of a woman (Bourdieu, 1994).

3.2 OPINIONS OF VARIOUS ANTHROPOLOGISTS

According to Bui (2012), people should make effort to abolish the FGM practices throughout the world. Bui (2012) also argues that FGM practices are violation of women rights on whom they are performed. Furthermore, the author argued that FGM is a symbol of men's intention to subjugate women and unequal treatment as humans. Salmon contents and advocates that FGM practice is an immoral and there is a need for anthropologists to follow moral relativism concept and identify FGM as fundamentally ill founded. On the contrary Elliott P. Skinner (1995) object on feminists who are working to stop FGM practices and accuses them of being ethnocentric. Skinner argues that African women are on their free will participating in FGM practices similar to the male initiation practices in Africa. FGM transform a girl into an adult woman. Skinner also rejects the argument that FGM practices are a symbol of men's efforts to subjugate women. He argued that feminists did not understand it correctly. Instead, Skinner (1995) argued that Africans communities were supporting FGM as a symbol of resistance to while domination.

Hayford and Trinitapoli, (2011) argued that there is an obvious motivation for anthropologists under ethical relativism to reject ethnocentrism while maintaining non-judgmental position with respect to alien cultures. Coyne, C. and Coyne, R. (2014) establish that mutilation put women at risk of severe medical damages. An operation is highly likely to cause infection immediately, and excessive bleeding may even cause death. Salmon explicitly criticised the cultural relativism approach which put anthropologists at a stance whereby they potentially support FGM practices by not criticising the morality of FGM practice as well as similar other practices in other cultures. Shell-Duncan, and associates (2011) pointed a middle way by arguing that anthropologists that choose morality over relativism while evaluating FGM practices do not necessarily need to forgo tolerance that is supported by cultural relativism. In fact, anthropologists should not make ethical judgments of practices of other cultures such as FGM in a way that their judgements reflect ethnocentrism or intolerance particularly if these practices have deep roots in their customs, and traditions, and society.

Considering the ethnological record, people from outside the FGM culture usually believe that FGM practices are a violation of humanitarian values. Although most

anthropologists would agree that culture is comprised of learned ways of behaviours, being symbolic, adapting, learning and sharing; there exist a number of views and opinions regarding FGM. Martin and associates (2012) argued that religion, customs, and traditions also affect life in a society and therefore they also affect the social and cultural contexts of FGM in any practicing society. Baron and Denmark (2006:339), argue that FGM is an unjustifiable and unsafe practice under human rights point of view because it is a violation of bodily integrity. Various feminists argue that FGM is a form of inhumane gender discrimination and women are potentially subjugated through FGM.

There are also a number of theories such as cultural relativism, feminism, and some others more theories regarding FGM practices which are worth mentioning. A common thing in these theories is that the underlying intention in performing a particular practice is a result of normative considerations and the relative weight of attitudes (Smith, 2011). The author suggests that attitudes are developed by beliefs and the results of particular behaviours. Normative considerations are developed by social pressure in either performing or not performing particular behaviours.

Numerous anthropologists point clinical consequences and health hazards that are caused by FGM upsets prompted western representatives and basically provided grounds for the anti-circumcision campaign in the west (Shell-Duncan *et al.*, 2011). The author also identified a contradiction among the arguments existing in the debate regarding legalisation of clinical treatment of FGM.

The anthropologists and researchers that oppose the circumcision of women elaborate unnecessary health risks in the procedure and they have “rights to health” as primary and fundamental argument against FGM practice. In addition, there are also some opponents against the legalisation of FGM procedures as they argue that it will serve as a hurdle in eliminating the phenomenon completely (Wade, 2011). Yet the advocates of legalisation argue that clinical treatment and legal processes should be established as a practical strategy to eliminate health risks and problems as well as a method to provide support and aid under the goal to recover victims of FGM.

Shell-Duncan, and associates state that we have a choice either to legalise clinical treatment of FGM or the criminalization of FGM in broad perspective and thus clinical treatment is obviously better choice in attempt to eradicate the phenomenon completely (Shell-Duncan, *et al.*, 2013). Mudege, and associates (2012) emphasised that FGM lies deeply as a part of culture, religion, and ethnic identity in various communities and the author also concluded that FGM was a human rights violation. In addition, Banda (2002) suggested that the idea of human rights applied to FGM is like a “one size fits all” case and

emphasised on the need to transform the issue from simply a soft law lacking sufficient influence to a rather hard law to have greater influence.

There is also the idea of the cultural relativity/pluralism. The human rights can also be viewed as relative in different cultural contexts. Berg and Denison, (2013) claim that cultural relativism approach does not imply ethical relativism thus lacks application relative ethics. The author argued that the understanding of good and bad, right and wrong, and moral and evils in a society is based on the cultural context, religious beliefs, upbringing, social encounters, and other numerous factors. Therefore, universality of morals cannot be established unless the idea of cultural relativity is discarded.

Advocates of FGM practices argue that they are not forcing people from other cultural backgrounds to adhere to FGM practices if they perceive FGM as morally and ethically wrong, therefore those who oppose should not try to eliminate FGM. Furthermore, there are several practices for example plastic surgery that are considered to be wrong in other cultures but are right in European culture which would start another endless discourse. Boyden, and associates (2012) suggest that it is not constructive to dismiss FGM by calling it barbaric and backward along with those who practice it. Therefore, it is essential to understand and acknowledge logics and reasons supporting any cultural behaviour such as FGM to start a constructive dialogue. The author further argues that existing strategies against FGM ignore various significant aspects for example marriageability of the daughters without FGM. This is why those strategies are ineffective so far.

For effective reconciliation of FGM issue Esho, and associates (2102) propose a “contested culture” approach that signifies inherent contradictions of a culture via “viewpoints of different classes, debates, genders, age groups, and other social distinctions”. Grunbaum concluded that there are no harmful effects of FGM on female sexuality (Esho, *et al.*, 2012). The authors identify religion as the most important motivation for FGM particularly in Africa. The author also emphasised that numerous factors such as rituals, religion, economic development, marriage, and sexuality exist to support FGM practices in African societies. The author also showed relationship between gender and these factors.

Pereda, Arch, and Perez-Gonzalez, (2012) in line with Gruenbaum also offer two anthropological perspectives with respect to FGM practices. She explores ritual, patriarchy, and marriage as motivational factors for FGM practices. Gordon also examined these cultural contexts of these practices. Gordon elaborated the prevalence of FGM practices and highlighted the period for which FGM has existed. Gruenbaum (2001) concludes that a

correlation exists between patriarchy and FGM, but the author failed to provide sufficient causal supporting explanation regarding prevalence of the act. The author identified that the main reason that FGM practices are surviving is the social and economic subordination of women and children that exist in patriarchal societies.

Lee and Shaw, (2011) argue that it is important to understand feminist approach besides anthropological approach regarding FGM. The feminists argue that women's rights as basic human rights are important and that criticises the cultural, social, political, and economic arguments in favour of FGM practices. Feminists argue that women, especially in developing countries, are continuously facing challenges against sustaining traditions due to rapid changes occurring in social conditions as a result of globalisation. In case adherence to tradition such as FGM involves human rights violations, the challenges may potentially become threat to life. FGM is a prominent example of such a tradition that has become a life-threatening situation for women and girls in some societies. According to Spencer, (2012) elimination of FGM is one of the most important activities of feminists that are trying to promote women's empowerment and integration in all communities and discourage harmful practices.

4. CONCLUSION

FGM could cause significant medical harm to women, and may produce complications for instance widespread infection, infertility, and increase chances of propagation of disease such as HIV-Aids. There are various approaches employed by anthropologists to examine FGM issues. Some advocate under cultural relativism perspective that FGM practices be continued without any objections by those who do not support it. On the other hand, various anthropologists examined FGM under ethical relativism perspective which emphasise that cultural norms must not be accepted as an excuse to violations of human rights particularly women's rights and hence FGM practices must be abolished in all communities. Opponents of FGM practices are supported by human rights activists and particularly Feminists who are striving to maximise women integration and empowerment in all societies of the world. Both approaches are based on solid anthropological principles and therefore there is no universal consensus on the issue. This paper argues that opponents of FGM are applying strategies that ignore various social factors and concentrate solely on human rights precisely on women's rights and therefore lack effectiveness. In order to reach a consensus anthropological community must develop a common perspective to examine the issue and related cultural, social, and religious

factors so as to reach common opinions about the issue. Only then a universal agreement on eradication of FGM can be achieved.

REFERENCES

- Adelman, M., Haldane, H., & Wies, J. R. (2012). Mobilizing Culture as an Asset A Transdisciplinary Effort to Rethink Gender Violence. *Violence against women*, 18(6), 691-700.
- Andersson, S. H. A., Rymer, J., Joyce, D. W., Momoh, C., & Gayle, C. M. (2012). Sexual quality of life in women who have undergone female genital mutilation: a case-control study. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 119(13), 1606-1611.
- Banda, F. (2002). Going It Alone? SADC Declarations and the Gender Debate. *Journal of African Law*, 259-264.
- Baron, E. M., & Denmark, F. L. (2006). An exploration of female genital mutilation. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087(1), 339-355.
- Berg, R. C., & Denison, E. (2013). A tradition in transition: factors perpetuating and hindering the continuance of female genital mutilation/cutting (FGM/C) summarized in a systematic review. *Health care for women international*, 34(10), 837-859.
- Bourdieu, P. (1994), *Structures, Habitus, Power: Basis for a Theory of Symbolic Power*. N. Dirks (ed.), *Culture/Power/History; a Reader in Contemporary Social Theory*.
- Boyden, J. (2012). Why are current efforts to eliminate female circumcision in Ethiopia misplaced?. *Culture, health & sexuality*, 14(10), 1111-1123.
- Boyden, J., Pankhurst, A., Tafere, Y., & Draft, F. (2012). Harmful Traditional Practices and Child Protection: Contested Understandings and Customs of Female Early Marriage and Genital Cutting in Ethiopia.
- Braun, V. (2014). Female Genital Cutting. *Encyclopedia of Critical Psychology*, 693-697.
- Bui, H. (2012). Transcultural bodies: female genital cutting in global context. *Culture, Health & Sexuality*, 14(4), 463-465.
- Carpenter, R. C. (2013). The Female Circumcision Controversy: An Anthropological Perspective by Ellen Gruenbaum. [Book review]. *Human Rights Quarterly*, 23(3), 832-6.

- Clarke, C. (2013). Cultural and Religious Practices, the Lack of Educational Resources, and their Role in the Perpetuation of Female Genital Mutilation. *Undergraduate Review: a Journal of Undergraduate Student Research*, 6(1), 36-44.
- Costello, S., Quinn, M., Tatchell, A., Jordan, L., & Neophytou, K. (2013). In the Best Interests of the Child: Preventing Female Genital Cutting (FGC). *British Journal of Social Work*, bct187.
- Coyne, C. J., & Coyne, R. L. (2014). The identity economics of female genital mutilation. *The Journal of Developing Areas*, 48(2), 137-152.
- Downing, A. (2013). Female Genital Mutilation.
- Esho, T., Enzlin, P., Van Wolputte, S., & Temmerman, M. (2012). An exploration of the psycho-sexual experiences of women who have undergone female genital cutting: a case of the Maasai in Kenya. *Facts, Views & Vision in ObGyn*, 4(2), 121.
- Gruenbaum, E. (2001). *The female circumcision controversy: an anthropological perspective*. University of Pennsylvania Press.
- Hayford, S. R., & Trinitapoli, J. (2011). Religious differences in female genital cutting: a case study from Burkina Faso. *Journal for the scientific study of religion*, 50(2), 252-271.
- Krause, E., Brandner, S., Mueller, M. D., & Kuhn, A. (2011). Out of Eastern Africa: Defibulation and sexual function in woman with female genital mutilation. *The journal of sexual medicine*, 8(5), 1420-1425.
- Lee, J., & Shaw, S. M. (2011). *Women worldwide: Transnational feminist perspectives on women*. McGraw-Hill.
- Lutkehaus, N., & Roscoe, P. (Eds.). (2013). *Gender rituals: Female initiation in Melanesia*. Routledge.
- Martin Hilber, A., Kenter, E., Redmond, S., Merten, S., Bagnol, B., Low, N., & Garside, R. (2012). Vaginal practices as women's agency in Sub-Saharan Africa: A synthesis of meaning and motivation through meta-ethnography. *Social Science & Medicine*, 74(9), 1311-1323.
- Mudege, N. N., Egondi, T., Beguy, D., & Zulu, E. M. (2012). The determinants of female circumcision among adolescents from communities that practice female circumcision in two Nairobi informal settlements. *Health Sociology Review*, 21(2), 242-250.

- Mulongo, P., McAndrew, S., & Hollins Martin, C. (2014). Crossing borders: Discussing the evidence relating to the mental health needs of women exposed to female genital mutilation. *International journal of mental health nursing*.
- Nnamuchi, O. (2012). Circumcision or Mutilation-Voluntary or Forced Excision-Extricating the Ethical and Legal Issues in Female Genital Ritual.
- Pereda, N., Arch, M., & Perez-Gonzalez, A. (2012). A case study perspective on psychological outcomes after female genital mutilation. *Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 32(6), 560-565.
- Rai, T. S., & Holyoak, K. J. (2013). Exposure to moral relativism compromises moral behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(6), 995-1001.
- Renteln, A. D. (2013). *International human rights: universalism versus relativism*. Quid Pro Books.
- Rouzi, A. A. (2013). Facts and controversies on female genital mutilation and Islam. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 18(1), 10-14.
- Shell-Duncan, B., Wander, K., Hernlund, Y., & Moreau, A. (2011). Dynamics of change in the practice of female genital cutting in Senegambia: Testing predictions of social convention theory. *Social Science & Medicine*, 73(8), 1275-1283.
- Shell-Duncan, B., Wander, K., Hernlund, Y., & Moreau, A. (2013). Legislating Change? Responses to criminalizing female genital cutting in Senegal. *Law & society review*, 47(4), 803-835.
- Skinner, E P. (1995). Female Circumcision in Africa: The Dialectics of Equality. *Anthropological Approaches*. pp.195-210
- Smith, C. (2011). Who Defines" Mutilation"? Challenging Imperialism in the Discourse of Female Genital Cutting. *Feminist Formations*, 23(1), 25-46.
- Spencer, P. (2012). When culture harms: A case study on Female Genital Mutilation in Ethiopia and reverberations felt in a wider context from a political and ethical perspective.
- Wade, L. (2011). The Politics of Acculturation: Female Genital Cutting and the Challenge of Building Multicultural Democracies. *Social Problems*, 58(4), 518-537.
- Wade, L. (2012). Learning from "Female Genital Mutilation": Lessons from 30 Years of Academic Discourse. *Ethnicities*, 12(1), 26-49.

World Health Organization. (2011). Female Genital Mutilation Programmes to date: What works and what doesn't.

HAKİKAT YOLCULUĞUNDA AKIL VE DİN BİRLİKTELİĞİ

Sümeyra GÜMÜŞ *

“Perde ve Mana: Akıl Üzerine Bir Tahlil”

İbrahim Kalın, İstanbul: İnsan Yayınları, 2.Baskı, 2020, 126 sayfa.

Aklın hakikate ulaştırma noktasındaki rolü üzerine, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Akıl, insanlık tarihi boyunca kimileri tarafından hakikatin tek ölçüsü olarak kabul edilirken kimileri tarafından metafizik bilgiyi elde etmede yetersiz kaldığı ve sınırlı olduğu gerekçesiyle tenkit edilmiştir. Özellikle Aydınlanma Çağı ile beraber, aklın metafizik alemden tamamen soyutlanması ve gerçeğe ulaşmanın tek mutlak ölçüsü olarak kabul edilmesi, insani değerlerin maddeye indirgenmesine sebep olmuş, insan ile hakikat ve maneviyat arasındaki bağın kopmasına sebep olmuştur.

İslam felsefesi ve İslam-Batı ilişkileri üzerine çalışmaları bulunan İbrahim Kalın, tanıtımını yapacağımız bu çalışmada, akıl üzerine bir tahlil yapmaktadır. Bu tahlille, eserin önsözünde de belirttiği gibi “aklı, mutlaklaştırmadan ve önemsizleştirmeden büyük varlık dairesi içinde ait olduğu yere oturtmayı” amaçlamaktadır.

Müellif giriş kısmında, Aydınlanma Çağı'nın, rasyonelliği nicel olarak ölçülebilir verilere indirgeyip akli nihai otorite olarak kutsadığını ve onu ontolojik temellerinden uzaklaştırıp din, gelenek, tarih ve değerler gibi otoritelere karşıt bir konuma yerleştirdiğini belirtmektedir. Aklın yerleştirildiği bu konuma itiraz eden müellif, onun mutlak olmayıp daha büyük bir hakikatin parçası olduğunu ifade etmektedir (s. 16-18). Ayrıca bu bölümde, aklın ve rasyonelitenin temel içeriği ve mevcudat alemindeki yeri, Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle açıklanmakta, Batı'nın İslam dinine yönelttiği “akıl-dışılık” iddialarının irrasyonelliği vurgulanmaktadır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, sumeyrayus.gumus@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-4219-403X>

Müellif, eserin Modern Bağlam:Aydınlanma Çağı Akılı başlığını taşıyan bölümünde, Aydınlanma Çağı'nın akılı hayatın her alanında tek otorite ilan etmesine değinip Kant'ın, aydınlanmayı “düşünme/bilme cesareti” olarak tanımladığını belirtmektedir (s.22). Asıl cesaret edilmesi gereken şeyin hikmetle bilmek olduğunu ifade eden müellif, İslam geleneğindeki akıl-hikmet birlikteliğine vurgu yapmakta ve aklın sadece Aydınlanma Çağı düşüncesine ait olduğu fikrini eleştirmektedir. Çünkü İslam düşünce geleneğinde akıl ve rasyonalitenin oluşturduğu önemli bir külliyyat mevcuttur ve akıl bu gelenekte daha büyük bir gerçekliğin unsurlarından biridir. Bu bölümde, Aydınlanmanın ortaya attığı mutlak akıl projesinin, eşyayı kendi içkin değerinden uzaklaştırıp yarar ilkesine indirgediği ve birtakım mantıksal verilerle sınırlandırıp asıl anlamından uzaklaştırdığı vurgulanmaktadır.

Müellif, Ratio ve Intellectus bölümünde; çıkarımsal akıl ile sezgisel akıl ayrımının Batı geleneğinde nasıl oluştuğuna değinerek, İslam geleneğinde aklın sahip olduğu değeri açıklamaktadır. Orta Çağ'ın sonlarına doğru bu iki akıl, gerçekliğe bakışın farklı yönlerini ifade eden anlamlarda kullanılmıştır. Çıkarımsal akıl, mantıksal analizlerle netlik ve kesinlik iddiasında bulunurken, sezgisel akıl hayal gücü ve iç aydınlanmadan bahsetmiştir. Bu sebeple sezgisel aklın sağlam temellere sahip olmadığı düşünülmüştür. Bu durum rasyonel akılı, doğayı zati ve sembolik anlamlarından arındıran bir araç haline getirmiştir (s.33-34). Müellif, İslam geleneğindeki akıl kavramının, bu iki akıl çeşidini barındıran bir anlama sahip olduğunu ifade etmekte ve akla ait dört kavramı açıklamaktadır. Akıl, ortada duran mihenk taşı olarak kabul edilirse; akla uygun olan şeyler ma'kul, karşısında olan şeyler akıl-dışı, üzerinde ve ötesinde olan şeyler akıl-üstü, aşağısında olan şeyler ise akıl-altı olarak tanımlanabilir (s.38). Hakikatin rasyonel ve irrasyonel olandan ibaret olmadığını ifade eden müellif, aklın idrak sınırlarını aşan şeylerin, sezgisel akılla kavranabileceğini vurgulamaktadır.

Rasyonalitenin Ontolojik Temelleri bölümünde rasyonalite ve akıl, Kur'an ve İslam düşünce geleneği üzerinden açıklanmaktadır. Müellif Kur'an'ın, sunduğu düşünce çizgisiyle insanı bir yolculuğa çıkardığını ve bu yolculukta hakikatin birbirine bağlı katmanlar olan duyusal-rasyonel, maddi-manevi, bireysel-evrensel gibi yollarla öğretildiğini vurgulamaktadır. İslam düşünce geleneğinde akıl kendi başına hakikatin bir ilkesi ve zemini değildir, ancak varlığın ve gerçekliğin bağlamı içinde bir işleve sahiptir (s.44). İslam'da aklın değerini ve önemini Kur'an ayetleri üzerinden açıklayan müellife göre Kur'ani rasyonalite, deneysel, kavramsal, ahlaki ve manevi tüm alanları kuşatır. Akıl, iman ile aydınlanıp rasyonel düşünce ve ahlaki davranışa yol açar. Bu noktada Hâris el-Muhâsibî, Ragıb el-İsfehânî ve Gazâli gibi İslam düşünürlerinin akıl ile imanın birlikte anlam kazanacağına dair görüşlerine yer veren müellif, aklın büyük varlık dairesinin bir parçası olduğunu ifade etmektedir (s. 48-49).

Müellif, eserin Bağlamı İçinde Akıl ve Düşünce bölümünde, akıl kelimesinin kavramsal analizini yapar. “Sayesinde kendimizi yanlışlık, hata ve kötülükten koruduğumuz şey” olarak tanımlanan akıl/rasyonalite, mantıksal ve prosedürel akıl yürütmelerin ötesinde, eşya ve hadiselerin hakikatiyle yüzleşmeyi ifade etmektedir. Düşünmek ise gerçeğe yüzleşme sırasında oluşan, bizi bizden daha büyük bir şeyle ilişkiye geçiren eylemdir (s.51-52). Bu noktada Ragıb el-İsfehâni'nin doğuştan gelen akıl ve sonradan kazanılmış akıl şeklindeki ayırımına değinen müellif, bu ikisinin iç içe geçerek birbirini desteklediğini ifade eder.

Kur'an'ın Düşünce Kamusu bölümünde, Kur'an'ın çıkarımsal ve sezgisel akılla ilgili kullandığı kavramların, hakikatin ve varlığın tüm yönlerini bütüncül olarak yansıtan kavramlar olduğu ileri sürülmektedir. Kur'an'ın sunduğu bu terminoloji, varlığın kavranabilmesi için çok boyutlu bir düşünme biçiminin olması gerektiğini ifade etmektedir (s.60-63). Müellif sonraki Akıl, Kalp ve Vicdan bölümünde bu kavramların analizini yaparak varlığın bütüncül olarak kavranabilmesi için bu üç yetinin birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre Kur'an'ın kalbe yüklediği epistemik görev ve vicdana yüklediği gerçeği bütüncül görme yetisi, rasyonel çıkarım ile ahlaki yargıyı birleştirir (s.69-70). Hakikate ulaşmak sadece duyu organlarıyla gerçekleşecek bir durum değildir, akıl ve hikmetin bunları yönlendirmesine ihtiyaç vardır.

Müellif, Akıl, Varlık ve Evren bölümünde var olan her şeyin, Tanrı'dan gelmiş olması hasebiyle birbiriyle ilişkili olduğunu vurgulayarak varlık alemini, belli bir amaca ve manaya sahip, sırlarla dolu olan akli ve ruhi bir varlık şeklinde tanımlamaktadır (s.84-85). Akıl ve varlığın aynı kaynaktan geldiği gerçeği ayetler üzerinden verilen örneklerle açıklanmakta, evrenin de Allah'ın ayetlerinden biri olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre indirgemeci ve salt rasyonalist bir yaklaşımla evrenin ve varlığın manasını kavramak mümkün değildir. İnsan ancak selim akıl sahibi olursa ve rasyonel akılla sezgisel akli birlikte kullanırsa hakikatin önündeki perdeyi kaldırıp manayı kavrayabilir.

Rasyonalite ve Ahlak ilişkisi ile Rasyonalite ve Tutarlılık ilişkisinin anlatıldığı bölümlerde, aklın ahlaki davranışlara temel oluşturduğu ifade edilmektedir. Kur'an'ın akla iyi ile kötüyü ayırt etme görevi vermesi, rasyonaliteyi ahlaki davranışın elde edilmesinde kilit bir noktaya getirmektedir (s.100-102). Rasyonellik, içinde tutarlılık ilkesini barındıran bir kavramdır. Rasyonel akıl doğru öncülleri kullanarak evren hakkındaki gözlemler sonucu tanrıya varabilirse kendi içinde tutarlı olabilir. Müellife göre Kur'an'ın da vermek istediği asıl mesaj, rasyonel akılla fiziksel dünyayı gözlemlemek ve sezgisel akılla iş birliği yaparak mantıklı, ahlaki ve tutarlı bir tanrı anlayışına ulaşmaktır.

Müellif, sonuç bölümünde Kur'an'ın tanımladığı bozulmamış, büyük varlık dairesinin bir parçası olan akla geri dönebilmenin mümkün olduğunu, bunun kalp, inanç ve erdemin rehberliğiyle yapılabileceğini ifade etmektedir. Buna göre Aydınlanmanın, akılı mutlaklaştırıp yarar ilkesine indirgeme çabası terk edilir ve akıl ait olduğu bütünü bir parçası olarak kabul edilirse, insan evrenle ve yaratıcısı ile uyum içinde yaşayabilir (s. 109-113).

Yazar bu eserde, aklın mutlaklaştırılıp maddeye indirgenmesinin, insanı kendi özünden uzaklaştırdığını açıklayıp, onun tekrar özüne ve kendi hakikatine dönmesinin yollarını göstermeye çalışmıştır. Akıl ve dinin birbirini tamamlayan iki yol olup, hakikatin önündeki perdeyi aralamanın ikisinin birlikteliğiyle mümkün olduğunu Kur'an ayetleri ve bazı düşünürlerin fikirlerinden verdiği örneklerle desteklemiştir. Sekülerleşen dünyada genelde dinlere, özelde ise İslam'a yöneltilen akıl-dışılık iddialarının rasyonel temellerinin olmadığını, Kur'an'dan verdiği örneklerle ortaya koyan Kalın'ın bu eseri, İslam düşünce geleneğinin üzerine oturduğu sağlam temelleri gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Ancak daha derin bir analiz gerektiren bazı meselelerin tarihsel seyrine değinilmemesi, ön bilgi sahibi olmayan okurlar için metnin bütünüyle kavranması noktasında pürüzler çıkarmaktadır. Eserde bazı kavramlar sık tekrar edilmiş olmasına rağmen, Kalın'ın akıcı bir üslup ile meseleleri derin ama veciz bir şekilde incelemesi, felsefi bir metin olma özelliği taşıdığı halde, eserin kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Yazarın zengin bir bibliyografya ile kaleme aldığı eser, alanda araştırma yapmak isteyen araştırmacılara yol gösterici niteliktedir. Perde ve Mana, okuru sorgulamaya, düşünmeye yönelten, yeni bakış açıları kazandıran bir özelliğe sahip olması hasebiyle, felsefe ve İslam düşüncesi ile ilgilenenlerin istifade edebileceği bir eser niteliği taşımaktadır.

Philadelphia: Oxbow Books.

AKÇADAĞ, Koray. (2021), “Georg Simmel Perspektifinde Hayatın Sosyolojisi”, *Kadim Akademi SBD*, C. 5, S. 1, s.87-90. *İnceleme Geliş Tarihi: 22.05.2021 / İnceleme Kabul Tarihi: 22.06.2021*

GEORG SIMMEL PERSPEKTİFİNDE HAYATIN SOSYOLOJİSİ

Koray AKÇADAĞ *

“Modern Kültürde Çatışma”

Georg Simmel, İstanbul, 2003, İletişim Yayınları, 135 p.

David Frisby’in takdimiyle “Modern Kültürde Çatışma” isimli Georg Simmel’in denemelerinden oluşan kitap genel hatlarıyla modernizmin oluşturduğu toplumu bazı formlar üzerinden analizini yapmaktadır. Bu formlar; bikkınlık, ussallık, aşk, para ekonomisi ve moda gibi kavramlardan oluşmaktadır. Simmel bu bağlamda metropolde yetişmiş olmanın verdiği avantajla taşra/kasaba toplumu ile metropol/kent toplumunun analizlerini yapmış ve bizlere aktarmıştır. Simmel, toplumsal hayatı ve modern toplumu formlardan hareketle analizini yapmış olmasına rağmen mikro-sosyoloji düzleminde yer almıştır. Kitap incelemesinde, G. Simmel’in en önemli 3 denemesi olan “Modern Kültürde Çatışma”, “Metropol ve Tinsel Hayat” ve “Moda Felsefesi” adlı eserleri incelenip, değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Georg Simmel (1858-1918), modern sosyolojinin kurucularından birisi olmasının yanı sıra çalışmaları geniş alanlara yayılır. Genellikle ana akım sosyolojisinin ele aldığı genel sosyoloji konularını değil, gündelik hayatın işleyişi üzerine modern hayatın biçimlerini, toplum analizlerini yapmış ve mikro-sosyoloji alanında yer almıştır. Odak noktası olarak benimsediği alanlar daha çok gündelik hayatın vazgeçilmez parçalarından olan kent, sanat ve kültür, para ve kapitalizm gibi biçimler oluşturmaktadır. Simmel bu çerçevede dâhilinde kitapta modern insan hayatını değerlendirmektedir.

Modernitenin ilk sosyoloğu olarak kabul edilen Simmel, denemelerinde modern kültür ve metropol kavramlarını çok iyi çözümlenmiştir. “*Modern kültürde çatışma*” Simmel

* Mardin Artuklu Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Mail: korayakcadag@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2638-2687

sosyolojisinin ana eklemine oluşturmaktadır. David Frisby'nin sunuşunu yaptığı kitapta, Simmel üzerine yapmış olduğu çalışmalarına da yer vermektedir. Bu çalışmalar Simmel'in analizlerini ve kavramlarını anlamada bazı püf noktaları sunmaktadır. Simmel'i anlamak bakımından kitap önemli bir yere sahiptir.

Simmel, modernitenin özünü metropollerde olduğunu iddia etmektedir çünkü ona göre toplumsal mekân, metropollerden ibarettir. Bu bağlamda Simmel, moderniteye dair oluşturmuş olduğu toplum kuramı Baudelaire'in modernite çalışmasına yakındır. Simmel'in toplum kuramı modern hayat deneyimlerine dayanmaktadır. Simmel'in metropolde cevabını aramış olduğu asıl soru kent hayatında modernitenin hangi problemleri olduğudur. Simmel, “kenti fiziksel sınırlarıyla değil, sosyolojik sınırlarıyla tanımlar” (Frisby, 2003, 27). Modernitenin yatağı haline gelen metropol, kalabalıklar içinde ki yalnızlığa, tecrübenin her türlüşünün ve bireyselliğin yaşandığı mekân olarak ifade edilmektedir. Simmel, toplumun mekânı belirlemediğini ancak mekânın toplumu şekillendirdiği düşüncesini vurgulamaktadır. Metropolde üst düzeyde kültürün bir etki olarak nesneleşmesi sonucunda tepki olarak karşımıza öznellik çıkması kaçınılmaz olmaktadır:

“...binalarda, eğitim kurumlarında, tüm mekânlara hâkim olan teknolojinin yarattığı harikalarda, sunduğu nimetlerde, topluluk hayatı oluşumlarında, gözle görülür devlet kurumlarında, dayanılmaz ölçüde billurlaşmış ve gayri şahsileşmiş bir tin söz konusudur - öyle ki kişilik, bunun etkisi altında kendini idame ettiremez” (Simmel, 2003, 100-101).

Simmel, metropol adamı olarak tanımlanabilir. Kendisinin kentte yetişmiş olması olayları tüm çıplaklığıyla görmesini sağlamıştır. Böyle bir avantaja sahip olan Simmel, yazdığı “Metropol ve Tinsel Hayat” denemesinde, metropol hayatının modern insan üzerinde ki etkilerine dikkat çeker. Simmel metropolü, bazı kavramlarla açıklamaya çalışmıştır. Bu kavramların başında hız, bıkkınlık ve ussallık gelmektedir. O genel olarak iki tip insanı karşılaştırmıştır. Metropol ve taşra insanını bu kavramlar bağlamında açıklamaya çalışır. Bu türde bir karşılaştırmanın boyutu iki tarafı birbiriyle kıyaslamaya dayandığından etik olarak ne kadar uygun olduğu tartışma konusudur. İki ayrı insan tipinin de gündelik hayat üretimi birbirinden farklıdır ve bu farklılık iki ayrı hayatı oluşturduğunu ifade etmektedir.

Simmel'e göre “kent, sokaktan her geçişte, iktisadi, mesleki, toplumsal hayatın hızında ve çeşitliliğinde –ruhsal hayatın duyuşal temelleri bakımından- kasaba ve taşra hayatıyla derin bir karşıtlık oluşturmaktadır” (Simmel, 2003, 86). Ona göre kasaba benzeşmenin, tanınmanın, yüz yüze bakma ve göz hapsinde olmanın mekânı olmaktadır. Lakin modern toplumun içine

nüfuz eden sosyal medya platformları Simmel'in kent ve kasaba tanımlarını yeniden düşünmeye davet etmektedir. Çünkü sosyal medya platformları, insanları birbirlerine benzeşmelerine, tanımlarına ve göz hapsine/gözetimine maruz kalmalarını sağlar. Bu durum kent ile kasaba arasındaki keskin çizgiyi şeffaf hale getirmektedir. Ona göre taşra bireyin, toplumsal baskı ile özgürlüğünü elinden alırken bazı ritüellerin de oluşmasına yol açar. Fakat metropol, beraberinde insana özgürlük sunar. Birey kalabalıklarda rahatlıkla gizlenip kendi özünü yaşayabilecek mekânı bulur. Simmel'in tanımlamalarına karşın günümüz toplumlarında insanın kendi özünü yaşayabileceği bir metropole ihtiyacı olmaz. Sosyal medya platformları insanları kendi evlerinde -taşra ya da metropol farketmeksizin- gizleyip, kendi özünü yaşamasını sağlamaktadır.

Son olarak "Moda Felsefesi" adlı denemesinde Simmel, modern insan hayatının akışına dair gözlem ve analizlerinden hareketle modayı bir form olarak incelemiştir. Ona göre, moda toplumsal farklılıkları ifade eden bir formdur. Simmel'in modayla ilgili değerlendirmeleri, moderniteyi ebediyete indirgeme, "*sub specie aeternitatis*" [öncesizliğin ve sonrasızlığın ışığında] bir toplumsal çözümleme ortaya koyma eğilimine işaret eder (Frisby, 2003, 42). Moda formu, içsel özgürlüğün bütün parçalarını bir arada tutma yolundan birisidir. Simmel'e göre moda sınıf bölünmesinin bir ürünüdür. Ona göre bu formun insanın doğasında olduğu gibi ikili bir işlevi olduğunu söyler. Bir yandan toplumsal çevreyi bir arada tutarken, diğer yandan o toplumu kapalı hale getirir. Moda denilen formun aslında taklitlerden ibaret olduğunu ifade eder Simmel. Fakat bu taklitlerin aslında kişinin kendisini ön plana çıkarmak ve kendisini bir üst gruba dâhil etmek için kullandığı bir strateji olarak yorumlanabilir. Aslında Baudrillard'ın similasyon kavramı üzerinden modayı açıklamak ne kadar doğru olur tartışılır fakat birey moda formuyla üst tabakayı simüle etmektedir. İnsanlar ihtiyaçları doğrultusunda giyinip kuşanırken moda formu insanlara bir kalıp içerisine sokmaktadır.

Simmel (2003), "kimi zaman öyle çirkin şeyler 'modern' olur ki, sanki moda, kudretini gösterme arzusuyla, sırf moda oldukları için en berbat şeyleri sırtımıza geçirmemizi istiyordur" şeklinde ifade etse de bu durum gerçeği yansıtmaz. Aksine her kılık ve kıyafetin zamanına göre moda olabileceğinin bir kanıtıdır. Her kıyafet (eski, yırtık, yamalı gibi) ulaşılabilirlik düzeyine göre moda olmaktadır. Çirkin moda anlayışı elbette ki mevcuttur bu inkar edilemez bir gerçekliktir fakat modayı trend yapan şey aslında kıyafetten öte onu sunan modellerde gizlidir. Moda, Simmel'in tabiriyle üst gruba benzeme, alt grubun, üst grubu taklidi ile meydana çıkmasıdır.

Gucci markasının yeni yüzleri moda anlayışına köklü bir bakış getirmiştir. Simmel'in, çirkinin moda anlayışı dışında olarak ifade ettiği şey, Gucci giyim markası tarafından çürütülmüştür. Güzellik ve çirkinlik kavramlarına yeni bir bakış kazandırmış ve yeni stratejilerin önünü açmıştır. Aslında, modanın kudreti konusunda Simmel haklıdır. Çirkin elbisenin moda olabildiği bir kentte, insanlar tarafından çirkin olarak nitelendirilen mankenlerin dahi moda olduğu bir döneme evrilme kaçınılmazdır. Güzellik ve çirkinlik ifadeleri elbette ki yanlış tabirlerdir ve göreceli kavramlardır. Alt tabaka zümrelerin, üst tabakadakilere ulaşmasının en temel yolu paradır. Para ekonomisinin kentin merkezi haline gelmesinden dolayı moda ve sınıflar arasındaki farklılıkları muğlaklaştıran bir durum ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, David Frisby'in sunuşuyla "*Modern Kültürde Çatışma'da*" modern sosyoloji bağlamında modern toplumsal ilişkileri ele almaktadır. Katılımcı gözlem ile tecrübe ettiği bir hayatın doğasını ve tüm açıklığını çarpıcı bir şekilde ifade etmiştir. Simmel gerek taşra gerekse metropol insanının yanı sıra 18. ve 19. yüzyıl modern toplumunu gözler önüne sermektedir. Modern hayatın ve kentin, insanı yerinden edemeyeceğini ve bir süre daha sabit bir şekilde tuttuğu gözlemlenebilir. Simmel, modern hayata ev sahipliği yapan metropollerin karşısına taşrayı koyarak karşılaştırmakta ve bu iki mekânın avantajlarını ve dezavantajlarını formlar üzerinden ifade etmektedir. Pandeminin, zor günlere neden olduğu günümüzde metropoller ile taşraların karşılaştırmasının yeni boyutları ortaya çıkmaktadır. Modernite, yarattığı kent avantajlarının dezavantajlarını günümüzde çok etkili bir şekilde görmekteyiz. Bu durumda, insan modernizmle birlikte oluşturulan formları yeniden sorgulayıp üzerine düşünmelidir. Simmel, modernitenin yarattığı formları analiz edip tahlillerini yapmış olmasına rağmen bir öneride bulunmamaktadır.

Kaynakça

Frisby D. (2003). "*Sunuş: Modern Kültürde Çatışma*". İstanbul: İletişim Yayınları.

Simmel G. (2003). "*Modern Kültürde Çatışma*". ss.(55-134). İstanbul: İletişim Yayınları.